"कृषि, शिक्षा र पूर्वाधार, समृद्ध नवराजपुर विकासको आधार"

अन्तिम प्रतिवेदन

नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजना

(आ.व. २०८०/०८१ - २०८४/०८५)

नवराजपुर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

नवराजपुर, सिरहा

मधेश प्रदेश, नेपाल

आवधिक योजना

(आ. व. २०८०/८१—२०८४/८५)

नवराजपुर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

नवराजपुर, सिरहा

मधेश प्रदेश

तयार पार्ने संस्थाः

प्लाटफर्म ईन्जिनियरिङ्ग कन्स्ट्रक्सन एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि.

बानेश्वर, काठमाण्डौं

ईमेलः *platformgroup@gmail.com*

शुभकामना मन्तव्य गाउँपालिका अध्यक्ष

नेपालको संविधानले नेपाल संघिय गणतान्त्रीक मुलुकमा परिणत भएको व्यवस्था गरे अनुरुप संविधानको अनुसूचि ८ मा उल्लेखित २२ वटा अधिकारको प्रयोगको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ जारी भई स्थानीय सरकारलाई मुर्तरुप दिएको छ । उक्त ऐनको परिच्छेद ६ दफा २४ मा योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था भए अनुरुप गाउँपालिकाको विकासलाई योजनाबद्ध रुपमा अगाडि बढाउने हेतुले नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना (२०८०/८१—२०८४/८५) तर्जुमा गरिएको छ । यसलाई गाउँकार्यपालिकाको बैठक तथा गाउँसभाबाट स्वीकृत गरी गाउँ विकासको मार्गदर्शक र महत्वपूर्ण दस्तावेजको रुपमा ग्रहण गरिएको छ ।स्थानीय तहमा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु नै स्थानीय विकासका अगुवा तथा नेतृत्वकर्ता भएको हुँदा यस आवधिक विकास योजना तर्जुमाका सम्पूर्ण प्रक्रियामा शूरुदेखिकै मार्गदर्शन तथा पहलकदमी रहेको सन्दर्भमा आगामी दिनमा यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा पनि सबै क्षेत्रको अपनत्व र प्रतिबद्धता निरन्तर रहने विश्वास लिइएको छ ।

गाउँपालिकाका विषयगत क्षेत्रका विज्ञहरु भनेको यहाँ स्थित विषयगत शाखाका कर्मचारीहरु नै हुन् । यी विषयगत शाखाहरुको सहयोग र सहभागिताविना प्रस्तुत आवधिक विकास योजनाले पूर्णता पाउन सक्दैनथ्यो । अन्त्यमा, यस दस्तावेजलाई तर्जुमा गर्न प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष योगदान गर्नुहुने निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरु, सम्पूर्ण राजनैतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरु, विभिन्न विषयगत शाखाका कर्मचारीहरु, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरु, स्थानीय वुद्धिजिविहरु, पत्रकारहरु र यस कार्यमा प्रत्यक्ष, परोक्षरुपमा सहयोग पुर्याउनुहुने सम्पूर्ण संघ संस्था तथा महानुभावहरु प्रति धन्यवाद प्रकट गर्न चान्हछु । योजना तर्जुमाका क्रममा जिल्ला, प्रदेश र संघिय सरकारका प्रतिनिधिहरुको सहयोग र समन्वयका लागि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यस आवधिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने कार्यमा सहजीकरण गरी प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने प्लाटफर्म ईन्जिनियरिङ्ग कन्स्ट्रक्सन एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. बानेश्वर, काठमाण्डौंका विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

....

शिव उदगार यादव

अध्यक्ष

शुभकामना मन्तव्य गाउँपालिका उपाध्यक्ष

नेपाली जनताको लामो समय देखिको त्याग, बलिदानीपुर्ण पटक—पटकको आन्दोलन र संघर्षबाट जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था कायम भएको छ । नेपालमा पुरानो राज्य संरचनाको विघटन भई नयाँ संरचनाको ढाँचामा प्रवेश गरेको छ । संघीय संरचना अनुसार नै स्थानीय तहको निर्वाचन सम्पन्न गरी सबै स्थानीय तहमा जन निर्वाचित जन प्रतिनिधिहरुले नेतृत्व गरिरहेका छन् । नेपालमा नयाँ संविधान बमोजिम संघीय ढाँचाको राज्य संरचना कार्यन्वयन गर्ने पहिलो चरणमा हामीलाई जनताले निर्वाचित गरेर पठाएका छन् । हाम्रो संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई संस्थागत गरी स्वाधिन, समुन्नत तथा समाजवादउन्मुख अर्थ व्यवस्था मार्फत समृद्ध नेपालको निर्माण गर्ने परिकल्पना गरेको छ । यसैगरी संयुक्त राष्ट्र संघद्धारा, सन् २०१६ देखि २०३० सम्मकालागि विश्वव्यापी विकास एजेण्डाको रुपमा विभिन्न १७ वटा दीगो विकासका लक्ष्यहरु निर्धारण गरिएका छन् ।

यसै सन्दर्भमा संविधानले निर्देश गरेअनुसारको नीतिसंग समायोजन हुने गरी नवराजपुर गाउँपालिकाले पनि आफ्नो दीगो विकासका लक्ष्य हाँसिल गर्न आफ्नो योजनाबद्ध आवधिक योजना तर्जुमा गर्न वान्छनीय भएको ठानेको थियो। त्यस अनुसार करिव ३/४ महिनाको अवधि लगाएर प्रारम्भिक तथ्यांक संकलन सहित सम्पुर्ण विषयवस्तु र क्षेत्र समेटिने गरी विभिन्न चरणमा जनस्तरबाट र विज्ञहरुबाट सुझावहरु संकलन गरी आगामी ५ वर्षको आवधिक योजना निर्माण गरिएको छ । जैविक विविधताले भरिपूर्ण प्रचुर प्राकृतिक सम्पदा र साँस्कृतिक विशेषताहरु भएको नवराजपुर गाउँपालिकामा जनताको सामाजिक न्याय सहितको समृद्धिको तीव्र चाहनाअनुसार योजनाबद्ध विकास गर्ने यो प्रतिवेदन एउटा मार्गदर्शक मार्गचित्र हुनेछ । यो योजना तयार गर्नको लागि प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष रुपमा योगदान गर्नु हुने सम्पूर्ण हाम्रा शुभचिन्तक विज्ञ विद्धानहरु, आम जनसमुदाय तथा यसमा आ—आफ्नो भूमिकामा रहेर योगदान दिनु भएका प्लाटफर्म ईन्जिनियरिङ्ग कन्स्ट्रक्सन एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. बानेश्वर, काठमाण्डौंका विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

....

पुनम कुमारी यादव

उपाध्यक्ष

शुभकामना मन्तव्य प्रमुख प्रसासकिय अधिकृत

नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयार गरी गाउँपालिकाको कार्यालयमा प्रस्तुत गरिएको अवस्थामा प्रस्तुत आवधिक योजनाले यस गाउँपालिकाको सर्वाङ्गिण विकासका निमित्त महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने अपेक्षा लिइएको छ । स्था नीय विकासमा स्थानीय परम्परागत सीप, ज्ञान र प्रविधिको मौलिकपनको जगमा टेकेर परिमार्जन गर्दै आधुनिक विकासको थालनी गर्ने अभिप्राय यस आवधिक योजना प्रतिवेदनको रहेको पाइएको छ । त्यसैले स्थानीय स्तरमा रहेको परम्परागत सीप, ज्ञान र प्रविधि जो शताब्दीयौं देखि यस स्थान विशेषको भूगोलमा अनुकुलन भएको छ, त्यसलाई नै परिमार्जन गर्दै आधुनिकीकरणको बाटो समाएर स्थानीय विकास गतिविधि प्रवर्द्धन गर्नुपर्दछ । बाहिरबाट हुने सहयोग र लगानीको प्रवेश स्थानीय विकासका हितमा निष्कपट रुपमा उपलब्ध हुनु पर्दछ जसले आम जनताको जीवनस्तर उकास्न भरोसालाग्दो र भरपर्दो भुमिका खेल्न सकोस भन्ने हाम्रो मान्यता रहेको छ। नवराजपुरबासी आम जनता र जनताद्धारा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको वर्तमान नेतृत्व अत्यन्त सचेत, जागरुक र गतिशील छ । उहाँहरुकै सक्रिय सहभागितामा यो आवधिक योजना माथिबाट तल होइन कि तलदेखि माथि को नमूनामा तयार गरिएको छ । किनभने अध्ययनको सबै चरणमा सामुहिक रुपमा वहाँहरुले नै स्वतस्फूर्त रुपमा छलफल समेत गरी सर्वसम्मत ताली बजाएर पारीत भई यो आवधिक योजना प्रतिवेदन तयार भएको हो ।

नवराजपुर गाउँपालिकाको यो आवधिक योजना तयार गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष-परोक्ष रुपमा सहयोग गर्ने सबै प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै यो प्रतिवेदन तयार गर्दा महत्वपूर्ण सुझाव प्रदान गर्ने स्थानीय नागरिक समाज, राजनैतिक पार्टीका सम्बद्ध व्यक्तित्वहरु सम्पूर्णमा धन्यवाद व्यक्त चाहन्छु । साथै नवराजपुरबासी आम जनता जो जसले यो प्रतिवेदन तयारीको शिलशिलामा आआफ्नो क्षेत्रबाट जे जस्तो सल्लाह सुझाव दिएर सहयोग गर्नुभयो उहाँहरु सबैमा धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु । अन्तमा आ—आफ्नो भूमिकामा रहेर योगदान दिनु भएका प्लाटफर्म ईन्जिनियरिङ्ग कन्स्ट्रक्सन एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. बानेश्वर, काठमाण्डौंका विज्ञहरूको टोलीलाई समेत हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

....

राज किशोर शाह

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

संक्षिप्त रुप

आ.व.	अर्थिाक वर्ष
गा.पा.	गाउँपालिका
मे.टन	मेट्रिक टन
रु.	रुपैया
कृ.आ.यो.	कृषि आवधिक योजना
कि.मि.	किलो मिटर
के त. वि.	केन्द्रिय तथयाक विभाग
GESI	Gender and Social Inclusion
IEE	Initial Environmental Examination
HDI	Human development Index
NHDR	Nepal Human Development Report
HIMS	Health Information Management System
EIMS	Education Information Management System

विषयसूची

परिच्छेद १ परिचय 1

१.१ पृष्ठभूमि 1

१.२ आवधिक योजना तजुर्माका उद्देश्यहरू 2

१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू 2

१.४ योजना तर्जुमाका आधारहरू 4

१.५ सीमाहरू 4

परिच्छेद २ समष्टिगत योजनाको अवधारणा 5

२.१ पृष्ठभुमि 5

२.२ आवधिक योजनाको अवधारणा 5

२.३ योजना खाका 5

२.३.१ दीर्घकालीन सोच 5

२.३.२ लक्ष्य 5

२.३.३ उद्देश्य 5

२.३.४ रणनीति तथा कार्यनीति 6

२.४ समग्र अपेक्षित उपलव्धिहरू 9

२.५ वित्तीय व्यवस्थापन 10

२.५.१ सार्वजनिक स्रोत परिचालनको आधार 10

२.५.२ कुल वित्तीय लगानी 11

२.५.३ लगानीका क्षेत्रहरू 11

२.६ सार्वजानिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू 12

२.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट 15

२.८ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट 16

२.८.१ योजनाहरुको प्राथमिकीकरणका आधार 16

२.९ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण 19

२.९.१ कानुनी आधार 19

२.९.२ श्रोत अनुमानका क्षेत्रहरु 20

२.९.३ वृद्धिदर अनुमानको आधार 20

परिच्छेद ३ नवराजपुर गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति 23
३.१ सार्वजनिक खर्च 23
३.२ राजस्व सुधार 25
परिच्छेद ४ आर्थिक विकास क्षेत्र 28
४.१ कृषि 28
४.२ सिंचाई 31
४.३ पशु र पंक्षीपालन 32
४.४ मत्स्यपालन 33
४.५ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपुर्ती 35
४.५ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा 36
४.६ वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन 37
परिच्छेद ५ सामाजिक विकास क्षेत्र 40
५.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन 40
५.३. खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता 45
५.४ महिला, बालबालिका, तथा लक्षित वर्ग 47
५.५ युवा तथा खेलकुद 51
५.६ समाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण 53
परिच्छेद ६ पूर्वाधार विकास क्षेत्र 56
६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण 56
६.२ सडक, पुल तथा यातायात पूर्वाधार 58
६.३ सौर्य उर्जा तथा बायो ग्याँस 60
६.४ सुचना, सञ्चार तथा प्रविधि 62
परिच्छेद ७ वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन 65
७.१ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन 65
७.२ विपद्, जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन 66
परिच्छेद ८ संस्थागत विकास 70
८.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन 70
८.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास 73
८.३ तथ्याङ्क प्रणाली 76

८.४ शासकीय सुधार 77
८.५ प्रशासकीय सुशासन 79
८.६ वित्तीय सुशासन 81
८.७ भ्रष्टाचार निवारण 82
परिच्छेद ९ अन्तरसम्बन्धित विषय 84
९.१ सुरक्षा 84
९.३ संघीय शासन प्रणाली 87
९.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास 88
परिच्छेद १० योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 91
१०.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन 91
१०.३ योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय 95
१०.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 96
१०.५ अनुसन्धान तथा विकास 98
अनुसूचीहरु 100
अनुसूची-१ कार्यक्रम खाका 101
अनुसूची-२ मिटिङ्ग माईन्युटहरु 105
अनुसूची-३ फोटोग्राफहरु 106

परिच्छेद १ परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले प्रस्ताव गरेका मौलिक हकहरूको प्रत्याभुत गर्न, प्रवर्द्धन गर्न र उपभोग गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने दायित्व नेपालका तिनै तहका सरकारहरूको हो । सामाजिक न्याय र समाजवादको सैद्धान्तिक आधारमा राज्यका संयन्त्र, सेवा तथा कार्यक्रमहरू निर्माण गर्न वान्छनिय भएकोले तिनै तहका सरकारहरूले योजनाबद्ध गरिरहेका छन् । आर्थिक अधिकारलाई सबै अधिकारहरूको चालकको रुपमा ग्रहण गर्ने अन्तराष्ट्रिय मान्यता रहिआएको छ । सरकारले आर्थिक विकासलाई आमनागरिकको लगानी र उत्पादनको उपभोग तथा वितरणमा सामाजिक न्यायको सिद्धान्तलाई अवलम्बन गर्नुका साथै वातावरणमैत्री दिगो विकासलाई आधार मानेको छ । योजनाका अन्तर्निहित सार वस्तु स्वरुप दिगो विकास, न्यायपूर्ण र समानतामा आधारित विकासको प्रतिफल वितरण, नीजि, सामाजिक सुरक्षा र आर्थिक विकासका लागि सार्वजनिक, नीजि र सहकारी क्षेत्रको साझेदारी सहभागिता र स्वतन्त्र विकास मार्फत राष्ट्रिय अर्थतन्त्र सुदृढ गर्ने नीति केन्द्रिय सरकारले लिएको छ । आर्थिक समृद्धसंगै राष्ट्रले सामाजिक सुरक्षा बहनको क्षेत्र व्यापक बनाउने र त्यसका आधारमा विपन्न, गरिब, असहाय, वृद्ध, बालबालिका, पछाडि पारिएको वर्ग, क्षेत्र र लिङ्ग, लोपन्मुख जातजाती आदिमा राज्यले सामाजिक सुरक्षा सुविधामा वृद्धि गर्ने सोच राखेको छ । राज्यले उद्यमीहरूलाई लगानीको अवसर सिर्जना गर्ने, वित्तीय स्रोत जुटाइदिने र सबै प्रकारका सेवा, उत्पादन र व्यापार क्षेत्र परिचालन गरी सामाजिक रुपान्तरण गर्न खोजको अवस्था छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ अन्तर्गत गाउँ तथा नगरको आवधिक योजना निर्माण गरी नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीय बासिन्दाहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने र दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गर्न सघाउ पुऱ्याउने गरी एकीकृत विकासको योजना तयार गर्न निर्देशन गरेको छ । आवधिक योजना निर्माण गर्दा सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकुलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिन अनुरोध गरेको छ । गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा गर्दा योजनाको सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा स्रोत साधनको पूर्वानुमान, आयोजनाको प्रमाणिकरण, योजना कार्यन्वयन तालिका र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना समेत तयार गर्न, संयूक्त लगानी वा सार्वजनिक, नीजि र सहकारी कोषको साझेदारीमा योजना सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने विषयमा प्रेरित गर्दछ । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय बुद्धिजिवी, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, दलित युवा, अल्पसङ्ख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका अन्य सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितामा र गाउँपालिकाले सङ्घीय र प्रदेशस्तरको आयोजना कार्यान्वयनमा समन्वय, सहजिकरण र सहयोग गर्न आग्रह गरेको छ ।

जनउत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, विधिको शासन, समावेशीकरण, सहज र शीघ्र सार्वजनिक कार्य शैलीबाट सुशासन सेवा प्रवाह गरी सुशासन कायम गर्न सम्भव छ । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका यी विषयहरूलाई आफ्ना काम कारवाही र सेवाप्रवाहमा अवलम्बन गर्ने र त्यसको उपयुक्त अनुगमनको व्यवस्था गरिनु पर्दछ । हरेक स्थानीय सरकारले सुशासनका तत्वहरूलाई आफ्ना दैनिक काम कारवाही र योजनामा अवलम्बन गर्न त्यसको उपयुक्त अनुगमनको प्रणाली तयार पारी लागु गर्ने गरी मधेश प्रदेशले पहिलो आवधिक योजना निर्माण गरि स्थानीय तहहरूलाई विभिन्न स्थानीय कार्यसूचीहरू प्रदान गरेको छ । संविधानमा उल्लेखित अधिकार क्षेत्रहरूको बाँडफाँड र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, अन्तर सरकारी वित्तिय व्यवस्थापन ऐन, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्तिय आयोग ऐन र स्थानीय तहको योजना तर्जुमा

कार्यविधि एवं दिग्दर्शनलाई यस आवधिक योजना भित्र अवलम्बन गर्न खोजिएको छ । पन्ध्रौं पञ्चवर्षिय योजना र मधेश प्रदेशको पहिलो आवधिक योजनामा प्रस्तुत भएका मार्ग चित्र तथा सूचकहरूलाई यस आवधिक योजनाले पछ्याउनु नवराजपुर गाउँपालिकाको दायित्व हुन आउछँ ।

सङ्घीयताको सारभुत अवधारणाका रुपमा रहेको सन्निकटताको अवधारणा अनुरुप स्थानीय तहलाई एकल र साझा अधिकारहरूका सूचीहरूले राज्य सेवालाई स्पष्ट गरेको छ । संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहका ऐन, नियम, नीति, कार्यक्रम, मापदण्ड, कार्यविधि र योजनाहरूले स्थानीय, प्रदेश, र संघ सरकारहरूको समन्वय, सहकार्य र साझा तथा एकल अधिकारहरूको कार्यान्वयनमा स्पष्ट गरेको छ । संघिय स्थानीय शासन पद्धतीलाई सुदृढ गरी स्थानीय तहमा विधायिकी, कार्यकारिणी र न्यायिक अभ्यासलाई संस्थागत गर्ने अधिकार तथा कर्तव्यहरूको प्रस्ताव संवैधानिक र कानुनी रुपमा गरेको छ । तीनवटा तहहरूको बिच हुने सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्ने र स्थानीय तहबाट प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता, पारदर्शिता, उत्तरदायित्व र जनसहभागिता सुनिश्चित गर्नु रहेको छ ।

१.२ आवधिक योजना तजुर्माका उद्देश्यहरू

स्थानीय तहको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । आवधिक योजना तर्जुमाका विशिष्ट उद्देश्यहरु देहायअनुसार रहेका छन्:

- दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही समष्टिगत लक्ष्य, रणनीतिक कार्यक्रम तथा बजेट अनुमान सहितको विकासको रणनीतिक दस्तावेज तयार गर्ने,
- गाउँपालिकाका विकासका साझेदार तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गाउँपालिकाको एकीकृत, नतिजामुलक र योजनाबद्ध विकासको मार्गचित्र तयार गर्ने,
- विषय क्षेत्रगत रणनीतिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी कार्यलाई निर्देशित गर्ने,
- आवधिक योजनाको कार्यान्वयनका लागि वार्षिक कार्यान्वयन योजना, अनुगमन र समीक्षा सूचकहरूको खाका तयार पार्ने,
- अन्य तहको सरकार, विकास साझेदार, समुदाय, सहकारी तथा नीजि क्षेत्रको लगानी प्रवर्द्धनका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने ।

१.३ योजना निर्माण विधि र प्रक्रियाहरू

नवराजपुर गाउँपालिकाको गाउँपरिषद्द्वारा पारित तिन आर्थिक वर्षका वार्षिक नीति, कार्यक्रम तथा बजेटले गाउँपालिकाको विकासका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई प्राथमिकता र रणनीतिक तवरबाट सञ्चालन गर्न कार्यपालिकालाई निर्देशित गरेको पृष्ठभुमिबाट योजना निर्माणको प्रक्रिया सुरु भएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमावलि, कार्यविधि, स्थानीय आर्थिक कार्यप्रणाली, संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीच अन्तरसम्बन्ध तथा संवैधानिक अधिकार बाँडफाँडका व्यवस्थाहरूलाई ध्यान दिँदै आवधिक योजना तर्जुमाको लागि आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने क्रममा सरकारी निकाय, कार्यालयबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित तथ्य, अभिलेख, तथ्याङ्क र अन्य सन्दर्भ सामाग्रीहरूको उपयोग गरिएको छ । यो आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृयामा निम्न लिखित विधिहरू अवलम्बन गरिएको छ ।

क. सन्दर्भ ग्रन्थहरूको अध्ययन

आवधिक योजना निर्माण कार्यको प्रारम्भमा स्थानीय सरकार सञ्चालनसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐन, कानून, गत आ.व. को नीति, कार्यक्रम तथा योजना, प्रगति प्रतिवेदन आदिको अध्ययन गरियो । देशका स्थानीय तहहरुका कार्यान्वयन भइरहेका आवधिक योजना, पन्ध्रौं पञ्चवर्षिय योजना, दिगो विकास लक्ष्य, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना पनि विस्तृत रुपमा अध्ययन गरिएको थियो । त्यसैगरी गाउँपालिकाद्धारा तयार पारिएको आधारभूत तथ्याङ्क तथा घरधुरी सर्भेक्षणको प्रतिवेदनले यस गाउँपालिकाको अवस्था र तथ्यहरू बुझ्न सहयोग पुऱ्यायो ।

ख. गाउँपालिका स्तरीय गोष्ठी

सबै निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, राजनीतिक पार्टीका प्रतिनिधिहरू, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत लगायत विषयगत कर्मचारीहरू, कार्यपालिका सदस्य, कार्यपालिकाका विषयगत समितिहरूका सदस्यहरूका सहभागितामा गाउँपालिकाको कार्यालयमा कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना गरी पालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक श्रोतहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन विधि तथा तौरतरिकाहरू र योजनाले समेट्नु पर्ने मुख्य विषयहरू उपर छलफल गरी खाका तयार गरियो । विभिन्न तीन चरणमा गरिएका यी छलफल अत्यन्तै उपयोगी रहेका थिए ।

ग. वडा प्रतिनिधिहरूसँग छलफल

निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सहभागितामा सबै वडाका प्रतिनिधिहरूसँग छुट्टा छुट्टै बैठक गरी चेकलिस्टका आधारमा वडाबासीहरूले भोगिरहेको अवस्था, विकासको चाहना र सम्भावनाहरूको बारेमा छलफल गरी सूचनाहरू सङ्कलन गरियो । यसैगरी गाउँपालिकाको सामाजिक तथा प्राकृतिक अवस्थाको वस्तुस्थिती पहिचान गर्न सक्ने केहि प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा लक्षित समूहसंग छलफल गरेर पालिका बासीहरूका भावना र चाहनाहरू प्रतिनिधिमुलक रुपमा सुचना सङ्कलन गरियो ।

घ. योजना तथा आधारपत्रहरूको पुनरावलोकन

आवधिक योजना निर्माण गर्ने क्रममा सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, दिगो विकास लक्ष्यहरू तथा स्थानीय निकायका विगतका विकास योजनाहरूको अध्ययन गरियो ।पन्ध्रौ योजना, नेपाल सरकारको नीति तथा कार्यक्रम, प्रदेश सरकारको आवधिक योजना, राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय मापदण्डलाई कायम गर्न सन्दर्भ सामाग्रीको अध्ययन र प्रयोग शुरु देखि अन्तिम चरणसम्म गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले निर्देश गरेका कार्यक्षेत्र र कार्यदिशको अधिनमा रहेर सोको मापदण्ड कायम गर्दै, राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार पारेका आधारपत्र, योजना तर्जुमा निर्देशिका, योजना तथा कार्यक्रम अनुगमन निर्देशिका र मापदण्डहरूको पुनरावलोकन गरिएको छ ।

ङ. तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको विश्लेषण

यस आवधिक योजना तर्जुमा कार्यको शुरुदेखि नै गुणस्तर कायम गर्नको लागि विज्ञ टोलीद्धारा निरन्तर रुपमा अनुगमन गर्ने काम भएको छ । सूचना सङ्कलनको लागि तयार पारिएका फारम, यसको लागि प्रयोग भएका सन्दर्भ समाग्री, कार्यलयबाट संकलित तथ्य र तथ्याङ्कहरूको प्रमाणिकरण, शुद्धिकरण र विश्लेषणका कार्य आवश्यकता अनुसार गरिएको छ । प्रदेश सरकार नीति तथा योजना आयोगबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरूलाई जस्ताका तस्तै अनुकुलता हेरि राखिएको छ ।

१.४ योजना तर्जुमाका आधारहरू

आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा निम्न बमोजिम कानुनी तथा नीतिगत आधार लिइएको छ ।

- ✓ नेपालको संविधानमा उल्लेखित मौलिक हक, अधिकारका बाँडफाँड अनुसूची, निर्देशक सिद्धान्त
- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, नियमवली र कार्यविधि
- ✓ पन्ध्रौ पञ्चवर्षिय योजना र राष्ट्रिय लक्ष्यहरू
- ✓ दिगो विकास लक्ष्य र नेपाल सरकारले स्वीकार गरेका सूचकहरू
- ✓ मधेश प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना र विकासका प्रमुख चालकहरू
- ✓ नेपाल सरकारबाट जारी क्षेत्रगत रणनीति, कार्यविधि र नीतिहरू
- ✓ विपद् व्यवस्थापन राष्ट्रिय कार्ययोजना र कार्यविधि
- ✓ संघिय र प्रदेश सरकारबाट जारी नीति तथा कार्यक्रम
- ✓ गाउँपालिकाबाट जारी वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम
- ✓ गा.पा. प्रोफाईल
- ✓ केन्दिय तथ्याङ्क विभागका प्रतिवेदनहरु
- ✓ दिगो विकासका लक्ष्यहरु, मधेश प्रदेशको अवस्था तथा मार्ग चित्र
- ✓ स्थानिय मानव विकास प्रतिवेदन, मधेश प्रदेश
- ✓ नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन , २०१४
- ✓ स्थानीय तहमा सहभागी राजनीतिक दलका घोषणा पत्र र प्रतिवद्धताहरू
- ✓ सं.रा.संघका विषयगत समिति महासन्धीहरू उपर सदस्य राष्ट्रको हैसियतमा प्राप्त सिफारिसहरू
- ✓ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन र अनुगमन एवं मुल्यांकन दिग्दर्शन
- ✓ स्थानीय नागरिक समाज, अगुवा तथा जनसहभागिताबाट प्राप्त राय, परामर्श र सुझावहरू
- ✓ विज्ञहरूबाट प्रकाशित कृति, अनुभव र ज्ञानहरू

१.५ सीमाहरू

यस आवधिक योजनामा प्रयोग गरिने तथ्याङ्कहरू सरकारी निकायबाट प्रकाशित तथा अप्रकाशित स्रोतबाट लिइएको छ भने आधार वर्षका तथ्याङ्कका रुपमा उपलब्ध तथ्याङ्कलाई ग्रहण गरि सांकेतिक प्रतिनिधित्वका रुपमा प्रक्षेपण गर्ने कोशिस गरिएको छ । विशेष गरि मधेश प्रदेशबाट उपलब्ध पालिकाहरूको विवरणलाई तथ्याङ्कको स्रोतमा प्रयोग गरिएको छ भने संघिय सरकारका विषयगत मन्त्रालयबाट प्रकाशित सुचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरूलाई विषयगत सुचनाका रुपमा पेश गरिएको छ । यसका साथै कतिपय अप्राप्त सुचनाहरूलाई समुदायका मुख्य सुचनादाताहरूसँगका छलफलका आधारमा अनुमान गरिएको छ । कतिपय तथ्याङ्कहरूको गुणस्तरिय बनाउन समुह छलफल विधिबाट परीक्षण गरिएको छ भने गाउँपालिका कार्यालयका अभिलेखहरूलाई तथ्याङ्कका रुपमा प्रयोग गरिएको छ ।

परिच्छेद २ समष्टिगत योजनाको अवधारणा

२.१ पृष्ठभुमि

चालु पन्ध्रौ पञ्चवर्षिय योजनाले गरेको परिकल्पनाको लक्ष्यलाई तीन चरणमा विभाजन गरेको छ । जसअनुसार प्रथम चरणमा उच्च आर्थिक वृद्धिका लागि आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पूर्वाधारका क्षेत्रमा योजना निर्माण गरी फराकिलो आधार पाँच वर्षभित्रमा तयार गर्ने रहेको छ । दोस्रो चरणमा आर्थिक प्रगति र विकासको उपलब्धिहरूलाई न्यायपूर्ण वितरण गर्ने र सुख तथा समृद्धिको अनुभूती नागरिकमा गराउने रहेको छ । तेस्रो चरणमा आर्थिक वृद्धि र विकासका सूचकहरूलाई दिगो, आत्मनिर्भर, स्वतन्त्र र सार्वभौम रुपमा धानिन सक्ने बनाउने लक्ष्य रहेको छ ।

त्यसै गरि दिगो विकास लक्ष्यहरू अन्तर्गतका छ वटा क्षेत्रहरूका विकास सूचकहरूलाई आर्थिक विकास क्षेत्रको सूचकहरूका रुपमा राखिएको छ । आर्थिक क्षेत्रका छ वटा नतिजा लक्ष्य क्षेत्रहरू क्रमशः गरिबी, मानव विकास, आर्थिक वृद्धि, व्यापार सञ्चिती, रोजगार, पर्यटन र कृषि तथा पशुपन्छीपालन रहेका छन् । नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजना निर्माणमा पुर्वाधार, कृषि, खाद्य सुरक्षा र स्वास्थ्यका प्रमुख सूचकहरूलाई गाउँपालिकाले आवश्यकताका आधारमा चयन गरेको छ ।

२.२ आवधिक योजनाको अवधारणा

नवराजपुर गाउँपालिकामा सञ्चालन हुने सबै प्रकारका विकास कार्यक्रमहरुलाई साझा सोच र लक्ष्यतर्फ उन्मुख गर्न गाउँको समग्र विकासको लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरी सो प्राप्त गर्नका लागि अवश्यक नीति, रणनीति, प्राथमिकता पहिचान तथा परिभाषित गरि गाउँ विकासको भविष्यको स्पष्ट मार्गचित्र तयार गर्नु यस आवधिक योजनाका मूलभूत अवधारणा हो । अर्को शब्दमा विकास प्रक्रियालई योजनाबद्ध, व्यवस्थित बनाउन स्पष्ट सोच र तोकिएका लक्ष्य उन्मुख बनाउन तथा समग्र विकासको गतिलाई तीव्रता दिन दीर्घकालीन सोच तथा आवधिक लक्ष्य, उद्देश्य सहित आवधिक विकास योजना मूलत: स्थानगत विशेषताहरुमा आधारित रहेर समग्र विषयगत क्षेत्रहरु समेट्ने गरी एकीकृत रुपमा तयार गरिएको छ । यसले स्थानीय विकासका साझेदार एवम् सरोकारवालाको पहिचान गरी प्रभावकारी परिचालनको वातावरण तयार गर्न सघाउ पुर्याउँदछ । यसमा गाउँपालिकाका सेवा प्रदायक निकाय, सेवाग्राही र सहयोगी निकायसहित सबै सरोकारवालाको सहभागितामा संयुक्त चिन्तन, मनन्, मूल्यांकन, विश्लेषण र परामर्श कायम गरिएको छ ।

२.३ योजना खाका

२.३.१ दीर्घकालीन सोच

"कृषि, शिक्षा र पूर्वाधार, समृद्ध नवराजपुर विकासको आधार"

२.३.२ लक्ष्य

कृषिमा आधुनिकिकरण, शिक्षा र पूर्वाधारमा लगानी गरि सुखी एवम् समृद्ध नवराजपुरको मार्ग तय गर्ने ।

२.३.३ उद्देश्य

1. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर नवराजपुरको आधार तयार गर्नु ।

2. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नवराजपुरबासीको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।
3. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी समृद्ध नवराजपुर निर्माण गर्नु ।
4. भू–उपयोग तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायू परिर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्नु ।
5. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।
6. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।

२.३.४ रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका 1: नवराजपुर गाउँपालिकाका आगामी पाँच वर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर नवराजपुरको आधार तयार गर्नु ।	
१.१: कृषि, उत्पादनमा यान्त्रिकीकरण गरि उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउनु ।	१. व्यवसायिक उत्पादन समुहको परिचालन गरिनेछ । २. व्यवसायिक सिप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. पकेट क्षेत्रको विस्तार र उत्पादन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. मागका आधारमा उच्च मुल्यका बाली प्रवर्द्धन गरिनेछ । ५. उत्पादित वस्तुको गुणस्तर कायम गरिनेछ । ६. व्यवसायिक बजार व्यवस्थापन गरी कृषि क्षेत्रलाई निर्वाहमुखी विमुख बनाईनेछ ।
१.२: पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. नयाँ गन्तव्य क्षेत्रका संभाव्यता अध्ययन र विकास गरिनेछ । २. पर्यटन लाई व्यवसायीकरण गरी आयमा जोडिनेछ । ३. भौतिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. साँस्कृतिक पहिचानयुक्त पर्यटन विकास गरिनेछ ।
१.३: लघु उद्यमशिलता र स्वरोजगार निर्माण गर्ने ।	१. मौलिक संस्कृति एवं प्रविधिको संरक्षण गरिनेछ । २. लघु उद्यमशिलताको विकास गरिनेछ । ३. गरिवीका आधारमा लक्षित वर्ग किटान गरिनेछ ।
१.४: सुरक्षित श्रम तथा रोजगारको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. श्रम बैङ्कको स्थापना गरी सोबाट श्रम शक्तिको उच्चतम् प्रयोग गरिनेछ २. आवश्यकतामा आधारित व्यवसायिक तालिमको प्रबन्ध मिलाईनेछ । ३. सुरक्षित श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्थानीय श्रोत, साधन र सीपमा आधारित परियोजनाको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
१.५: वित्तिय संस्था र सहकारीको परिचालन व्यवस्थित गर्ने ।	१. गरिवी र उत्पादनका आधारमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइनेछ । २. एक टोल एक बचत समुह र सबै घरधुरी सहकारीमा आवद्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. सहकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
२. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा नवराजपुरबासीको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।	
२.१: सर्वसुलभ गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. आधारभूत रुपमा सामान्य चिकित्सा सेवाको शीघ्र र प्रभावकारी सेवा प्रदान गरिनेछ । २. निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक र प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

	३. जीवनपथको अवधारणा अनुरुप बहुपक्षीय पोषण नीतिको कार्यान्वयन गरी समग्र विकास गरिनेछ । ४. परिवार व्यवस्थापन सेवालाई थप विस्तार गरिनेछ । ५. सीमान्त एवं गरिबीको अवस्थामा रहेका समुदायलाई दीर्घजीवन सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
२.२ः सबैका लागि गुणस्तरिय र अनिवार्य माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. नतिजामा केन्द्रित शिक्षण विधि र जीवन उपयोगी शिक्षा लागू गरिनेछ । २. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबैका लागी गुणस्तरिय शिक्षाका अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । ४. स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास गरिनेछ । ५. नवराजपुर गाउँपालिकालाई शिक्षाको हबको रुपमा विकास गरिनेछ ।
२.३ः सबैका लागी स्वच्छताको अवसर र सफा पिउने पानी सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सबैलाई खानेपानी र सरसफाईको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । २. स्वच्छताको वातावरण र रोग संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षाको अनुभुति गराइनेछ । ३. खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता योजना तयार गरिनेछ ।
२.४ः विशेष र खास समुहका नागरिकहरू (अपाङ्गता, जोखिम अवस्थाका वालवालिका, हिंसा प्रभावित, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक र सिमान्त अवस्थाका नागरिक) को संरक्षण र सुरक्षामा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।	१. सबै क्षेत्रमा लैंगिक समानता सुनिश्चित गरिनेछ । २. महिलामाथी हुने सबै प्रकारका हिंसालाई निरुत्साहित गरिनेछ । ३. छोरी सम्मान कार्यक्रमलाई थप मजबुत बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । ४. जातिय समावेशिकरणको सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ । ५. विशेष समुह, वर्ग र समुदायको विशेष संरक्षण, सहभागीता र सुरक्षालाई विकास योजनामा प्राथमिकता दिइनेछ । ६. लैंगिक समानता, राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक जीवनमा सबै नागरिकद्धारा सार्वभौम समानता र सुरक्षाको अनुभुति गराइनेछ ।
३. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी समृद्ध नवराजपुर निर्माण गर्नु।	
३.१ः बस्तीस्तर सम्मका सडक सञ्जालहरूको विस्तार गरी बाह्रै महिना चल्ने दिगो सडक निर्माण गर्ने ।	१. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँगको साझेदारिता गरिनेछ । २. भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ र नवराजपुर गाउँपालिका भित्र बन्ने नयाँ तथा पुराना संरचनालाई नियमित गरिनेछ । ३. गाउँपालिका भित्र निर्माण हुने सडकहरूलाई मापदण्डका आधारमा निर्माण गरिनेछ । ४. सडकका स्तरोन्नती र सुरक्षित यातायात प्रबन्ध मिलाइनेछ । ५. सबै बस्तीहरू सम्म ट्रयाक खोलिनेछ ।
३.२ः विद्युत र सञ्चार संजालमा पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. सबै घरमा विद्युत उर्जा विस्तार गरिनेछ । २. सहरी क्षेत्र तथा व्यापारिक केन्द्रहरुमा सौर्य उर्जाको प्रबन्ध मिलाइनेछ । ३. सबै सार्वजनिक संस्था तथा ठाउँहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गरिनेछ ।
३.३ः सुरक्षित आवास र बस्ती विकास गर्ने ।	१. एकिकृत बस्ती विकासका लागि नीजि क्षेत्र र सहकारीहरूसँग साझेदारिता गरिनेछ । २. जोखिमयुक्त बस्तीहरुको सम्भाव्यता अध्ययन गरि स्थानान्तरणको अवधारणा अगाडी बढाईनेछ । ३. आवास तथा बस्तीहरूको उत्थानशिलता विकास गरिनेछ ।

४. भू–उपयोग तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायू परिर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्नु ।	
४.१ः भू–उपयोग नीति तथा वातावरण संरक्षण नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	१. गैह्र काष्ठजन्य पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादनमा जोड दिइनेछ । २. जैविक विविधताको संरक्षण गरिनेछ । ३. पर्यटन व्यवसायसँग समन्वय विस्तार सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारिता गरिनेछ । ४. जलाधार व्यवस्थापन गर्ने नीति अगाडी बढाईनेछ गरिनेछ ।
४.२ः जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी वैज्ञानिक भुउपयोग व्यवस्था लागू गर्ने ।	1. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारिता गरिनेछ । 2. कृतिम बाँधको निर्माण गरी पोखरी निर्माण गरिनेछ । 3. उपयोगका आधारमा जमिनको चक्लावन्दिको व्यवस्था मिलाइनेछ । 4. बाँझो जमिनको उपयोग गरिनेछ । 5. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरिनेछ । 6. भुमि बैंकको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
४.३ः जलवायु अनुकुलन विधिद्धारा विपद व्यवस्थापन गर्ने ।	१. जलवायू अनुकुलन कार्य योजना तर्जुमा गरिनेछ । २. परम्परागत रुपमा अभ्यास गर्दै आएका वर्षे पानी सङ्कलन पोखरीहरूको सुधार र संरक्षण गरिनेछ ।
४.४ः विपद् व्यवस्थापन र प्रतिकार्य क्षमताको विकास गर्ने ।	1. विपद पूर्वतयारी योजना निर्माण गरिनेछ । 2. विपद व्यवस्थापन मैत्री पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ । 3. स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापन गरिनेछ । 4. विपद्का समयमा गर्नु पर्ने उद्धार खोज कार्यका लागि विपद व्यवस्थापन समितिको संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ ।
५. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।	
५.१ः कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था अध्यावधिक गर्ने ।	1. आवश्यक ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । 2. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । 3. नीतिहरूको निर्माण र अद्यावधिक गरिनेछ । 4. कार्यकारिणी समिति अन्तर्गतका उप–समितिको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।
५.२ः सेवाप्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सुधार गर्ने ।	1. गाउँपालिकाको सेवाहरू चुस्त र दुरुस्त बनाइनेछ । 2. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । 3. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
५.३ः सुशासन, जवाफदेहिता र पारदर्शिताको सुनिश्चितता गर्ने ।	1. सबै सरकारी कार्यालयहरुमा नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गरिनेछ । 2. मासिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालाई ड्यास वोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । 3. सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सामाजिक परीक्षण सार्वजनिक सुनुवाई तथा GESI परीक्षण नियमित रुपमा गरिनेछ ।

६. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।	
६.१: सामाजिक न्यायका आधारमा लैङ्गिक, धार्मिक, साँस्कृतिक रुपमा सारभूत समानता कायम गर्ने ।	1. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव प्रति शून्य सहनशिलता कायम गरि भेदभाव विरुद्धका नीति, ऐन र सामाजिक जागरणका कार्यक्रम तय गरिनेछ । 2. जनजाति र दलितको सशक्तिकरणका लागि अभियान सञ्चालन गरिनेछ । 3. बाल संरक्षण समितिको सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 4. स्कूलमा आधारित बालक्लव परिचालन गरिनेछ । 5. सङ्घीय सरकारबाट उपलब्ध सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको अनुगमन गरी वितरण प्रणाली जवाफदेही बनाई थप व्यवस्थाको आवश्यकता ठहर भएका नागरिकका लागि थप भत्ताको व्यवस्थापन गरिनेछ । 6. बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू माथि हुने उपेक्षा, हिंसा, दुव्यर्वहार र शोषण प्रति शून्य सहनशिलता नीति अपनाइनेछ । 7. जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । 8. सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्थापन र विमा योजना सञ्चालन गरिनेछ ।

२.४ समग्र अपेक्षित उपलव्धिहरू

नेपालको संविधानले तोकेका मौलिक हक, निर्देशक सिद्धान्त, दिगो राष्ट्रिय लक्ष्य, मधेश प्रदेश सरकारले प्रस्तावित विकासका चालकहरू र दिगो विकास लक्ष्यहरूले निदृष्ट गरेका सूचकहरूलाई स्थानीय तहमा स्थानीयकरण गर्दै आवधिक योजना भित्र विभिन्न सूचकका आधारमा नतिजाहरूका तयार गरिएको छ । हालको राष्ट्रिय र प्रादेशिक अवस्था समेतको आधारमा निम्न अनुसारको गाउँपालिकाको आवधिक लक्ष्यहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका 2: नवराजपुर गाउँपालिकाको समग्र अपेक्षित उपलव्धिहरू

क.स	सूचकहरू	ईकाई	राष्ट्रिय	प्रदेश	नवराजपुर	लक्ष्य
१	औसत आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	६.८	७.०	-	७.०
२	मानव विकास सूचांङ्क	सूचांङ्क	०.६०२	०.६४१	-	०.५१२
३	अपेक्षित औषत आयु	वर्ष	७०.५	७०.५	-	७१
४	कुल कृषि उत्पादकत्व	मे.ट.प्रतिहे.	२.९	२.८	-	३.२
५	युवा श्रम सहभागिता (१५—३९ वर्ष)	प्रतिशत	३८.५	४२.५	-	४५
६	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	-	-	४०
७	स्वास्थ्य संस्था मार्फत प्रसुति सेवा	प्रतिशत	६३.३	-	-	५०
८	चारपटक गर्भवती जाँच गर्ने महिला	प्रतिशत	५६.३	-	-	८०

९	५ वर्ष मुनिका वच्चाको एआरआई सहित निमोनियाबाट प्रभावित	प्रतिशत	१९	१६	-	१५
१०	सम्पूर्ण खोप प्राप्त गर्ने बालबालिका	प्रतिशत	८६	-	-	१००
११	साक्षरता दर (१५ वर्षमाथिको उमेर समूह)	प्रतिशत	५९.६	७४.८	-	९८
	माध्यमिक तहमा खुद भर्ना दर	प्रतिशत	७१	८८	-	९०
१२	व्यवसायिक शिक्षामा कुल भर्ना दर	प्रतिशत	३.७	४.१	-	५
१३	हरेक घरमा धारा र चर्पी	प्रतिशत	८७.७	९०	-	१००
१४	३० मिनेटको दूरीमा कृषी उपज बिक्रीका लागि बजार उपलब्ध भएका कृषी परिवार	प्रतिशत	२९.७	३१.७	-	३५
१५	कालोपत्रे सडक प्रदेश सरकार र संघीय सरकारको सहयोगमा निर्माण गरेको समेत गरेर	कि.मि.	-	-	-	८०

नोटः * सूचकहरूलाई मधेश प्रदेश सरकारले गरेका प्रक्षेपणका आधारमा अनुमानित हुन् । यी विभिन्न सूचकहरु विभिन्न प्रकारले निकालिन्छ । जस्तो कि मानव सूचक मानव विकास सूचांङ्क (Human Development Index) यसको हिसाब आर्थिक स्तर (Living Standard), शैक्षिक स्तर (Education) र स्वास्थ्य अवस्था (Health Status) लाई हिसाब गरेर निकालिन्छ । यूएनडिपीले सन् २०१९ मा विश्वका १८९ मुलुकमा गरेको अध्ययनमा नेपाल १४२औं स्थानमा रहेको छ । नेपालको मानव विकास सूचांङ्क ०.६०२ रहेको छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले र राष्ट्रिय योजना आयोगबाट देशको सूंचकहरु निकाल्ने काम गरिन्छ । प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, मधेश प्रदेशले स्थानीय तहहरुको सूचकहरु निकालेकोले माथि प्रस्तुत गरिएको हो ।

२.५ वित्तीय व्यवस्थापन

२.५.१ सार्वजनिक स्रोत परिचालनको आधार

नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको दीर्घकलीन सोच अनुसारका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्तिका लागि पहिचान गरिएका कार्यक्रमहरूको प्राथमिकीकरण गरी सोको लागि आवश्यक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गर्न सम्भाव्य स्रोतहरूको आँकलन र नयाँ स्रोतहरूको पहिचान गरी परिचालन तथा उपयोग गरिनेछ ।

क) वित्तीय हस्तान्तरण

नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनद्वारा व्यवस्था गरिए बमोजिम यस गाउँपालिकालाई संघ र प्रदेशहरूबाट देहाय बमोजिमका वित्तीय स्रोतहरू हस्तान्तरण हुनेछ ।

- ✓ संघीय सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँड
- ✓ प्रदेश सरकारद्वारा वार्षिक रूपमा उपलब्ध हुने समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान, समपूरक अनुदान र राजस्व बाँडफाँड
- ✓ वैदेशिक अनुदानतर्फ अन्तराष्ट्रिय विकास सहायता नीति, २०७६ बमोजिम संघीय अर्थ मन्त्रालयको संयोजनमा प्राप्त हुने रकम ।

(ख) आन्तरिक आय

- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन बमोजिम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कर तथा गैरकरका रकमहरू ।

(ग) अन्य

- ✓ गाउँपालिकाको बजेट संरचना बाहिर संघद्वारा प्रत्यायोजित कार्यक्रमअन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम
- ✓ निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमबाट प्रवाहित हुने रकम
- ✓ संघीय तथा प्रदेश तहबाट कार्यक्रमसहित प्राप्त हुने रकम ।

२.५.२ कुल वित्तीय लगानी

नवराजपुर गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासका निमित्त आवधिक योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि कूल रु. २ अर्ब ८८ करोड ९३ लाख वित्तीय लगानी हुने अनुमान छ । गाउँपालिकाको आन्तरिक तथा बाह्यय आम्दानीको विभिन्न शिर्षक गरी रकम रु. ९४ करोड ९६ लाख लगानी हुने अनुमान गरिएको छ भने न्युन हुन आउने रु. १ अर्ब ९३ करोड ९६ लाख संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारका विभिन्न निकायहरु बाट लगानी हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसै गरी बाँकी रहेको अपुग रकम रु. ४९ करोड ६ लाख यस गाउँपालिकामा कार्यरत विभिन्न निजी क्षेत्र, गैरसरकारी/अन्तराष्ट्रिय गै.स.स. हरुबाट लगानी गर्न सकिने अनुमान समेत गरिएको छ । जसलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ३: आवधिक योजनामा बहुक्षेत्रगत अनुमानित लागत

क्र.स.	श्रोत	रकम (रू करोडमा)	प्रतिशत
१	सार्वजनिक क्षेत्र गाउँपालिका	९४ करोड ९६ लाख	३३%
	सार्वजनिक क्षेत्र संघ तथा प्रदेश	१ अर्ब ७३ करोड	६०%
२	नीजि क्षेत्र/गैरसरकारी/अन्तराष्ट्रिय गै.स.स	२० करोड ४८ लाख	७%
४	कूल जम्मा	२ अर्ब ८८ करोड ९३ लाख	

यसरी लागतको ठूलो हिस्सा सार्वजनिक क्षेत्रले ९५ प्रतिशत छ भने नीजि क्षेत्र र गैर सरकारी / अन्तराट्रिय गै.स.स.लाई समेत समाहित गरेर कार्यक्रमको साझेदारीको रूपमा लिइएको छ ।

२.५.३ लगानीका क्षेत्रहरू

नवराजपुर गाउँपालिकाको यस पञ्च वर्षिय आवधिक योजना तर्फ प्रस्ताव गरिएका विभिन्न क्षेत्रगत लगानीलाई विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकको पछिल्ला वर्षहरुको बजेट विश्लेषण गर्दा खर्च शिर्षकहरु मध्ये सबै भन्दा धेरै अर्थात करिब ६८ प्रतिशत पूर्वाधार विकास तर्फ, १५ प्रतिशत सामाजिक विकास तर्फ, आर्थिक विकास तर्फ ११ प्रतिशत, त्यसैगरी सबैभन्दा कम करिब ४ प्रतिशत वन वातावरण तर्फ र संस्थागत विकास र सुशासनको क्षेत्रमा २ प्रतिशत खर्च गर्ने अनुमान गरिएको छ । जसलाई तलको चित्रमा देखाईएको छ ।

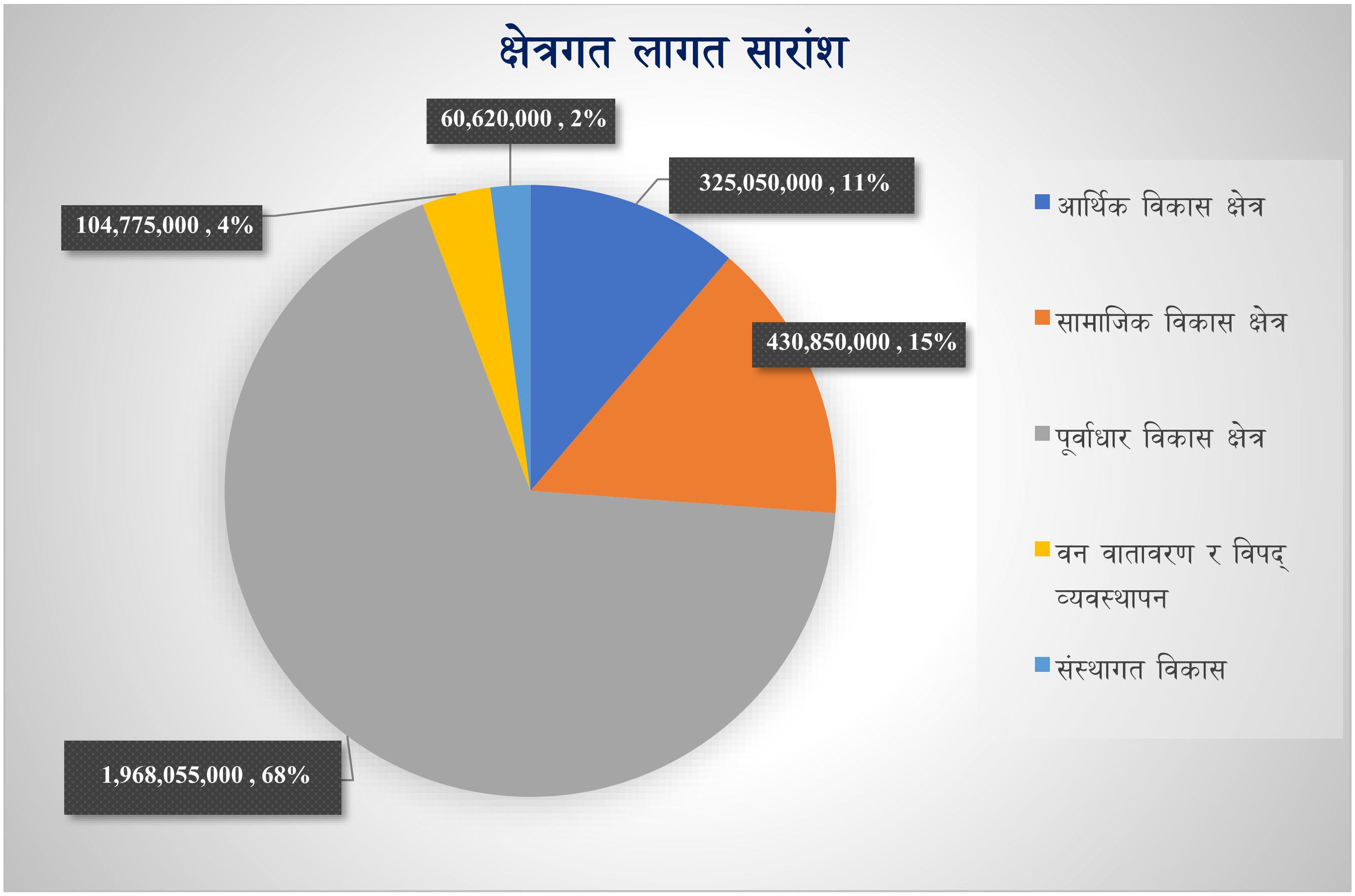

चित्र 1: प्रतिशतको आधारमा विषयगत खर्चको विवरण

२.६ सार्वजानिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू

नवराजपुर गाउँपालिकाको यस आवधिक योजना अन्तर्गत प्रक्षेपित खर्च जुटाउन अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणका साथै आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरू पनि परिचालन गर्नुपर्नेछ । हाल आन्तरिक राजस्वका स्रोतहरूको सिमितताको कारणले संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न अनुदान लगायतका रकमहरू माथि निर्भर रहनुपर्ने स्थिति विद्यमान रहेको छ । लगभग ९५ प्रतिशत रकम संघीय सरकार र प्रदेश सरकारबाट अनुदान र राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने यस नवराजपुर गाउँपालिकाले स्थायी रूपमा अन्य श्रोतहरूको पहिचान गर्न पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

तालिका ४ :लगानीका क्षेत्रहरु

सि.न	क्षेत्र	अनुमानीत लागत	श्रोत				जम्मा
			आन्तरिक श्रोत	संघिय सरकार	प्रदेश सरकार	जनसहभागीता नगद, सार्वजनिक निजी साझेदेरी	
			5%	70%	18%	7%	
1	आर्थिक विकास क्षेत्र	325050000	16252500	227535000	58509000	22753500	325050000
2	सामाजिक विकास क्षेत्र	430850000	21542500	301595000	77553000	30159500	430850000
3	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	1968055000	98402750	1377638500	354249900	137763850	1968055000
4	वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र	104775000	5238750	73342500	18859500	7334250	104775000
5	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह र सुशासन	60620000	3031000	42434000	10911600	4243400	60620000
	जम्मा	**2889350000**	**144467500**	**2022545000**	**520083000**	**202254500**	**2889350000**

बहुपक्षीय स्रोतहरूको परिचालन

यस गाउँपालिकाको समग्र आर्थिक तथा सामाजिक विकासका निमित्त आवधिक योजना अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि सह—वित्तीयकरण एवं सहकार्यको रणनीतिलाई अवलम्बन गर्दै सार्वजनिक, सहकारी नीजी क्षेत्र र गैर–सरकारी/अन्तर्राष्ट्रिय गैर–सरकारी संस्थाहरू लगायतबाट पूरक स्रोतहरू परिचालन गरिनेछन् । आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरूका लागि सबै क्षेत्रहरूबाट सम्भाव्य स्रोतहरूको परिचालन गरिनेछ । सार्वजनिक क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, नीजि क्षेत्र तथा र गैर–सरकारी/अन्तर्राष्ट्रिय गैर–सरकारी संस्थाहरू समेत सहभिगता गराएर जान पर्नै अवस्था रहेको छ ।

तालिका ५ :नवराजपुर गाउँपालिकको सार्वजानिक खर्च र खर्च बेहोर्ने श्रोतहरू

	आ. व. 2078/79	2080/81	2081/82	2082/83	2083/84	2084/85	जम्मा	कैफियत
संघिय सरकार	**212200000.0**	**236714646.9**	**264061376.3**	**294567367.8**	**328597598.7**	**366559210.9**	**1490500200.6**	
वित्तिय समानिकरण अनुदान	83200000.0	92811774.8	103533960.9	115494839.8	128837512.8	143721613.3	584399701.6	
सर्शत अनुदान चालु	104200000.0	116237823.8	129666330.9	144646181.5	161356596.5	179997501.3	731904434.0	
सर्शत अनुदान	24800000.0	27665048.3	30861084.5	34426346.5	38403489.4	42840096.3	174196064.9	
विशेष अनुदान चालु	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
विशेष अनुदान पुँजिगत	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
समपूरक अनुदान चालु	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
प्रदेश सरकार	**10600000.0**	**10792000.0**	**10987477.7**	**11186496.2**	**11389119.5**	**11595413.0**	**55950506.5**	
वित्तिय समानिकरण अनुदान	5600000.0	5701434.0	5804705.2	5909847.0	6016893.3	6125878.6	29558758.1	
सर्शत अनुदान	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
विशेष अनुदान चालु	3000000.0	3054339.6	3109663.5	3165989.5	3223335.7	3281720.7	15835049.0	
समपुरक अनुदान	2000000.0	2036226.4	2073109.0	2110659.7	2148890.5	2187813.8	10556699.3	
राजश्व बाँडफाँड	**58276000.0**	**79847211.9**	**109403137.6**	**149899367.1**	**205385519.4**	**281410204.7**	**825945440.7**	
आन्तरिक श्रोत	**5000000.0**	**5750000.0**	**6612500.0**	**7604375.0**	**8745031.3**	**10056785.9**	**38768692.2**	

कुल जम्मा	**286076000.0**	**333103858.8**	**391064491.7**	**463257606.1**	**554117268.9**	**669621614.5**	**2411164839.9**	

२.७ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट

तालिका ६सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँट :

खर्च विवरण	आधार वर्ष २०७८।७९	2080/81	2081/82	2082/83	2083/84	2084/85	जम्मा
चालु खर्च	176701000	207181923	242920804	284824643	333956894	391564458	1460448721
पुजींगत खर्च	109375000	130156250	154885938	184314266	219333976	261007432	949697861
जम्मा	**286076000**	**337338173**	**397806742**	**469138908**	**553290870**	**652571889**	**2410146582**
						५ बर्षको आम्दानी	**2411164840**
						आम्दानी र खर्चको ग्याप	**1018258**

विवरण	योजनाको माग	पुजींगत खर्च अनुमान	अपुग रकम
बजेट	2889350000	949697860.8	-1939652139

२.८ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक क्षेत्रगत विकासका कार्यक्रमहरुलाई मुख्य ३४ वटा शिर्षकहरुमा विभाजन गरिएको छ । मुख्यतया पाँचवटा शिर्षकहरु गरी कुल रकम रु. २ अर्ब ८८ करोड ९३ लाख ५० हजार रुपैंया बराबरको योजना तथा कार्यक्रमहरु प्रस्ताव गरिएको छ । उक्त प्रस्तावित कुल रकम र विषयगत क्षेत्रका योजना तथा कार्यक्रमहरुको एकमुष्ठ विवरण तल तालिकामा दिईएको छ ।

२.८.१ योजनाहरुको प्राथमिकीकरणका आधार

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा २४/३ बमोजिम निम्न आधारहरुमा वडा तथा वस्तीहरुबाट आएका योजनाहरु प्राथमिकीकरण गरीएको छ ।

- आर्थिक विकास र गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुर्याउने,
- उत्पादनमुलक र छिटो प्रतिफल दिने (ठूला आयोजनाहरुको हकमा बढिमा ३ वर्ष भित्र सम्पन्न हुने,
- राजस्व परिचालनमा योगदान पुर्याउने,
- सेवा प्रवाह, संस्थागत विकास र सुशासनमा योगदान पुर्याउने,
- स्थानीय श्रोत साधनमा आधारित भई जनसहभागितामा अभिवृद्धि गर्ने,
- लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशीकरणको अभिवृद्धि हुने,
- दिगो, विकास, वातावरण संरक्षण र विपद् व्यवस्थापनमा योगदान पुर्याउने,
- समुदायलाई विपद् तथा जलवायु परिवर्तन उत्थानशिल बनाउने,
- स्थान विशेष संस्कृति र पहिचान प्रवर्द्धन गर्ने,
- स्थानीय तहले आवश्यक देखेका अन्य विषयहरु,

तालिका ७ :नवराजपुरगा उँपालिकाका आवधिक क्षेत्रगत बजेटको क्षेत्रगत खर्च अनुमान

सि.न	क्षेत्र	अनुमानीत लागत	आवाधिक योजना कार्यान्वयन गर्ने वर्ष					जम्मा
			2080/81	2081/82	2082/83	2083/84	2084/85	
1	आर्थिक विकास क्षेत्र	325050000	31060000	76110000	76610000	71110000	70160000	325050000
2	सामाजिक विकास क्षेत्र	430850000	51300000	98800000	101550000	99550000	79650000	430850000
3	पूर्वाधार विकास क्षेत्र	1968055000	254850000	294876000	377376000	471851000	569102000	1968055000
4	वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन	104775000	10175000	34875000	25025000	21175000	13525000	104775000
5	संस्थागत विकास	60620000	12516000	13476000	11926000	11356000	11346000	60620000
	जम्मा	**2889350000**	**359901000**	**518137000**	**592487000**	**675042000**	**743783000**	**2889350000**

तालिका ८ :नवराजपुर गाउँपालिकाको मुख्य कार्यक्रम र कार्यतालिका र बजेट अनुमान (बजेट रुहजारमा .)

क्र स	क्षेत्र	लगानी (रु हजारमा)	प्रतिसत (%)	कैफियत
	गौरवको आयोजनाहरु	-		
1	**आर्थिक विकास क्षेत्र**	**325,050**		
1.1	कृषि र पशुपन्छी विकास	178,550	54.93	
1.2	सिंचाइ तथा जलस्रोत	51,500	15.84	
1.3	पर्यटन विकास	29,500	9.08	
1.4	उद्योग, वाणिज्य तथा आपुर्ती	29,500	9.08	
1.5	रोजगारीको अवस्था, सामाजिक सुरक्षा	36,000	11.08	
2	**सामाजिक विकास क्षेत्र**	**430,850**		
2.1	स्वास्थ्य र पोषण	48,750	11.31	
2.2	शिक्षा	67,500	15.67	
2.3	खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता	128,250	29.77	
2.4	महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू	156,350	36.29	
2.5	युवा तथा खेलकुद	30,000	6.96	
3	**पूर्वाधार विकास क्षेत्र**	**1,968,055**		
3.1	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्बजनिक निर्माण	188,500	9.58	
3.2	सडक तथा यातायात पूर्वाधार	1,756,100	89.23	
3.3	सञ्चार तथा सुचना प्रविधि	8,455	0.43	
3.4	विध्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	15,000	0.76	
4	**वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन**	**104,775**		
4.1	वन तथा जैविक बिबिधता	12,000	11.45	
4.2	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	55,250	52.73	
4.3	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	20,925	19.97	
4.4	विपद्, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानासिलता	16,600	15.84	
5	**संस्थागत विकास**	**60,620**		
5.1	सेवा प्रवाह तथा सुशासन	2,370	3.91	

5.2	तथ्याङ्क प्रणाली	1,500	2.47	
5.3	शासकीय सुधार तथा प्रशासकीय सुशासन	2,400	3.96	
5.4	वित्तीय सुशासन	2,400	3.96	
5.5	भ्रष्टाचार निवारण	7,750	12.78	
5.6	सुरक्षा	3,200	5.28	
5.7	मानव अधिकार	300	0.49	
5.80	स्थानीय तहको सन्तुलित विकास	450	0.74	
5.90	योजना तर्जुमा तथा आयोजना बैंक निर्माण	39,270	64.78	
5.10	योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय	380	0.63	
5.11	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	600	0.99	
जम्मा बजेट		**2,889,350**	**100**	

२.९ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

माथिका वृद्धिदर अनुमान र नवराजपुर गाउँपालिकाको लागि गत आ.व. २०७६।७७, २०७७।७८, र २०७८।७९ मा प्राप्त बजेट समेतको अनुमानको आधार आगामी ५ वर्षको आम्दानी तथा खर्च प्रक्षेपण गरिएको छ । आय प्रक्षेपण गर्दा खुद विकास कार्यमा लगानी गर्न उपयोग हुन सक्ने बजेट तथा कार्यक्रमको शिर्षकहरुलाई मात्र समावेश गरिएको छ । गाउँपालिकाको कर्मचारी व्यवस्थापन, तलब भत्ता, जेष्ठ नागरिक भत्ता जस्ता राज्यका अनिवार्य दायित्वका रकमहरु जसरी आँउछ त्यसरी नै खर्च हुने हुँदा यसमा समावेश गरिएको छैन । यसर्थ बजेट कार्यक्रम प्रक्षेपण गर्दा वित्तिय समानीकरण अनुदान र सशर्त अनुदान (संघिय तथा प्रादेशिक) लाई आयको प्रमुख श्रोत मानिएको छ भने आन्तरिक आम्दानी तथा राजश्व बाँडफाँडको आयलाई गाउँपालिकाको चालु तथा प्रशासनिक खर्च हुने मानि प्रक्षेपण गरिएको छ । सोको आधारमा गाउँपालिकाको आ.व. २०८०।०८१ देखि २०८४।०८५ सम्मको कुल आम्दानी बजेट रु. २ अर्ब ४१ करोड ११ लाख ६४ हजार प्रक्षेपण गरिएको छ । यो रकम संघिय र प्रदेशले साविकमा दिँदै आएको सशर्त, वित्तिय समानीकरण तथा राजश्व बाँडफाँड प्राप्त हुन सक्ने अनुमानित बजेट हो ।थप दातृ निकाय, विशेष कोषको लागि प्रदेश र संघमा कार्यक्रम पेश गर्ने, नीजिक्षेत्र तथा सहकारी संस्था परिचालन गर्ने, प्राकृतिक श्रोतबाट आन्तरिक आय बढाउने जस्ता उपायहरु अवलम्बन गर्ने छ । यसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.९.१ कानुनी आधार

नेपालको संविधानको धारा ५९ अनुसार स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रको आर्थिक अधिकार सम्बन्धी विषयमा कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने नीति तथा योजना बनाउने र त्यसको कार्यान्वयन गर्ने सम्बन्धमा संवैधानिक व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चान ऐन २०७४ को दफा २४ ले स्थानिय निकायको आफ्नो अधिकारक्षेत्रको विषयमा स्थानीयस्तरको विकासको लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास

योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत गरेको छ । संविधानको उक्त व्यवस्था र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन अनुसार नवराजपुर गाउँपालिकाको लागि ५ वर्षे रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्न निम्न कानुनी आधारहरु लिइएको छः

- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
- अन्तर–सरकारी वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन २०७४
- राष्ट्रिय प्राकृतिक श्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४
- संघीय आर्थिक कार्यविधि ऐन २०७५
- विकास सहायता नीति २०७१
- सार्वजनिक खरिद ऐन २०६३
- वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट (मध्यमकालीन खर्च संरचना समेत) तर्जुमासम्बन्धी मार्गदर्शन २०७४

२.९.२ श्रोत अनुमानका क्षेत्रहरु

नेपालको संविधान २०७२ को दफा ६० ले राजश्व श्रोतको बाँडफाँड हुने व्यवस्था गरेको छ । अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ को परिच्छेद ४ दफा ८,९,१० र ११ बमोजिम यस नवराजपुर गाउँपालिकालाई प्राप्त हुनसक्ने आर्थिक श्रोतहरु निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ९ :नवराजपुरगाउँपालिकालाई प्राप्त हुने बजेटको श्रोत तथा शिर्षकहरुको विवरण

सि.नं.	श्रोत	शिर्षकहरु
१	नेपाल सरकार	वित्तीय समानिकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
२	प्रदेश सरकार	वित्तीय समानिकरण, सशर्त, विशेष र समपूरक अनुदान
३	राजस्व बाँडफाँड	मूल्य अभिबृदि कर, आन्तरिक उत्पादनमा लागेको अन्तशुल्कको रकम, प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम
४	आन्तरिक आम्दानी	एकीकृत सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, व्यवसाय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, गैर कर आदि
५	अन्तर स्थानीय तह लगानी	फोहोर प्रशोधन केन्द्र निर्माण बजेट आदि
६	वैदेशिक स्रोत	नेपाल सरकारबाट स्वीकृति प्राप्त कार्यक्रमका रकमहरु
७	जन सहभागिता	विकास निर्माणमा उपभोक्ताबाट सङ्कलित रकम
८	आन्तरिक ऋण	आयोगको मापदण्ड बमोजिम स्वदेशी वित्तीय संस्थाबाट लिएको ऋण

२.९.३ वृद्धिदर अनुमानको आधार

विगत पाँच वर्ष यताको कुल बजेटको आकारसँगै स्थानीय तहमा विनियोजन हुने बजेटको अंश निरन्तर वृद्धि भइरहेको छ । नवराजपुर गाउँपालिकाको विगत ३ आ.वको वजेटको वृद्धि आकार हेर्दा संघिय सरकार तर्फ ११.५५ प्रतिशत, प्रदेश

तर्फ १.८२ प्रतिशत र आन्तरिक तर्फ करिव ५ प्रतिशतले विृद्धि भईरहेको देखिन्छ । जसलाई तपल तालिकामा देखिाईएको छ ।

तालिका १० :नवराजपुरगाउँपालिकाको आम्दानीको विस्तृतिकरण तथा वृद्धि प्रतिशतको अवस्था

आ. व.	आ. व. 2076/77	आ. व. 2077/78	वृद्धि पृतिशत	आ. व. 2078/79	वृद्धि पृतिशत	आ. व. 2079/080	वृद्धि पृतिशत	मध्यम वृद्धि पृतिशत
संघिय सरकार	**190000000**	**194400000**	**2.32**	**212200000.0**	**9.16**	**261400000.0**	**23.19**	**11.55**
वित्तिय समानिकरण अनुदान	190000000	194400000	2.32	83200000.0	0.00	90800000.0	9.13	3.82
सर्शत अनुदान चालु	0	0.0	0.00	104200000.0	0.00	114200000.0	9.60	3.20
सर्शत अनुदान	0.0	0.0	0.00	24800000.0	0.00	21400000.0	0.00	0.00
विशेष अनुदान चालु	0	0.0	0.00	0.0	0.00	15000000.0	0.00	0.00
विशेष अनुदान पुँजिगत	0	0.0	0.00	0.0	0.00	10000000.0	0.00	0.00
समपूरक अनुदान चालु	0	0.0	0.00	0.0	0.00	10000000.0	0.00	0.00
प्रदेश सरकार	**29470000.0**	**11946000.0**	**0.00**	**10600000.0**	**0.00**	**11176000.0**	**5.43**	**1.81**
वित्तिय समानिकरण अनुदान	9952000	11946000	20.04	5600000	0.00	6176000.0	10.29	10.11
सर्शत अनुदान चालु	11541000	0	0.00	0	0.00	0.0	0.00	0.00
विशेष अनुदान चालु	0	0	0.00	3000000	0.00	3000000.0	0.00	0.00
समपुरक अनुदान चालु	7977000	0	0.00	2000000	0.00	2000000.0	0.00	0.00
राजश्व बाँडफाँड	**30438000**	**57886670**	**90.18**	**58276000**	**0.67**	**70045000**	**20.20**	**37.02**
११४११ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मूल्य अभिबृद्धि कर		55286670	0.00	27838000	0.00	67445000.0	142.28	47.43
११४२१ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्त :शु शुल्क	27838000	0	0.00	27838000	0.00	0.0	0.00	0.00

११४५६ बाँडफाँड भई प्राप्त हुने सवारी साधन कर	2600000	2600000	0.00	2600000	0.00	2600000.0	0.00	0.00
आन्तरिक श्रोत	40000000	49128000	22.82	5000000	0.00	20000000.0	300.00	107.61
सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण कार्यक्रम	0	0	0.00	47626000	0.00	0.0	0.00	0.00
वैकं मौज्दात	0	40935000	0.00	10000000	0.00	11200000.0	12.00	4.00
जम्मा	**289908000.0**	**354295670.0**	**22.21**	**343702000.0**	**0.00**	**373821000.0**	**8.76**	**10.32**
जम्मा मैजाद बाहेक	**289908000.0**	**313360670.0**	**8.09**	**286076000.0**	**0.00**	**362621000.0**	**26.76**	**11.62**

यसर्थ आधार वर्ष २०७८/७९ वास्तविक आय व्ययको आधारमा आवाधिक योजना संचालनार्थ आवश्यक पर्ने अनुमानित आय तथा व्यय तयार गर्नका लागि विगत पाँच वर्षमा भएको कुल बजेटको बढोत्तरी तथा कुल बजेटमध्ये स्थानीय तहमा भएको बजेटको अंशमा भएको बढोत्तरीलाई आधार मानी हाल विनियोजित बजेट तथा खर्चमा सरदर १९ प्रतिशत वृद्धि गरी अनुमान गरिएको छ । वृद्धिदर अनुमानको आधारका लागि विगत पाँच वर्षको कुल बजेट तथा स्थानिय तहमा विनियोजन भएको अंशको तुलनात्मक विवरण निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद ३ नवराजपुर गाउँपालिकाको समष्टिगत आर्थिक नीति

३.१ सार्वजनिक खर्च

पृष्ठभूमि

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आर्थिक अधिकार क्षेत्रभित्रका सिमित क्षेत्रमा कर लगाउन, नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट राजस्व बाँडफाँट, अनुदान र ऋण प्राप्त गर्न, नीजि क्षेत्रबाट तोकिएको सीमासम्म आन्तरिक ऋण परिचालन गरी सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारका विषयमा एकल कर प्रशासनको माध्यमबाट राजस्व परिचालन गर्ने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकारबाट स्थानीय तहलाई समानीकरण अनुदान, सशर्त अनुदान, विशेष अनुदान र समपूरक अनुदान गरी चार प्रकारका अनुदान प्राप्त हुने गरेको छ ।

स्थानीय तह गठन भए पश्चात् स्थानीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कामहरू शुरुवात भएका छन् ।स्थानीय तहको पहिलो संस्करण पश्चात नयाँ जनप्रतिनिधिहरुले आ.व. २०७९/८० को बजेट तर्जुमा गरि कार्यन्वयनको अन्तिम चरणमा रही आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को बजेट निर्माणको क्रममा रहेको छ । सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक पर्ने नीति, कार्यविधि एवम् कार्यप्रक्रिया सरलीकरणका कार्यहरू भएका छन् । साथै, कार्यपालिकाको कार्य जिम्मेवारी बमोजिम सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक पर्ने संगठन संरचना स्थापना भई सेवा प्रवाह तथा विकास निर्माणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा लगिएको छ । यसै आ.व.मा नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गरी बजेट र योजनालाई जोड्ने प्रयास गरिएको छ ।

प्रमुख समस्या

योजना तर्जुमाकालागि आवश्यक पर्ने तथ्याङ्कको पर्याप्तता नहुँदा आधार वर्षको अवस्था, समग्र पालिका स्तरीय आर्थिक अवस्थाका परिसूचकहरू जस्तै कुल गार्हस्थ उत्पादन, बचत तथा लगानी आदि विश्लेषण गर्न कठिनाइ हुनु र यथार्थपरक बजेट निर्माणमा समस्या देखिएको छ । कुशल बजेट विनियोजन र दक्ष एवम् प्रभावकारी कार्यान्वयनमा कमी रहेको छ । पुँजीगत खर्च लक्ष्य भन्दा कम हुनु, रोजगारी र आयमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने परियोजनाहरूमा विनियोजनमा कमी, निर्धारित समय, लागतमा र गुणस्तरीय हिसाबले आयोजना कार्यान्वयन हुन नसक्नु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

संघियता नयाँ अभ्यास र शासकीय स्वरूप भएकोले स्रोतको बाँडफाँटमा तीनवटै सरकारका बीचमा समानता र सन्तुलन कायम नहुनु, सार्वजनिक खर्चलाई दिगो र लाभकारी प्रतिफल आउने परियोजनामा विस्तार गर्न नसक्नु, गाउँपालिकाभित्रका सीमान्तकृत समूह र भौगोलिक क्षेत्रको समन्यायिक विकास नहुनु, नागरिकको आधारभूत आवश्यताका रूपमा रहेका शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा समन्यायिक पहुँच नहुनु, दक्ष, विषय विज्ञ, तथा उत्प्रेरित जनशक्तिको व्यवस्था गरी पालिकाको प्रशासनिक तथा विकास कार्यका लागि आवश्यक मानव स्रोतको परिचालन नहुनु यहाँका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

पालिकाहरूका बीचमा विकास निर्माण, लगानी अभिवृद्धि, सुशासन प्रवर्द्धनमा प्रतिस्पर्धात्मक वातावरण रहनु, लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य हुनु, योजना छनोट, बजेट विनियोजन क्षमतामा सुधार हुँदै जानु, तीनै तहका सरकार सहकार्य र समन्वय गर्दै **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** बनाउने राष्ट्रिय संकल्प प्रति प्रतिबद्ध रहनु, स्थानीय सरकार स्थापना पश्चात् चार आर्थिक वर्षको बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन भई सार्वजनिक खर्च विनियोजनमा अनुभव प्राप्त हुनु तथा लगानी सहजताकालागि नेपाल सरकारबाट हालसालै एकल विन्दु सेवाबाट सेवा प्रवाहको थालनी गरिनु तथा जनप्रतिनिधिहरूमा विकास प्रतिको उत्कट चाहना र प्रतिबद्धता हुनु अवसरका रुपमा रहेको देखिन्छ ।

दीर्घकालीन सोच

"सुव्यवस्थित, योजनाबद्ध एवम् नतीजामुखी सार्वजनिक खर्च प्रणाली"

लक्ष्य

उपलब्ध स्रोत साधनको कुशल परिचालन र दक्षतापूर्ण विनियोजनबाट प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाह, दिगो तथा उच्च आर्थिक विकास हाँसिल गर्ने ।

उद्देश्य

1. उपलब्ध सिमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु।
2. सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।
3. पालिकामा रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
4. प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: उपलब्ध सिमित स्रोतलाई गाउँपालिकाको समृद्धि हासिल गर्न सघाउने क्षेत्रमा विनियोजन गर्नु ।	
१.१: सार्वजनिक खर्चको मितव्ययी, दक्षतापूर्ण तवरले आर्थिक, सामाजिक विकास तथा पूर्वाधार निर्माणमा उपयोग गर्ने ।	1. सार्वजनिक खरिद कानुनको परिपालनामा जोड दिइनेछ । 2. बजेट प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष मानव संसाधन विकासमा जोड दिइनेछ ।
१.२: नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा गौरवका आयोजना तथा ठूला पूर्वाधार निर्माणमा वैदेशिक ऋण परिचालन गर्ने ।	1. ठूला पूर्वाधार निर्माण तथा गौरवका आयोजनामा वैदेशिक ऋण परिचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सामाजिक न्याय सहितको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।	
२.१: पूर्वाधार विकास तथा सामाजिक क्षेत्रमा लगानी गर्दा समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण गर्ने ।	1. सार्वजनिक निर्माण र सामाजिक क्षेत्रबाट प्राप्त लगानीको प्रतिफल समाजका सबै वर्ग र क्षेत्रमा समन्यायिक वितरण हुने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
२.२: मूल प्रवाहमा आउन नसकेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका माध्यमबाट मूल प्रवाहीकरण गर्ने ।	1. आर्थिक र सामाजिक रूपले पछाडि परेका नागरिकलाई सामाजिक संरक्षणका कार्यक्रम मार्फत् संरक्षण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: पालिकामा उत्पादनशील रोजगारी सिर्जना र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।	
३.१: रोजगारीका अवसरको सिर्जना, उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि एवम् पुँजी निर्माण हुने गरी स्रोतको महत्तम परिचालन गर्ने ।	1. कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रमा रोजगार मूलक उद्योग स्थापनामा जोड दिइनेछ । 2. कृषि प्रशोधन र खनिजजन्य उद्योगको स्थापना र विस्तारमा जोड दिइनेछ ।
उद्देश्य ४: प्रभावकारी सार्वजनिक सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
४.१: मध्यमकालीन खर्च संरचना र प्रभावकारी मध्यमकालीन खर्च समीक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	1. मध्यमकालीन खर्च संरचनाका आधारमा मात्र पालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन हुने सुनिश्चितता गरिनेछ । 2. हरेक तीन वर्षमा मध्यमकालीन खर्च समीक्षा अनिवार्य गर्नुपर्ने प्रावधान गरिनेछ ।

४.२: हरेक सार्वजनिक खर्च तथा सेवा प्रवाह सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने ।	1. हरेक उपभोक्ता समिति तथा ठेकदारले योजनाको समाप्ति सँगै खर्चको विवरण सार्वजनिक सुनुवाइ मार्फत अनुमोदन गर्ने अनिवार्य प्रावधान राखिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सार्वजनिक खर्च प्रणाली थप व्यवस्थित एवम् सुदृढ भएको हुनेछ । पालिकाको स्रोत साधनको विनियोजन र राजस्व परिचालन क्षमता सुदृढ भएको हुनेछ । उपलब्ध सिमित स्रोत र साधनको लगानी उत्पादनमूलक क्षेत्रमा केन्द्रित भएको हुनेछ ।

३.२ राजस्व सुधार

पृष्ठभूमि

आर्थिक ऐन २०७५ र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ मा घरजग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन कर, घर बहाल कर, सम्पत्ती कर, भूमि कर, व्यवसाय कर, विज्ञापन कर र मनोरन्जन करका क्षेत्रमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र तोकिएको छ । यसका साथै गैर करका रूपमा सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क र दण्ड जरिवाना संकलन गरिएको र स्थानीय कानुन बमोजिम स्थानीय तहको क्षेत्राधिकार भित्रका कर उठाउन पाउने व्यवस्था रहेको छ । कर तथा गैरकरका आधार कमजोर रहेको, कर सङ्कलन गर्ने आफ्नै संयन्त्र स्थापित भइनसकेको अवस्थामा राजस्व सङ्कलन गर्ने व्यवस्थित पद्धति विकास भइसकेको छैन । वैज्ञानिक कर प्रणालीको विकास गरी राजस्व सङ्कलन र परिचालन गर्ने कार्यलाई थप प्रभावकारी बनाउन आवश्यक रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

राजस्व सङ्कलन गर्न नीतिगत व्यवस्थामा अष्पस्टता रहेको, कर तथा गैर करको आधार पर्याप्त रुपमा विस्तार हुन नसकेको, एउटै प्रकृतिका कर प्रदेश र स्थानीय तह दुबैका साझा क्षेत्राधिकारमा रहनु राजस्व सुधारमा देखिएका मुख्य समस्याहरू हुन् । त्यसैगरी ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा जस्ता प्राकृतिक स्रोतको तुलनामा कर सङ्कलन हुन नसकेको, करका सम्बन्धमा जनचेतनाको कमी रहेको, पर्याप्त र दक्ष जनशक्तिको कमी हुनु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

कर तिर्नुपर्ने सबै नागरिकलाई करको दायरामा ल्याउन नसकिनु, कर तथा गैरकर राजस्वको प्रभावकारी परिचालन नहुनु, कर तथा गैर करको आधार विस्तार गर्नु नसकिनु, छरिएर रहेका राजस्व सङ्कलन गर्ने संयन्त्रबाट आशातित कर सङ्कलन नहुनु, गाउँपालिकाको कर तथा गैरकर राजस्व परिचालनका आधार कमजोर रहनु तथा छिमेकी स्थानीय तहको कर प्रणालीसँग समानता कायम गर्न नसक्नु यहाँका मुख्य चुनौती मान्न सकिन्छ ।

तीनै तहका सरकारबाट समन्वय र सहकार्यमा राजनीतिक प्रणालीको सुदृढीकरण गर्दै आर्थिक विकास गर्ने अवसर प्राप्त भएको, सार्वजनिक वित्तको परिचालनमा सबै पक्षको सक्रिय सहभागिता बढ्दै जानु, लामो समयदेखिको राजनीतिक संक्रमणको अन्त्य भएको, विगतमा केन्द्रीकृत रहेका अधिकार विकेन्द्रित भई स्थानीय तहसम्म पुगेको तथा करको आधार र दायरा वृद्धि गर्न सकिने सम्भावना रहेको जस्ता अवसरहरू रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी राजस्व प्रणालीको विकास सबल अर्थतन्त्र निर्माणको आधार"

लक्ष्य

पालिकाका सामाजिक विकासका कार्यक्रमहरू आन्तरिक स्रोतबाट परिचालन गर्न सक्ने अवस्थाको सिर्जना गर्ने ।

उद्देश्य

1. राजस्व परिचालन प्रणालीलाई प्रगतिशील, कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।
2. राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः राजस्व परिचालन प्रणालीलाई कुशल, पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१ः संघीय र प्रदेश सरकारसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्दै गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनमा जोड दिने ।	1. नेपाल सरकारसँगको सहकार्यमा राजस्व सङ्कलन तथा परिचालनलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउन कर परिचालन सम्बन्धमा स्पष्ट नीति तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । 2. राजस्व परिचालनकालागि प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१.२ः कर प्रणालीमा संस्थागत र संरचानागत रूपमा विकास गर्दै आधुनिकीकरण र प्रगतिशील बनाउने ।	1. राजस्व सङ्कलन प्रणालीका सबै प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन दक्ष जनशक्ति विकासमा जोड दिइनेछ । 2. नवीनतम विधि, प्रविधि र उपकरणको प्रयोग गरी कर प्रणालीलाई आधुनिकीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः राजस्व सुधार कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी राजस्व वृद्धि गर्नु ।	
२.१ः कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थापन गर्ने ।	1. मौजुदा आर्थिक ऐन नियमलाई आवश्यक परिमार्जन गरी थप व्यवहारिक र प्रभावकारी बनाइनेछ । 2. सम्पत्ति कर जस्ता नयाँकरहरू सम्बन्धी कानुन बनाइनेछ । 3. कर निर्धारण, कर असुली, कर छुट, कर अनुपालन सम्बन्धी स्थानीय नीतिगत एवम् कानुनी व्यवस्थाको सन्दर्भमा आवश्यक आर्थिक ऐन, नियमावली, विभिन्न कार्यविधिहरू समयमै तयार गरी गाउँसभाबाट पारित गराई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२ः प्रभावकारी संगठनात्मक व्यवस्था, दक्ष जनशक्ति र उपयुक्त पूर्वाधार सहितको व्यवस्था गर्ने ।	1. राजस्व सम्बन्धी उपयुक्त सफ्टवेयर, कम्प्युटर र सूचना प्रणाली सहितको अलग राजस्व शाखा व्यवस्था गरिनेछ । 2. राजस्व सम्बन्धी आवश्यक दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने र भएका जनशक्तिलाई उचित तालिम दिई दक्ष र प्रभावकारी बनाइनेछ । 3. वडा कार्यालयहरूको समेत राजस्व सङ्कलन क्षमता अभिवृद्धि गरी वडा कार्यालयहरू मार्फत राजस्व सङ्कलनको प्रभावकारी प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.३ः करसँग सम्बन्धित व्यवस्थित र वर्गीकृत तथ्याङ्काधार व्यवस्थित गर्ने ।	1. कर सङ्कलनको निम्ति सहजतालाई समेत ध्यानमा राखी गाउँपालिकाको प्रोफाइल अद्यावधिक गरिनेछ । 2. सम्भावित विभिन्न कर, शुल्क तथा दस्तुरका दायरा तथा दरहरूको वर्गीकृत विवरण तयार गरी आवधिकरूपमा अद्यावधिक गरिनेछ । 3. राजस्वका विभिन्न स्रोतहरूको प्राथमिकीकरण र नयाँ स्रोतहरूको पहिचान गर्ने र विद्यमान स्रोतहरूको दायरा विस्तार गरिनेछ ।
२.४ः करदाताहरूलाई कर/ शुल्कको महत्त्व, कर	1. विभिन्न छलफल, गोष्ठी, सञ्चार माध्यम मार्फत् करदाताहरूमा कर सम्बन्धी जनचेतना फैलाइनेछ (कर शिक्षा प्रदान गर्ने) ।

व्यवस्था सम्बन्धमा सचेतना वृद्धि गर्ने ।	2. मोबाइल एप, वेबसाइट आदिको माध्यमबाट कर व्यवस्था सम्बन्धी सूचना दिइनेछ । 3. उत्कृष्ट करदातालाई सम्मान गरिनेछ । 4. करको दर निर्धारण गर्दा सरोकारवाला मुख्य करदाताहरूसँग छलफल गरिनेछ।
२.५: सरल, चुस्तदुरुस्त कर असुली प्रणाली व्यवस्थित गर्ने ।	1. वडामा कर सङ्कलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । 2. करदाताहरूलाई स्वयं कर घोषणाको सुविधा प्रदान गरिनेछ । 3. समयमै कर तिर्नेलाई कर छुटको व्यवस्था र ढिलो गरिएमा जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ । 4. कम्प्युटरकृत बिलिङ प्रणाली अवलम्बन गरिनेछ । 5. उत्कृष्ट रूपमा राजस्व सङ्कलन गर्ने वडालाई प्रोत्साहित गरिनेछ । 6. कर दायित्व र सेवा प्रवाहलाई एक आपसमा जोडिनेछ ।
२.६: पारदर्शिता र जवाफदेहिता कायम राख्ने ।	1. गाउँपालिकाले गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । 2. आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशन गरिनेछ । 3. सङ्कलित राजस्व रकम बारे आवधिक रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । 4. राजस्व उत्पत्तिलाई पनि बजेट विनियोजनको एक आधारको रूपमा लिइनेछ ।
२.७: सरोकारवाला निकायसँग आवश्यक समन्वय गर्ने ।	1. राजस्व बाँडफाँड हुने राजस्वका शीर्षकहरूमा संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग भरपर्दो र प्रभावकारी समन्वय गरिनेछ । 2. करदाता सम्बन्धी तथ्याङ्क प्राप्ति र कर असुलीको सन्दर्भमा अन्य सम्बन्धित निकायहरूसँग पनि समन्वय गरिनेछ ।
२.८: राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका आयमूलक कार्यक्रम र पूर्वाधार विकासमा जोड दिने ।	1. वार्षिक कार्यक्रममा स्थानीय आर्थिक विकासकालागि व्यवसायमूलक तथा आयमूलक कार्यहरूमा योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रमहरूलाई समावेश गरिनेछ। 2. नीजि क्षेत्रको लगानी र उद्यमशीलता प्रति जोड दिइनेछ । 3. राजस्व अभिवृद्धि गर्ने खालका पूर्वाधारहरूको विकास गरिनेछ । 4. हाटबजार/स्टलहरू निर्माण र सञ्चालन गरिनेछ । 5. सडक लगायतका पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नति गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

करदाताको सङ्ख्यामा उल्लेख्य वृद्धि भई गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र तथा बजेटमा राजस्वको यागेदानको अनुपातमा वृद्धि भएको हुनेछ । कर प्रणालीमा विद्युतीय प्रविधिको प्रयोगगरी पारदर्शी, कम खर्चिलो र प्रभावकारी भएको हुनेछ।

परिच्छेद ४ आर्थिक विकास क्षेत्र

४.१ कृषि

पृष्ठभूमि

कृषि यस गाउँपालिकाको मुख्य आर्थिक आधार हो । यस गाउँपालिकाका जनताको मूख्य पेशा र जिवन निर्वाहको मुख्य श्रोत हो । कृषि उपकरण र यन्त्रको प्रयोग आवश्यक मात्रामा हुनसकेको छैन । नेपालको कृषि (कृषि र पशु समेत) उत्पादनमा यस गाउँपालिकाको समेत योगदान रहेको छ । यस गाउँपालिकामा धान, मकै, गहुँ, फापर, कोदो, जौ आदि खाद्यान्न बाली, तेलहन, दलहन तथा मसला वाली उत्पादन हुने गरेको छ । फलफुल उत्पादनहरुमा आँप, केरा, लिची, मेवा, अम्बा, रुख कटहर, भुँई कटहर, नरिवल तथा सुपारी आदि रहेको पाईन्छ । उखु, आलु, जुट, सूर्ती जस्ता नगदेबाली उत्पादन पनि यस गाउँपालिकाको प्रमुख उत्पादनको रुपमा रहेको छ । कृषिमा आधारित उद्यवगमा उपलब्ध रोजगार नै जीविकोपार्जनको माध्यम रहेको छ । धान उत्पादनका अतिरिक्त नगदेबालीका रुपमा उखु प्रमुख उत्पादन रहेको छ । उत्पादनको दृष्टिले गाउँपालिका खाद्यान्न र तरकारी आत्मनिर्भर भई अन्य जिल्लाहरुमा समेत खाद्यान्न आपुर्ति गर्न सक्ने प्रचुर सम्भावना छ । दिगो विकासको दोस्रो लक्ष्यको रुपमा सन् २०३० सम्ममा भोकमरीको अन्त्य गर्न, सबै खालको कुपोषण हटाउन र सबैलाई सुरक्षित ढङ्गले पौष्टिक खाद्यान्न बढाउन कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व र किसानहरुको आम्दानी बढाउन आवश्यक रहेको छ जसको लागि कृषि अनुसन्धान कार्यलाई बढावा दिनु जरुरी देखिएको छ ।

प्रमुख समस्या

कृषि बाली उत्पादनमा यान्त्रिकीकरण हुन नसक्नु र उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउन नसक्नु कृषिक्षेत्रमा देखिएको मूख्य समस्या हुन । विगतमा कृषि अनुसन्धानले उच्च प्राथमिकता नपाएका कारण उन्नत जातका बीउ तथा पशु प्रजाति र आधुनिक कृषि प्रणालीको विकास हुन सकेको छैन ।

कृषि उद्योग स्थापना नहुने, कृषि जग्गा घडेरीका लागि अनियन्त्रित प्रयोग र जथाभावी सडक तथा मार्गहरुको निर्माण जस्ता प्रवृत्तिका कारण कृषिजन्य भूमि संकुचित हुँदै गएको छ । भूमिगत पानीको सतह घट्दै गएको अवस्था छ । गुणस्तरीय माटो परीक्षण तथा अन्य प्रयोगशालाको कमी, उपुक्त बालीहरु, बिउ बिजन तथा मलको कमी र आवश्यक जनशक्तिको कमी छ । उत्पादित वस्तुको बजारीकरणको कमी रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसर

आयातित कृषि उत्पादन सँग प्रतिस्पर्धा गर्नु कृषि क्षेत्रमा ठूलो चुनौती रहेको छ । कृषि अनुसन्धान, प्रविधि विकास तथा प्रसार हुन नसक्नु र वर्तमान अवस्थामा कृषि अनुसन्धान तथा प्रसारमा दक्ष जनशक्तिको अभाव हुनु चनौतीको रुपमा रहेको छ । नेपाली कृषी उत्पादनहरुको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता तुलनात्मक रुपमा कमजोर छ ।
नयाँ सिँचाई विस्तार र खानेपानी प्रयोजनका लागि प्रचुर सतह एवम् भूमिगत जलश्रोत रहेको छ । उत्पादनका लागि अनुकूल भूबनोट र हावापानी रहेको छ । विभिन्न खाद्य, तरकारी, फलफूल तथा नगदेबाली पशुजन्य र दुग्ध पदार्थ र माछाको उत्पादन र उत्पादकत्व, वर्णशङ्कर प्रविधि (Hybrid Technology) द्वारा कैयो गुणाले उत्पादन बढाउन सक्ने अवसर छ ।
बेमौसमी तरकारी र फलफूलको माग बढ्दै गएको छ जसको परिपुर्तिको लागि ठुला ठूला प्लाष्टिक घरमा तरकारी, फलफूल तथा जडिबुटीहरुको सफलतापुर्वक उत्पादन गर्न सकिन्छ । यस गाउँपालिकामा बगर खेतिको ठूलो सम्भावना छ । ठूलो क्षमताको शित भण्डार निर्माणमा लगानी गरि राम्रो मूल्य प्राप्त गर्न सकिन्छ । बेमौसमी तरकारी र फलफूलको सीमावर्ती बजारमा राम्रो बिक्री मूल्य प्राप्त हुनसक्छ । समथर जमिन, सिँचाईको सुविधा र न्यानो तापक्रमका कारणा यस गाउँपालिकामा उष्ण, उपोष्ण हावापानीमा प्रायः सबै जातका बालिनालीहरुका खेती गर्न सकिन्छ । हुलाकी राजमार्गको संजाल रहेको यस गाउँपालिकाबाट उत्पादित सामान अन्यत्र पठाउन र अन्यत्रबाट सामान ल्याउन सहज रहेको छ । चिनी मिल तथा विभिन्न कृषिमा आधारित उद्योग भएको कारणले

गर्दा औद्योगिक नगदे बालीबाट फाईदा लिन सकिने अवस्था छ । फलफूल तथा तरकारी बाट विभिन्न प्रकारको परिकारहरु बनाउने उद्योगहरुको स्थापना गर्न सकिन्छ ।

दीर्घकालीन सोच

"खाद्य आत्मनिर्भरता सुरक्षित, प्रतिस्पर्धी, समावेशी र बजारमुखी बनाउँदै गाउँपालिकाको प्रमुख आर्थिक विकासक्षेत्रका रुपमा विकास गर्ने"

लक्ष्य

वैज्ञानिक भू उपयोग नीति कार्यान्वयन र आधुनिक कृषि अनुसन्धान प्रणाली अवलम्बन गरी कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि एवम् सहकारीको प्रभावकारी परिचालन मार्फत खाद्य तथा पोषण सुरक्षा वृद्धि हाँसिल गरि कृषि वस्तुको निर्यात द्धारा उच्च र फराकिलो वृद्धिदर हाँसिल भएको हुने ।

उद्देश्य

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी गाउँपालिकालाई कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्नु ।
२. कृषि बालीनाली, पशुपंक्षी, माछा र दुग्धजन्य पदार्थका उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
३. बालीनाली तथा मासु र दुग्धजन्य उत्पादनको व्यवसायिकरण र बजारीकरण गर्नु ।
४. वातावरणमैत्री कृषि यान्त्रिकीकरण गरी जलवायु परिवर्तनको नकरात्मक प्रभाव घटाउनु ।
५. कृषि जैंविक स्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग गर्नु ।
६. एकीकृत रुपमा कृषि, पशु सेवा, भुमि र सहकारी क्षेत्रमा सेवा प्रवाह सुनिश्चित गरि कृषक तथा कृषि उद्यमलाई उत्पादन वृद्धिमा प्रोत्साहित गर्नु ।
७. वैज्ञानिक प्रणाली अबलम्वन गरी विशिष्ट पहिचान भएका बाली तथा वस्तुको व्यवसायिक उत्पादन तथा निर्यात गर्नु ।
८. एकीकृत स्वास्थ्य सेवाको अवधारणा अनुसारको वातावरण विकास गरी बालीनाली तथा पशुपंक्षी रोग न्यूनीकरण गर्नु ।
९. स्थानीय रैथाने जातका बालीनाली र पशुपंक्षीहरुको संरक्षण र सम्वर्द्धन गरी जैविक विविधताको संरक्षण एवम् उपयोग गर्नु ।

रणनीति

- कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्न कृषक तथा सहकारी स्तरमा प्रतिस्पर्धात्मक अवधारणा लिने ।
- कृषि अनुसन्धान, प्रविधि प्रसार र कृषि शिक्षाको पहुँच बढाउने ।
- कृषि क्षेत्रमा रहेका श्रमिक आपूर्ति व्यवस्थापन गर्न युवालाई कृषिमा आकर्षित गर्ने ।
- कृषि पेशामा जोखिम कम गर्न कृषि बिमामा सहुलियत दिने ।
- परम्परागत कृषि ज्ञान, सिप, प्रविधि साथै जैविक विविधतालाई संरक्षण र प्रवर्द्धन हुने अर्गानिक कृषि उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने ।
- जैविक मल उत्पादन गरी उत्पादन बढाउने ।
- बालिनाली बीमाको लागि अनुदान दिने ।

कार्यनीति

- जैविक तथा प्रांगारिक मलको कारखाना स्थापना गरिनेछ ।
- धान, मकै, तरकारी तथा पलफूलको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउन वर्णशंकर प्रविधि (Hybrid Techonolog) को विकास गरिने छ ।

- धान, मकै, तरकारी, दलहन, तेलहन, उखु, घाँसेवाली, फलफूलका आदिको उन्नतजात विकास कार्यक्रम गरिनेछ ।
- गाउँपालिका क्षेत्रलाई आँप सुपरजोनको रुपमा विकास गरिनेछ ।
- माटो परीक्षण तथा बाली संरक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।
- प्रत्येक वडामा शित भण्डार निर्माण गरिनेछ ।
- माछाको नश्ल सुधार र स्थानीय माछा सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरि उत्पादन र उत्पादकत्व बढाई माछाको भुरा उत्पादन तथा मुल्य श्रखंला अपनाई ह्ययाचरी दाना उत्पादन सम्बन्धि कार्यक्रम गरिनेछ ।
- कृषि आधुनिकीकरण गर्न कृषि यान्त्रिकरणलाई व्यापकता दिईनेछ ।
- तरकारी, फलफूल तथा दुध आदिको संकलन केन्द्र स्थापना तथा बजार सम्म पुर्याउन आवश्यक कृषि एम्बुलेन्सको अवधारणा अवलम्बन गरिनेछ ।
- अन्नबाली, फलफूल, तरकारीबाली, पशुपंक्षी र माछा पालनमा बीमाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- पशुसेवा शाखालाई पशुपंक्षी उपचार औजार सामाग्री उपलब्ध गराईनेछ तथा विशेषज्ञ सेवाक लागि भेटनरी अस्पताल तथा पशुसेवा विज्ञसँगको सहकार्यतामा व्यापकता ल्याईनेछ ।
- धानको पकेट क्षेत्र पहिचान गरी विस्तार गर्नका लागि प्रोत्साहन दिईनेछ ।
- कृषि क्षेत्रको लक्ष्य र उद्देश्य प्रासिका लागि नीति, भू उपयोग, नीति, कृषि विद्युतिकरण नीति, भू उपयोग, ऐन र सहकारी सम्बन्धि नीति तर्जुमा गरिने छ ।
- युवा वर्गलाई कृषि क्षेत्रमा आकर्षित गराउन सहकारीको माध्यमबाट कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- गाई, भैंसी, बाख्रा, कुखुरा, हाँस, बंगुर, टर्की आदिको पालन प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- कृषि तथा पशुपंक्षी पालनमा बढ्दो महिला सहभागिता र महिला किसान सशक्तिकरणलाई केन्द्रित गर्दै साना तथा व्यवसायिक महिलामूखी कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याईनेछ ।
- कृषि क्षेत्रमा भईरहेको अनियन्त्रित विषादी प्रयोगको कारणले मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असरलाई न्यूनीकरण गर्नको लागि प्रांगारिक खेतीमा जोड दिईनेछ ।

<u>अपेक्षित उपलब्धि</u>

कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी नवराजपुर गाउँपालिका कृषि उपजमा आत्मनिर्भर भएको हुनेछ । निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यवसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण हुनेछ । हरेक उत्पादन समूहको लागि वस्तुको गुणस्तरीय उत्पादनको शुरुआत हुनेछ । कृषि तथा पशुपन्छीपालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । नवराजपुर गाउँपालिकामा खाद्य सम्प्रभु पालिका हुनेछ । धान र अन्य बालीहरुमा समेत गुणस्तरीय तथा गुणात्मक उत्पादन हुनेछ । कृषि प्राविधिक शिक्षालयको स्थापना भई कृषिका हरेक आयमको लागि अनुसन्धनात्मक कार्य अगाडी बढ्नेछ । शित भण्डार निर्माण भई कृषि उपजहरु ओसार- पोसार गरिरहेका हुनेछन् । पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यवसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ । नवराजपुर गाउँपालिकामा खाद्य सम्प्रभु पालिका हुनेछ । यसले समग्र रोजगारी बढी नवराजपुरको आर्थिक विकासमा प्रत्यक्ष टेवा पुग्ने छ ।

४.२ सिंचाई

पृष्ठभूमि

कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा सिंचाइ महत्वपूर्ण माध्यम हो । सिँचाई सुविधाको लागि डीप बोरिङ्ग गरि सतहको पानी लाई प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ । हाल यस गाउँपालिकाक कृषि क्षेत्रहरुमा साना कुलो तथा पैनीहरुबाट मौसमी सिँचाई सुविधा उपलब्ध छ । मौसमी सिँचाई प्रणालीका कारण उत्पादकत्व बढाउन सकिएको छैन । सिँचाई प्रणाली निर्माण पछिको सम्भार, व्यवस्थापन एवम् सञ्चालनमा उपभोक्ता समुदायको सक्रिय सहभागितालाई थप सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

निर्माण सम्पन्न भईसकेका सिँचाई प्रणालीको पर्याप्त मर्मत सम्भार हुन नसक्नु, ठूला सिँचाई आयोजा निर्माण नहुनु, सिँचाई सुविधा पुगेको वा पुग्नसक्ने भूमीमा खण्डिकरण र अव्यवस्थित बस्ती विकास हुनु, सतह सिँचाई र भूमिगत सिँचाईको संयोजनात्मक उपयोग हुन नसक्नु आदि मुख्य समस्याहरु हुन् ।

अवसर तथा चुनौतीहरु

सिँचाईप्रणाली निर्माण तथा विस्तार र खानेपानी प्रयोजनका लागि प्रचुर सतह एवम् भूमिगत जलस्रोत भएपनि लगानी प्राथमिकतामा पर्ने गरेको छैन ।

सिँचाई सुविधा उपलब्ध भएका र निकट भविष्यमा हुने कृषियोग्य भूमि कृषिका लागि संरक्षण गर्नु, जलवायु परिवर्तनबाट पानीको उपलब्धतामा हुन सक्ने प्रतिकूल असरलाई न्यूनीकरण गर्ने उपाय समयमै अवलम्बन गरी जोखिम व्यवस्थापन गर्नु, उपलब्ध जलस्रोत संरक्षन गर्दै सिँचाई सहितको बहुआयामिक उपयोग गर्नु यस क्षेत्रको प्रमुख चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"दिगो सिंचाइको पूर्वाधार, उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिको मूल आधार"

लक्ष्य

सिंचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
२. कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति

- सिँचाई विकासको गुरुयोजना र कृषि विकास रणनीति तयार गरि लगानी सुनिश्चितता गर्ने ।
- सिँचाई प्रणालीको मर्मत एवम् दिगो व्यवस्थापनका लागि श्रोत सहित उपभोक्ता सहभागिता सुनिश्चित गर्ने ।
- विभिन्न प्रविधिको प्रयोग गरेर सिँचाई सुविधा विस्तार गर्ने ।

कार्यनीति

- प्राविधिक, आर्थिक र वातावरणीय पक्षबाट सम्भाव्य साना तथा मझौला सतह सिँचाई आयोजना प्राथामिकिकरण, निर्माण र विस्तार गरिनेछ ।
- खेती योग्य भूमिमा सतह र भूमिगत पानी मार्फत सिँचाई गरिनेछ ।

- सम्भाव्यता अध्ययन गरि भूमिगत जलश्रोतमा आधारित स्यालो तथा डीप ट्युबवेल कार्यक्रम प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- पुराना पोखरीको पवर्द्धन, विस्तार तथा मुहानको संरक्षण गरिनेछ ।
- कृषियोग्य भूमिमा व्यवसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि सौर्य उर्जा एवम् अन्य प्रविधिमा आधारित भूमिगत तथा लिफ्ट सिँचाई प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
- ईनार आदिको निर्माण सँगै सोलार पावर, ईलेक्ट्रिक पावर जस्ता उपयुक्त प्रविधिको प्रयोगमा विशेष जोड दिइनेछ

अपेक्षित उपलब्धि

परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार भई नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान भएको हुनेछ । कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच वृद्धि भई दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

४.३ पशु र पंक्षीपालन

पृष्ठभूमि

पशुपालन कृषिको एक अभिन्न अङ्ग रहेको छ । परमेपरागत रुपमा बालीनालीको लागि चाहिने मल तथा खनजोतको लागि उर्जा र कृषि उत्पादन ओसारपसार गर्न पशुको प्रयोग हुँदै आएको छ । खेतीको लागि गोबर अत्यावश्यक मलको रुपमा प्रयोग हुँदै आएको छ । कुल गाहर्स्थ उत्पादनमा विशेष योगदान रहेको यस क्षेत्रको उत्पादनमा दुध, माछा, मासु र अण्डा प्रमुख रहेको छ । ग्रामीणस्तरमा कुखुराको मासु तथा अण्डाको उत्पादन घरधुरी स्तरमा कम रहेको देखिन्छ । व्यवसायिक रुपमा कुखुरापालन, दुग्ध उत्पादन र बाख्रापालन हुने क्रम विस्तारै बढ्दो छ । पशुहरु मध्ये गाई, भैंसी, बाख्रा, भैंडा र बंगुर प्रमुख हुन भने हाँस र कुखरा प्रमुख घरपालुवा पंक्षी हुन् ।

प्रमुख समस्या

पशुपंक्षी पालन अझै परम्परागत रहेको र व्यवसायिक उत्पादनका लागि आवश्यक श्रमशक्ति उपलब्ध हुनसकेको छैन । आयातीत दाना सस्तो र सरल उपलब्ध भएको कारणले दाना आयात गर्नुपर्ने स्थिति छ ।

अवसर तथा चुनौती

पशुपंक्षी पालनबाट व्यवसायि तवरले उत्पादन गर्नका लागि ग्रमीण उद्यमीलाई कसरी आकर्षित गर्ने भन्ने मूख्य चुनौती रहेको छ ।

दुग्ध उत्पादनका लागि यस क्षेत्रका समुदायमा परम्परागत ज्ञान र सीप छ । मासुको उत्पादन लगायत अन्य प्रोसेसिंग सम्बनधी कामका लागि आवश्यक जग्गा र पानीको स्रोत उपलब्ध छ । यिनको प्रयोगबाट वर्तमान उत्पादन दोब्बर गर्न सकिने अवसर छ ।

दीर्घकालीन सोच

"व्यवसायिक पशुपालन गरी — नवराजपुरको आन्तरिक आयमा सुधार"

लक्ष्य

पशु तथा पक्षींजन्य उत्पादन बढाई नर्यात बढाइएको हुने ।

उद्देश्य

१. दैनिक खाद्यसूचीमा पशुपंक्षीजन्य मासु तथा दुग्ध पदार्थको उपभोग परिमाण बढाउनु ।
२. व्यवसायिक एवम् आधुनिक पशुपंक्षी पालनबाट उत्पादनमा आत्मनिर्भर बन्नु ।
३. पशुपंक्षीजन्य मासु तथा दुग्धपदार्थको उपभोगबारे शैक्षिक चेतना बढाउनु ।

रणनीति

- न्यून आयवर्गका समुदायलाई व्यवसायिक रुपमा पशुपंक्षीजन्य मासु तथा दुग्ध पदार्थको उत्पादनमा संलग्न गराउने ।
- पशुपंक्षी व्यवसायको बीमाका लागि अनुदान दिने ।
- अण्डा, चल्ला आदिको गैरकानूनी आयातमा कडाई गर्ने ।

कार्यनीति

- व्यवसायिक पशुपंक्षी उत्पादनमा उच्च मूल्य पर्ने स्थानीय नक्ष तथा नवीनतम पशुपंक्षी पालन प्रविधि अपनाउने र व्यवसायिक पशुपंक्षी पालनलाई प्रोत्साहन गर्न अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
- पशुपंक्षीको दानामा प्रयोग हुने मकै, भटमास जस्ता बालीहरु र घाँस खेतीको प्रवर्द्धन गरी गुणस्तरीय पशुआहारको उत्पादन बढाइनेछ ।
- साना चरण क्षेत्र तथा बाँझो जमिनलाई अस्थाई पशु आश्रयस्थलका रुपमा विकास गरिनेछ ।
- पशुस्वास्थ्य उपचारको लागि भेटेनरी अस्पताल, भेट एम्बुलेन्सका साथै पशु सेवा केन्द्रहरुको पहुँच विस्तार गरिनेछ ।
- दुग्ध उत्पादन खेर नजाओस भन्नाका लागि मिठाइ पाउडर र अन्य दुग्ध पदार्थ बनाउने साना उद्योगहरुलाई सहयोग गरिनेछ ।
- पशु विमालाई प्रभावकारी बनाई जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

उन्नत जातका पशुपंक्षी पालनमा क्रमशः वृद्धि भएको हुनेछ । दुग्ध जन्य उद्योगहरु स्थापना भएको हुनेछ । पशुपालनबाट व्यवसायिक रोजगारी प्राप्त जनशक्ति वृद्धि भएको हुनेछ ।

४.४ मत्स्यपालन

पृष्ठभूमि

माछाको भण्डारको रुपमा नेपालको कूल माछा उत्पादनको करिब ३५ प्रतिशत उत्पादन मधेश प्रदेशको हुन्छ । यस क्षेत्रमा मत्स्यपालन प्राकृतिक तथा निजीस्तरमा रहेका जलाशायहरुमा गरिन्छ । माछापालनका लागि आवश्यक पोखरी, ताल, नदी, धान खेत तथा अन्य जलाशयहरुका लागि यस क्षेत्रमा पालिने माछाहरुमा कत्ला, मागुर, शहर, सिल्भर कार्प, ग्रास कार्प, विगहेड कार्प, रहु, नैनी, भाकुरलाई व्यवसायिक रुपमा पालिन्छ ।

प्रमुख समस्या

मत्स्यपालन व्यवसाय नीतिगत रुपमा प्राथमिकतामा नपरेको र व्यवसायिक तवरमा उत्पादन वृद्धि हुन नसक्नु नै मुख्य समस्या हो ।

अवसर तथा चुनौती

गाउँपालिकाभर रहेका परम्परागत पोखरीहरुमा माछाको व्यवसायिक उत्पादन बढाउनु ठूलो चुनौती रहेको छ । माछाको प्रशोधन प्याकेजिङ कार्य र शीत भण्डारण सुविधा नहुनु जस्ता चुनौतीहरु रहेका छन् । माछा उत्पादन गर्ने उद्यमीहरुलाई गाउँपालिकाबाट आवश्यक सुविधा उपलब्ध हुन नसकेकोले उत्पादन लागत उच्च भएको र सो बाट आयात प्रतिस्थापन गर्न गाह्रो भएको छ ।

माछाको उपभोग अत्याधिक बढ्दै गएको छ । यस गाउँपालिकामा मत्स्यपालन व्यवसायलाई बढाउन सक्ने पोखरी ताल तलैयाहरु रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"माछा पालनबाट जनताको जीवनस्तरमा सुधार भई आर्थिक समृद्धि हाँसिल हुने"

लक्ष्य

मत्स्य उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिद्वारा गाउँपालिका आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुने ।

उद्देश्य

१. आधुनिक र व्यवसायिक माछापालन विस्तार गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
२. जलाशायहरुको संरक्षण, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गरी तिनको प्रयोग माछा तथा जलचरहरुको उत्पादनमा उपयोग गर्नु ।

रणनीति

- मत्स्यजन्य उत्पादनका लागि प्रयोग भइआएका जलशायहरुको स्तरोन्नती गर्ने ।
- उत्पादित माछाको बजार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुर्याउने ।
- मत्स्य पालनलाई प्रतिस्पर्धी व्यवसाय बनाउन एकीकृत प्रविधियुक्त व्यवस्थापन विस्तार गर्ने ।

कार्यनीति

- माछा पकेट क्षेत्र पहिचान गरी प्राथमिकताका साथ विस्तार गरिनेछ ।
- प्राकृतिक, सार्वजनिक तथा निजी पोखरीको संरक्षण गरी मत्स्य उत्पादनमा उपयोग गरिनेछ ।
- मत्स्य पर्यटन विस्तार हुनेगरी व्यवसायिक मत्स्य पलान फर्मलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- माछा व्यवसायलाई जोखिममुक्त बनाउनको लागि बीमा नीति ल्याइनेछ ।
- सरकारी, सहकारी तथा निजीस्तरमा समेत मत्स्य बीज स्रोतकेन्द्र स्थापना गरी सहज रुपमा माछा भूराहरु उपलब्ध गराइनेछ ।
- माछा भण्डारणको लागि शीत भण्डार निर्माणमा सहयोग गरिनेछ ।
- माछाको दान बनाउने कारखानाहरुको स्थापना गरिनेछ ।
- स्थानीय माछाहरुको ब्रिडींग, उत्पादन प्रवर्द्धन तथा संरक्षण गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

मत्स्य पालनमा व्यवसायिकता आएको हुनेछ । मत्स्य पालन आर्थिक आम्दानीको प्रमुख स्रोतको रुपमा विकास भएको हुनेछ ।

४.५ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपुर्ती

पृष्ठभूमि

देशको कूल औद्योगिक उत्पादनमा मधेश प्रदेशको योगदान २४ प्रतिशत रहेको छ । तिव्रतर आर्थिक वृद्धिमा उद्योग विकासको ठूलो भूमिका हुने गर्दछ । हुलाकी राजमार्ग यस गाउँपालिकामा भएको कारण उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपुर्तीमा यस गाउँपालिकालाई सहज अवस्था रहेको छ । कृषिमा आधारित कच्चा पदार्थ उत्पादनका लागि प्रचुर उर्बर जग्गा उपलब्ध छ । निकासी र निर्यात व्यापारका लागि छोटो दुरीमा भारतीय बजार समेत उपलब्ध छ । आर्थिक रुपले सकृय जनसंख्या समेत मध्यम रहेको यस गाउँपालिकामा उद्यम प्रवर्द्धन, साना किसान तथा उत्पादकका लागि रोजगारीका अवसर सृजनाका विभिन्न आयोजना सञ्चालन गर्न सकिने देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

माग अनुरुप उर्जा तथा विभिन्न कच्चा पदार्थको आपूर्ती कम हुनुका साथै प्रतिस्पर्धी मुल्यमा गुणस्तरीय वस्तुहरुको उत्पादन हुन नसक्नु समस्या रहेको छ । वित्तीय संस्थाहरु न्यून हुनु पनि समस्या हो । स्थानीय स्तरमा उत्पादित कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापना नहुनु तथा भएका उद्योगहरुमा आवश्यक मात्रमा कच्चा पदार्थको उपलब्धता नहुनु समस्याका रुपमा रहेको छ ।

अवसर तथा चुनौती

उच्च लगानीमा औद्योगिक उत्पादनमा वृद्धि गर्ने काम चुनौतीपूर्ण छ । उद्योगका लागि आवश्यक जग्गा उपलब्धता सहज बनाउने र उद्योग दर्ता र नियमन प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन । स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगलाई स्थापना गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।

दीर्घकालीन सोच

"स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको विकास द्वारा गाउँपालिकाको आर्थिक वृद्धि गर्ने"

लक्ष्य

आधुनिक उद्योग कलकारखाना स्थापना भई कृषिमा आधारित उद्योग क्षेत्रको विकास गरी प्रतिव्यक्ति उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गरी आय र रोजगारका अवसर वृद्धि भएको हुने ।

उद्देश्य

१. औद्योगिक विकासका लागि आवश्यक नियमनकारी संरचना निर्माण गर्नु ।
२. लगानी अनुकूल वातावरण तयारीका लागि भौतिक पूर्वाधारहरुको निर्माण र विस्तार गर्नु ।
३. औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्नु ।
४. कुटिर तथा साना उद्योगको प्रवर्द्धन गर्नु ।

रणनीति

- औद्योगिक पूर्वाधारको रुपमा औद्योगिक ग्रामको स्थापना तथा विकास गर्ने ।
- लघु घरेलु तथा साना उद्योगको संभावित पकेट क्षेत्र पहिचान गर्ने ।
- निजी क्षेत्रका सेवा प्रदायकहरुको पूँजी तथा सीपलाई उपयोग गर्दै सोझै उद्यमी माझ पुर्याउन साना उद्यमहरुका लागि उद्यम क्लिनिकको अवधारणामा काम गर्ने

कार्यनीति

- गाउँपालिका स्तरीय औद्योगिक नीति बनाई लागु गरिनेछ ।
- कृषिमा आधारित उद्योगहरुको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- घरेलु तथा साना उद्योग र लघू उद्यमका लागि नीति तयार गरिनेछ ।
- महिला उद्यमीहरुलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- कृषि औद्योगिकरणमा जोड दिइनेछ ।

- साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा आवद्ध गर्दै माग वमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
- सुपथ मुल्य पसलहरू सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- सुपथ मुल्य पसल सञ्चालनकालागि सहज कर्जा तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- गाउँपालिका भित्रको सम्पुर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ।
- स्थानीय रुपमा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्नेकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- नीजि-सहकारी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक संस्थागत संयन्त्र बनाई क्रियाशील गरिनेछ ।
-

अपेक्षित उपलव्धि

गाउँपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी हुनेछ । स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भएको हुनेछ । नवराजपुरका स्थानिय कच्चा पदार्थहरको सदुपयोग हुने कृषि तथा दुग्ध जन्य उत्पादन उद्योगहरु स्थापना गरि उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।

४.५ श्रम रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

पृष्ठभूमि

मानिसको ज्ञान, सीप, चाहना, दखखल, रुची, अनुभव र स्रोतको आधारमा व्यवसायको छनोट गर्दछ । व्यवसायमा संलग्न जनशक्ति, उर्जा खपत र वार्षिक कारोबारका आधारमा व्यवसायलाई चार किसिमले वर्गिकरण गरेको छ, तिनीहरू क्रमशः ठुला उद्योग, मझौला उद्योग, साना तथा घरेलु उद्योग र लघु उद्यम हुन् । नेपाल सरकारले लघु उद्यम, व्यापार र रोजगारको मापदण्डका रुपमा मुख्यतया चारवटा आधारलाई लिएको छ । जस अनुसार (क) आंफैले नै व्यवस्थापन हेर्ने (ख) नौं जनासम्म जनशक्ति परिचालन हुने (ग) १० किलो वाट भन्दाकम जलविद्युत स्रोतबाट सञ्चालन हुने (घ) साना व्यापार भन्नाले वार्षिक रु. पाँच लाखदेखि एक करोडसम्मको व्यापार कारोबारलाई तोकिएको छ । नवराजपुर गाउँपालिकामा ठुला र मझौला उद्योगहरूको सञ्चालन अवस्था खासै छैन । तर साना उद्योग र लघु उद्यमशिलताको भने क्रमश विकास हुने अवस्थामा देखिन्छ ।

राजमार्गको पहुँच भएकोले गैर कृषि व्यवसायका रुपमा अन्य उद्यमहरूको विकास हुदै गएको छ ।जडिवुटीको उत्पादन प्रचुर मात्रामा पाईने यस पालिकाबाट निकासी गर्ने व्यवसायमा केहि युवाहरू संलग्न रहेको छन् भने प्राङ्गारिक खाद्यान्न वस्तुमा आधारित उद्यमशिलताहरूको प्रचुर सम्भावना रहेको हुँदा औद्योगीकरणको प्रक्रियामा लैजान सकिन्छ । तरकारी, फलफूल र पशुपंक्षीजन्य उत्पादन तथा बजारीकरणको परिमाण दरलाई बढाउने लघु उद्यमशिलता र स्व–रोजगारमा सुस्त विकास भई राखेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

विश्व खुल्लाबजारको राप र तापमा पिल्सिएको हाम्रो समाजमा स्वरोजगार, व्यावसाय प्रवर्द्धन गर्न कठिन मेहनतको आवश्यकता पर्दछ । समग्र रुपमा उपभोगको संस्कृति मौलाई रहेको अवस्थामा गाउँको गरिबीको खाडल गहिरिएर जाने गर्दछ । अहिले देशको अर्थतन्त्रको करिब २३ प्रतिशत हिस्सा रेमिटेन्सले ओगटेको छ भने कुल ग्राहस्थमा चौथो स्थानमा रहि राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा सहयोग गरिरहेको भए पनि औद्योगिक क्षेत्रको योगदान खुम्चिदै गएको अवस्था हो । विकासको अवधारणा अनुसार कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रथम स्तम्भ, उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रलाई दोस्रो स्तम्भ र सेवा क्षेत्रलाई तेस्रो स्तम्भका रुपमा विकास गर्नुपर्ने कुरामा विज्ञहरूले जोड दिएको पाइन्छ । अधिकांश स्थानीयतहमा सञ्चालन हुने विकासका परियोजनाहरूले सामाजिक विकासको क्षेत्र तथा भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रहरूमा मात्र प्राथमिकतामा राखे गरेको हुँदा लगानी र लगानीको वातावरणलाई नै प्रमुख समस्याको रुपमा लिइएको छ । सामाजिक विकास तथा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक लघु उद्यम विकास र साना

व्यावसायको माध्यमबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्न पेशागत सीप र ज्ञानको विविधिकरण गर्न नसक्नुलाई अर्को समस्याको रुपमा लिइएको छ । औद्यौगिक उत्पादनलाई बजार श्रृंखला तयार गर्न नसक्नु तेस्रो समस्याको रुपमा लिइएको छ ।

अवसर तथा चुनौती

युवाहरु वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्ति देशभित्र देखिएको श्रम अभावको समाधान र गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रको लागि आवश्यक सीप र क्षमता भएका जनशक्तिहरु उत्पादन गरी शैक्षिक वेरोजगारीको स्थिति समाधान गर्दै श्रम बजारमा श्रमको माग र आपूर्तिको सन्तुलन मिलाउने काम चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"उद्यमशिलता र व्यवसायको विकासद्वारा स्वरोजगारको अवसर सिर्जना"

लक्ष्य

उद्यमशिलता र स्व—रोजगार वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

१. सहकारी, रेमिट्यान्स र वाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।
२. लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।
३. उद्यमशिलताको विकास मार्फत युवाहरुलाई स्वरोजगारतर्फ उन्मुख गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः सहकारी, रेमिट्यान्स र वाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन गर्नु ।	
१.१ः बजारको मागमा आधारित उत्पादन र बजार व्यवस्थापन गर्ने ।	१. बजार श्रृङ्खलामा आधारित लघु उद्यम विकासमा सहयोग गरिनेछ । २. कृषि, बागवानी तथा पशुपन्छीजन्य उत्पादन सङ्कलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः लघु उद्यम, स्व-व्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गर्नु ।	
२.१ः व्यवसायिक सिप र ज्ञानमा विकास गरी व्यवसायहरूको विकास र विस्तारका लागि वित्तिय पहुँचमा वृद्धि गर्ने । २.२ उद्यमशिलताको प्रवर्द्धन गरी स्वरोजगारमा जोड दिने ।	१. हालको निर्वाहमुखि आर्थिक उपार्जनमा आश्रित परिवारलाई लघु उद्यमशिलतामा रुपान्तरण गरिनेछ । २. साना तथा घरेलु उद्योगमा रहेका व्यवसायको कारोबारमा वृद्धि गर्न सहजिकरण गरिनेछ । ३. लघु उद्योग र साना तथा घरेलु उद्योगहरूको विकास र क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ४. श्रम बजारको माग अनुसारको जनशक्ति उपलब्ध गराउन सोही अनुसारको शिक्षा र दक्षता विकास गराईनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सहकारी, रेमिट्यान्स र वाह्य वित्तिय स्रोतको उत्पादनशिल क्षेत्रमा परिचालन भएको हुनेछ । लघु उद्यम, स्वव्यवसाय र व्यापार संलग्न नागरिकलाई व्यवसायिक सिप र ज्ञान प्रदान गरिएको हुनेछ ।

४.६ वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन

पृष्ठभूमि

संविधानले देशको अर्थतन्त्रका तीन खम्वाको रुपमा नीजि, सहकारी र सार्वजनिक क्षेत्रलाई स्वीकार गरेको छ । वित्तिय पहुँचका लागि विकास बैंक, लघुवित्त संस्था, वचत तथा ऋण सहकारीहरूको भुमिकाले महत्व राख्दछ । सहकारीको परिचालनलाई देशको अर्थतन्त्रको चलायमान औजारका रुपमा सफलतम् प्रयोग छिमेकी देश

वंगलादेशमा भईसकेको छ । स-साना रुपमा गाउँ शहरमा छरिएर रहेको रकमलाई जम्मा गरी आर्थिक कारोबार गर्दै केही मात्रामा रोजगारी प्राप्त गर्ने र पूँजी परिचालन गरि आर्थिक अवस्था समेत सुधार्ने र आर्थिक वृद्धिदर बढाउन सहकारी संस्थाहरुको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । थोरै थोरै बचत गरेर ठूलो धनराशी निर्माण गरी स्वरोजगारी सिर्जना गर्ने तथा गाई, भैंसी पालन, कुखुरा पालन, बंगुर पालन, बेमौसमी तरकारी खेती, फलफूल तथा च्याउखेती जस्ता आयमूलक व्यवसाय गरी व्यक्ति तथा परिवारको आर्थिक अवस्था उकास्न सहकारी संस्था महत्वपूर्ण सावित भएको छ । नवराजपुर गाउँपालिका पनि सहकारी क्षेत्रमा अग्र स्थानमा नै रहेको अनुभूती गर्न सकिन्छ । सहकारी मार्फत महिलाहरूले गरेका अथक प्रयासहरूलाई अझ विस्तार गर्दै लगानीको वातावरण तयार गर्नका लागि चाहिने वित्तीय स्रोतको परिचालन नीतिको परिस्कृत संस्करणको आवश्यकता छ । वित्तीय परिचालनको माध्यमका रुपमा सहकारी क्षेत्रको योगदानलाई विश्वका धेरैजसो देशले स्वीकार गरेको छ । हाल नवराजपुरमा सरकारी स्वामित्वमा रहेको क वर्गको बैंक र घ वर्गका वित्तिय संस्थाहरूले सेवा प्रदान गरिराखेको अवस्था छ भने धेरै मात्रामा सहकारीहरू सञ्चालित छन् । वित्तिय पहुँचका हिसाबबाट यस पालिकामा सकारात्मक वातावरण निर्माण भएको पाइन्छ ।

प्रमुख समस्या

सहकारी संस्थाहरूले सहकारीको नीति, सिद्धान्त र मान्यता अनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न र व्यवस्थापन गर्न कठिन भईराखेको अवस्था छ । व्यक्ति र परिवारको सोच हाबी भइ संचित पूँजी उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी हुन सकेको छैन । गरिबी निवारणसँग जोडिएका कार्यक्रम अझै सहकारी मार्फत परिचालन गर्ने योजना बन्न सकेको छैन ।

चुनौती र अवसर

सहकारीहरुलाई बैंक तथा अन्य वित्तीय संघसंस्थाहरु नरहेको ग्रामीण ईलाकामा पुर्याउनु प्रमुख चुनौती भएको छ । प्रचलित सहकारी ऐनमा समय सापेक्ष परिमार्जन हुन नसकेकोले सहकारी संघ संस्थाहरुको दर्ता, सञ्चालन, अनुगमन र नियमन सम्बन्धी कार्यहरुमा प्रभावकारिता ल्याउन सकिएको छैन । बचत तथा ऋण परिचालन गर्ने सहकारी संस्थाहरुको पर्याप्त नियमन गर्नु र सहकारीहरुलाई व्यवसायिक बनाउनु यस क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन् ।

अत्याधिक संख्यात्मक रुपमा उपस्थित रहेको, सर्वसाधारणको सहकारीमा आबद्धता बढ्दै गएको र संविधानले तेस्रो आर्थिक खम्बाको रुपमा सहकारीलाई स्वीकारेकोले यो आर्थिक एवम् वित्तिय लगानीको एक प्रमुख माध्यम हुन सक्ने अवसर रहेको छ । सहकारीका सदस्यहरुमा उच्च जागरुकता छ । सहकारी संस्थाका प्रत्यक सदस्य र कर्मचारीहरुलाई सहकारी मूल्य, मान्यता र सिद्धान्तबारे राम्रो जानकारी छ । सहकारीका सदस्यहरुमा संघ संस्था दर्ता एवम् सञ्चालन पद्दतीका बारेमा राम्रो जानकारी छ ।

दीर्घकालीन सोच

"हरेक परिवार सहकारीमा आवद्ध - हरेक नागरिकको वित्तिय संस्थामा सहज पहुँच"

लक्ष्य

सहकारीको क्षमता विकास भई सहकारीमा रहेको निष्कृय पूँजी परिचालन भएको हुने ।

उद्देश्य

१. वित्तिय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः वित्तिय पहुँच बढाई आर्थिक वृद्धि गर्नु ।	
१.१ः बचत र ऋणलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. हरेक बस्ती तथा टोलमा समूह गठन र परिचालन गरी वचत तथा ऋण परिचालन अभियानका रुपमा सञ्चालन गरिनेछ । २. एक टोल एक वचत समूह र हरेक वडामा एक वचत तथा ऋण सहकारी सेवा केन्द्र अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. गरिबीको मापदण्ड अनुसार दिईने अनुदानलाई सहकारीको कोषमा वचत जोड कोषका रुपमा प्रदान गरिनेछ । ४. वचत तथा ऋण सहकारी र विषयगत सहकारीका रुपमा उत्पादन सहकारीलाई परिचालन गरिनेछ । ५. सहकारीहरूको संस्थागत विकास र स्रोतको लागि सम्बन्ध विस्तार गरिनेछ ।
१.२ः सहकारीलाई आय आर्जन स्वरोजगारी र गरिवी न्यूनीकरणका क्षेत्रमा उपयोग गर्ने ।	१. सबै घरधुरी वचत तथा ऋण सहकारीमा आवद्ध र हरेक व्यावसायी, व्यवसायिक सहकारीमा आवद्ध गरिनेछ । २. सहकारीको शेयर सदस्य संख्या र रकम, वचतकर्ताको संख्या र रकम, ऋणी संख्या र लगानी रकम, लगानी असुली, व्याज दर र मापदण्ड अनुसार संस्थागत विकास सहकारीको संस्थागत विकास गरिनेछ । ३. सहकारीको कारोबार, व्यवसायिक आत्मनिर्भरताका लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा सहयोग गर्दै अनलाईन वा मोवाईल सेवामा कारोबार गर्न सक्नेगरी क्षमता अभिवद्धि गरिनेछ । ४. स्थानीय पुँजिको सङ्कलन गर्ने नीतिगत व्यवस्था मिलाइनेछ । ५. स्रोत विहिन परिवारका लागि वित्तिय स्रोतमा पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ६. अन्तर सहकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाका हरेक बस्तीमा एक महिला वा उत्पादन समुह, एक वडा कम्तिमा एक सेवा केन्द्र सहितको बचत तथा ऋण सहकारी परिचालन गरेर सबै परिवारहरूलाई सहकारीतामा आवद्ध गर्दै आर्थिक कारोबारमा संलग्न गर्ने छ ।

परिच्छेद ५ सामाजिक विकास क्षेत्र

पृष्ठभूमि

देशको समग्र विकास तथा समृद्धिका लागि सामाजिक क्षेत्रको विकास मुख्य बाहकको रुपमा लिइने गरिन्छ । नेपालको संविधानले लिएको दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पुरा गर्न सामाजिक विकास महत्वपूर्ण आधार हो । नेपालको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक आवधिक योजना, दिगो विकास लक्ष्य लगायत अन्तराष्ट्रिय मञ्चमा अभिव्यक्त प्रतिबद्धता समेतले सामाजिक विकासका सबै क्षेत्रहरुलाई उच्च महत्व र प्राथमिकता दिएको देखिन्छ । सामाजिक विकासले असल, योग्य, सक्षम, समतामुलक, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनमूलक जनशक्ति तयार गरी मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको आधार तयार गर्दछ । सामाजिक विकास क्षेत्रले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सहित युवा तथा खेलकुद जस्ता उपक्षेत्रलाई समेटेको छ ।

नेपालले विकास प्रकृयामा शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, युवा तथा खेलकुद र सामाजिक समावेशीकरणका सवालहरुलाई नीतिगत तथा व्यवहारिक रुपमा प्राथमिकतामा राखेको छ । नेपालको संविधानले सामाजिक विकासका सबै अवयवहरुलाई मौलिक हक र राज्य निर्देशक सिद्धान्त तथा नीतिअन्तरगत समावेश गरेको छ । नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यले गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य, लैङ्गिक समानता, स्वचछ खानेपानी तथा सरसफाई र असमानता न्यूनीकरणका सबालहरु समावेश गरिएका छन् ।

५.१ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

पृष्ठभूमि

शिक्षा विकासको आधार हो । साथै परिष्कृत एवं मर्यादित जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार समेत हो । ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यमबाट मुलुकको दीगो शान्ति र समृद्धिका लागि शिक्षालाई महत्वपूर्ण माध्यमको रुपमा स्विकार गरिदैं आएको छ । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्वन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा प्रत्याभुत गरेको छ । संविधानले आधारभुत तहसम्मको शिक्षामा पहुँच, आधारभुत तहसम्मको अनिवार्य र निशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभुत गरेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रुपले विपन्न नागरिकलाई कानुन बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुन बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक प्रत्याभुत गरेको छ । साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमुलक तथा रोजगारमुलक बनाउँदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै नीजि क्षेत्रको लागीनलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ ।

नवराजपुर गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रलाई विशेष जोड दिई गाउँपालिकालाई नै शैक्षिक हबको रुपमा विकास गर्न अग्रसर रहेको छ । यसका निम्ति आवश्यक पूर्वाधार, श्रोत, जनशक्ति र प्रविधिको अध्ययन गरि शैक्षिक क्षेत्रको नतिजामुलक विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

प्रमुख समस्या

विद्यालय छाड्ने प्रवृत्तिका पछाडी सामाजिक एवम् आर्थिक कारण प्रमुख रुपमा देखापरेका छन् । शैक्षिक सुशासन कमजोर र विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरुको अत्याधिक राजनीतिकरणले यसलाई मलजल गरेको छ । दक्ष एवम् योग्य शिक्षकको अभाव, प्रतिस्पर्धी क्षमता र गुणस्तरमा कमी, नवीनतम विधि र प्रविधिको कम प्रयोग, र घर देखि विद्यालयसम्म बाल मैत्री र सिकाइ मैत्री वातावरणको अभाव रहेको छ । सीमान्तकृत समुदाय बालबालिकालाई विद्यालयमा प्रवेश गराउन थप समस्या रहेको छ । विद्यालय शिक्षालाई अनिवार्य एवम् निशुल्क र उच्च शिक्षालाई अनुसन्धानात्मक, व्यवहारिक तथा नव प्रवर्तनात्मक बनाउनु तथा प्राविधिक शिक्षा मार्फत जनशक्ति उत्पान गर्दै शिक्षालाई विकाससँग आबद्ध गर्नु, विद्यालयको पूर्वाधार विकास गर्नु, विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेर समूहका

सबै बालबालिकाहरुलाई विद्यालयको दायरामा ल्याउन सकिएको छैन । साथै विद्यालयहरुमा कक्षा कोठा भित्र शैक्षिक सामाग्री एवम् गुणस्तरीय अध्ययन अध्यापन गराउन नसक्नु अर्को समस्या हो ।

अवसर तथा चुनौती

विद्यालय छाड्ने दरमा कमी ल्याउन व्यवस्थापकीय सुधार गर्नु प्रमुख चुनौती देखा परेको छ । विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधारको सुधारका साथ शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावक बीचको सम्बन्ध, सहकार्य र समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउदै लैजानु थप चुनौती रहेको छ । विद्यालय शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारले प्रयोग गरी प्राविधिक शिक्षा र उच्च शिक्षाको उचित व्यवस्थापन गरी गुणात्मक वृद्धि गर्ने अवसर छ ।

दीर्घकालीन सोच

"सामाजिक आर्थिक रुपमान्तरणका लागि शैक्षिक मानव संसाधनको विकास"

लक्ष्य

गुणस्तरीय शिक्षा माफृत सिर्जनशील, दक्ष प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव श्रोतको विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधि मैत्री बनाउनु ।
२. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
३. पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधी मैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।
४. स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र प्रविधिमैत्री बनाउनु।	
१.१ः यस गाउँपलिकाको माध्यमिक तह सम्मको शिक्षालाई निशुल्क, प्रविधि मैत्री तथा भौतिक सुविधा सम्पन्न बनाउन पहल गर्ने तथा कार्यन्वयन गर्ने ।	१. शैक्षिक सामाग्री, स्तरीय भवन, फर्निचर, प्रयोगशाला तथा सवारी साधन सहित सुविधा सम्पन्न विद्यालय बनाइनेछ । २. गाउँपालिकामा कम्तिमा १ वटा सुविधा सम्पन्न प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइने ४. सबै विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकालाई अनिवार्य विद्यालय भर्ना अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ५. सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन आमा समूह, सामुदायिक वन समिति, क्लव तथा स्थानीय गैससलाई परिचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।	

२.१: समावेशी सहितको व्यवसायिक सिप विकासको लागि प्राविधिक शिक्षाको आधारशिला तयार पार्ने ।	१. महिला, दलित, अपाङ्ग, विपन्न तथा सिमान्तकृत समूहको गुणस्तरीय, प्राविधिक एवं विशेष शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्दै लगिनेछ । २. भिन्न क्षमता भएका बालबालिकालाई सीपमूलक विशेष शिक्षा प्रदान गर्न अन्तर सरकार, अन्तर स्थानीय तह, गैसस र नीजि क्षेत्र समेतसँग समन्वय गरी उपयुक्त विद्यालयमा छात्रवृत्ति सहित पठनपाठनको व्यवस्था गरिनेछ । ३. सबै विद्यालयमा आधारभूत तह अन्तर्गत शुरु देखि नै अंग्रेजी, गणित, विज्ञान,कम्प्यूटर र नैतिक शिक्षा विषय अनिवार्य गर्ने नीति लिइनेछ ।
उद्देश्य ३: पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि गरी उच्च शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण गर्नु ।	
३.१: शिक्षालाई वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधमैत्री र रोजगारमूलक बनाउने ।	१. आधारभूत शिक्षाबाट वञ्चित विद्यालय उमेर समूह का किशोरकिशोरीहरूलाई उनीहरूको अनुकूल अनौपचारिक सीपमूलक र डिजिटल साक्षरता कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । २. आधारभुत तहमा स्थानीय सिपको प्रतिनिधित्व हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी सामग्री समावेश गरिनेछ । ३. हरेक विद्यालयमा बिज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गर्न भौतिक र प्राविधिक पक्षलाई सुदृढिकरण गरिनेछ । ४. रेक साधारण विषय पढाउने विद्यालयलाई कम्तिमा एउटा प्राविधिक र एउटा व्यवसाहिक विषय पढाउन प्रोत्साहन गर्दै जनाशक्ती र श्रोतको लागि सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: स्थानीय कृषिलाई प्रवर्द्धन गर्न कृषिमा आधारित शिक्षा र तालिमको व्यवस्था गर्नु ।	
४.१: कृषिलाई व्यवसायिकरण गर्ने खालको शिक्षा लाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१. आधारभुत तह देखी नै कृषि सम्बन्धी प्राविधिक र सैद्धान्तिक ज्ञानलाई प्रोत्साहन मिल्ने खालको शिक्षाको शुरुवात गरिनेछ । २. गाउँपालिका क्षेत्र भित्रै प्रांगारिक मल तथा फलफुल र विभिन्न तर्कारीको बिउ उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्न तालिम र आधारभुत तह देखी नै पाठ्य विषयको व्यवस्था गरिनेछ । ३. कृषि र दुग्ध पदार्थमा आधारित उत्पादन, प्याकिङ र स्टोरेज को लागि विद्यालय स्तरमै ऐेक्षिक विषयको व्यवस्था गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सबै बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभव सहित आधारभूत शिक्षा अनिवार्य तथा निःशुल्क र माध्यमिक शिक्षामा निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक सिप विकासमा समावेशी र समतामूलक पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।साक्षरता दरमा अत्याधिक वृद्धि भएको हुनेछ ।व्यवसायिक शिक्षामा कुल पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धि भई उच्च शिक्षा वैज्ञानिक, नवप्रवर्तनात्मक, अनुसन्धानात्मक, प्रविधी मैत्री र रोजगारमूलक हुनेछ । ज्ञानमा आधारित समाज र अर्थतन्त्र निर्माण भएको छ ।

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान २०७२ मा आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई निःशूल्क दावी गर्न सक्ने गरी मौलिक हकका रुपमा व्यवस्था गरिएको छ । संविधानले परिकल्पना गरेको लोककल्याणकारी राज्यको अवधारणाले नागरिकको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गर्नका लागि लगानी गर्नु पर्ने कुरालाई केन्द्रित गर्दछ । दीगो विकास लक्ष्य नं.२ ले उन्नत पोषणको सुनिश्चित गर्ने र लक्ष्य नं.३ अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूको लागि स्वस्थ्य जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने भनी तोकिएको छ ।

प्रमुख समस्या

विपन्न, सिमान्तकृत र जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका वर्ग, क्षेत्र तथा समुदाय गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बाहिर छन् । स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाको एकदमै अभाव देखिन्छ । स्वास्थ्य सेवा नाफामुलक र बजारीकरणको शिकार भएको छ । किटजन्य र नसर्ने रोगहरुको बढोत्तरी महत्वपूर्ण समस्याको रुपमा देखापर्न थालेको छ । ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गर्नेहरु सामान्य उपचारका लागि शहरीक्षेत्र जाने बाध्यता रहेको छ । अति संक्रामक रोग वा नयाँ देखापर्न सक्ने महामारीजन्य रोगहरुको यथोचित नियन्त्रण नहुनु, प्राकृतिक विपदबाट मानवीय स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनीकरण गर्न नसकिनु, ग्रामीण क्षेत्रहरुमा सर्वसुलभ तथा गुणस्तरीय विशेषज्ञ सेवा उपलब्ध गराउन नसक्नु, निशुल्क गुणस्तरीय औषधिको सर्वसुलभ पहुँच नहुनुका साथै औषधिको समुचित प्रयोग नगर्नु, कमजोर नियम प्रणाली समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

अवसर तथा चुनौती

स्वास्थ्य कार्यक्रम जनमुखी हुनसकेको छैन । स्वास्थ्यकर्मी परिचालन र वितरणमा असमानता भएको देखिन्छ । जनसंख्याको अनुपात र गतिशिलताका आधारमा स्वास्थ्य संस्थाहरुको स्थापना गरी स्वास्थ्य सेवालाई विस्तार गर्नु चुनौती छ ।

मातृ मृत्युदर, शिशु मृत्युदरमा कमी ल्याउनु, ५ वर्षमुनिका बालबालिका, प्रजनन् उमेर समूहका महिलामा हुन् न्यून पोषणको समस्यालाई नियन्त्रण गर्ने, जलवायु परिवर्तन, असुरक्षित खाद्यान्न, प्राकृतिक विपद् तथा दुर्घटनाबाट मानवीय स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यून गर्नु, नसर्ने प्रकृतिका रोगहरुलाई न्यूनीकरण गर्नुका साथै भरपर्दो उपचारका लागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था, निःशुल्क रुपमा छरिएका सेवा सुविधाहरुलाई बीमाको दायराभित्र ल्याउनु चुनौतीपूर्ण छ ।

निःशुल्क वितरण गरिने औषधी आवश्यकताका आधारमा उपलब्ध गराउनुका साथै त्यसको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु, स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको नियमित नियमन र अनुगमन गर्नु गराउनु स्वास्थ्य क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरु हुन् । मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य क्षेत्रमा प्रगति भएता पनि आर्थिक विपन्नता भएका ठाँउमा मातृ मृत्युदर र नवजात शिशु मृत्युदरमा अपेक्षाकृत कमी आएको छैन ।

दीर्घकालीन सोच

स्वास्थ्य उपचार तथा सेवालाई राज्य सेवाको प्रमुख लोककल्याणकारी दायित्व क्षेत्रमा रुपान्तरण गरी मानवीय स्वास्थ्यप्रति जिम्मेवार हुने र सेवाको गुणस्तरीय सुनिश्चिता ।

लक्ष्य

नेपाल सरकारले प्रदान गर्ने निदानात्मक, प्रवर्द्धनात्मक, पुनस्थापनात्मक र प्रतिरोधात्मक उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको सर्वसुलभ निशुल्क र गुणस्तरिय सुनिश्चित सहित पहुँच अभिवृद्धि

उद्देश्य

१. गाउँपालिकाका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
२. स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः गाउँपालिकाका सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।	
१.१ः गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।	१. आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ । २. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ३. सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । ५. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ । ६. ल्याब सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ ।
१.२ः पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्या यकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । २. दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको नीजि स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः स्वास्थ्य सेवा सुधारकालागि स्वास्थ्य सेवालाई प्रवर्द्धन गर्नु।	
२.१ः स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीजि, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरूबाट हुनेलगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	१. नीजि र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यवसायिक सङ्घ–संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ । २. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, नीजि, सामुदायिक एवम् सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२ः पालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास गर्ने ।	१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवम् विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि हुनेछ ।१५ शैयाको अस्पताल निर्माण सम्पन्न भई गा.पा.बाट विशेषज्ञ टोलीबाट सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ ।परिवार नियोजनको

प्रयोगकर्ताको सङ्ख्यामा वृद्धि भएको हुनेछ । बालबालिकको खोप लगाउनेको दरमा उल्लेखनिय वृद्धि हुनेछ । संस्थागत प्रसुती सेवा लिनेको सङ्ख्या बढेको हुनेछ । गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामाग्रीमा पहुँच वृद्धि हुनेछ । लगानी मैत्री वातावरण सिर्जना भई स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन हुनेछ ।

५.३. खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता

पृष्ठभूमि

आधारभूत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सबै नागरिकलाई प्रदान गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको अर्को मौलिक जिम्मेवारी हो । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाईलाई मौलिक हक र मानव अधिकारको रुपमा स्वीकार गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारबाट मात्र बालमृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु वृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशिल समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान गर्न सक्दछ । बजार र बस्तीहरूमा ढल निकासको व्यवस्था नाजुक रहेको छ ।बढ्दो सहरी क्षेत्रहरुमा फोहोरमैला जथाभावीरुपमा फालिने समस्याले प्राकृतिक खोला तथा खोल्सीहरु दिनानुदिन प्रदुषित भईरहेको अवस्था छ ।

प्रमुख समस्या

जनसङ्ख्या बसाइँसराइको चाप र जनसङ्ख्या वृद्धिसंगै बस्ती तथा शहरमा प्रदुषण वढ्दो छ । पर्यावरणीय असन्तुलन, प्लाष्टिकजन्य फोहरले शहरी क्षेत्रलाई कुरुप बनाउँदै गएको अवस्था छ । फोहरमैलाको विसर्जन र पुनःप्रयोग प्रणालीलाई कार्यान्वयन गर्न नसक्नु समग्र शहरीक्षेत्रको विकासको विकराल समस्याको रुपमा रहेको छ । सिरहा जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा भईसकेको छ । समग्र सरसफाई योजनाको कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । खानेपानीको स्वच्छता र पानी जाँच गरी खानेपानी आपूर्ति हुन सकिरहेको छैन । बस्ती तथा बजारको ढल निकासको बृहत योजना र डिपिआर निर्माण गर्नु पर्दछ । खानेपानीलाई स्वच्छ र मध्यम स्तरको पिउन योग्य मापदण्डको आपूर्ति हुन सकेको छैन भने आयोजनाको लाभग्राहीमा दोहोरोपना देखिन्छ । आयोजनाको प्रभावकारीता र दुरगामी प्रभावलाई आधार मानी अबका खानेपानीका आयोजनाको तर्जुमा गरिनु पर्दछ ।

अवसर तथा चुनौती

खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरि खान योग्य पानीको आपुर्ती गर्न सकिने । भुमीगत पानी मार्फत खानेपानीको आपुर्ती व्यवस्थापन गर्न सकिने आदि अवसरको रुपमा छन् ।

गुणस्तरीय तथा दीगो योजना निर्माण गर्नु जस्ता चुनौती रहेका छन् ।

दीर्घकालीन सोच

"सबैकालागि स्वच्छ एवम् गुणस्तरीय खानेपानीको सुनिश्चिता"

लक्ष्य

गाउँपालिकाको समन्वय र सहकार्यमा खानेपानीको सेवा बिस्तार गर्ने ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।	
१.१ः पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	१. खानेपानी,सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धि वृहत गुरुयोजना तयार गरि दिगो गुणस्तरीय समाधान गरिनेछ । २. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । ३. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ। ४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच वृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा ओभरहेड पानी ट्यांकीको सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१ः आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने ।	१. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाकोलागि संरचना निर्माण गरिनेछ । ३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ४. नीजि वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ । ५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ः प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन गर्नु ।	
३.१ः प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइको व्यवस्था गर्ने ।	१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ। २. घरबाट निस्किने अन्य फोहर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । ३. हरेक घरबाट निस्किने कुहिने प्रकृतिका फोहरमैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रत्येक परिवारलाई प्रेरित गरिनेछ । ४. घरबाट निस्किने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ । ६. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाको वृहत्तर खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता गुरुयोजना तयार भएको हुनेछ । गाउँपालिकामा आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार भएको हुनेछ । साथै गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ । प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन भएको हुनेछ ।

५.४ महिला, बालबालिका, तथा लक्षित वर्ग

पृष्ठभूमि

नेपालको कानुनले लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्पसहित महिलालाई लैङ्गिक भेदभावविना समान वंशीय हक, समावेशी सिद्धान्तको आधारमा सहभागी हुने हक लगायत मौलिक हकको प्रत्याभूति गरेको छ। नेपालले महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन गर्ने सम्बन्धी महासन्धि, १९७९ को अनुमोदन तथा दिगो विकासका लक्ष्यमा लैङ्गिक समानता तथा सशक्तीकरणको विषय समावेश भएको छ । महिलाहरूको क्षमता, श्रम, सीप र सृजनालाई विकास प्रकृयामा लगाई संविधानको मर्म अनुरूप सामाजिक समानता कायम गर्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

नवराजपुर गाउँपालिका पर्यटन, शिक्षा र कृषिको उर्वरभूमिको रूपमा रहे पनि विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई यस योजनाले समेट्नेछ ।

बालबालिकाको हकलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको हुँदा बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बालसहभागिता जस्ता बालअधिकारका आधार स्तम्भहरू प्रत्याभूति गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ लागु गरिएको छ । त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय कायम गर्नु कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो भने अपाङ्गतासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजनाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउनका लागि समावेशी र समन्यायिक पहुँच तथा सहभागितामा जोड दिइनु पर्दछ ।

प्रमुख समस्या

लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमै रहनु, महिला माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान हुनु, सामाजिक र पारिवारिक वहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित तथा एकल महिलालाई पूर्णरूपमा संरक्षण, पुनर्स्थापना, सशक्तीकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु महिला सम्बन्धी क्षेत्रका समस्या हुन् ।

महिला तथा बालबालिकाहरू माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान रहनु, हिंसा पिडित महिलालाई पूर्णरुपमा संरक्षण र पुर्नस्थापना गर्न नसक्नु, सशक्तिकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु जस्ता समस्याहरू अझै पनि विद्यमान रहेका छन् । अझैपनि जेष्ठ नागरिकहरूको ज्ञान, सीप र अनुभव मुलुकले उपयोग र नयाँ पीढिमा हस्तान्तरणको पहल हुन नसक्नु, बेवारिसे, असहाय, अशक्त, एकल जेष्ठ नागरिकहरूको उचित संरक्षण नहुनु, जेष्ठ नागरिकले उचित सम्मान पाउन नसक्नु जस्ता समस्याहरू जेष्ठ नागरिकका समस्याहरू हुन् । अपाङ्गमैत्री शिक्षाको अभावका कारण अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहनु, उनीहरूका लागि रोजगारी, सामाजिक सहभागिता र आयआर्जनका अवसरमा समान पहुँच नहुनु र विभिन्न अवरोध, विभेद र असमान व्यवहारको अवस्था विद्यमान हुनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

अवसर तथा चुनौती

लैङ्गिकमैत्री संविधान तथा राज्यका तीनै तहमा महिलाको राजनैतिक सहभागिता तथा समाजको मूल्य, मान्यता र व्यवहारमा क्रमशः सकारात्मक परिवर्तन हुँदै आउनु, बालबालिकाको मौलिक हक सम्बन्धी सवालका लागि विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकताका साथ तर्जुमा हुनु, संविधानद्वारा ज्येष्ठ नागरिकको विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित हुनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सेवा सुविधा र सामाजिक सुरक्षाको

व्यवस्था संविधान तथा ऐनद्वारा ग्यारेन्टी गरिनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू स्वयं क्रियाशील भई संगठित हुनु आदि अवसर रहेका छन् ।

आर्थिक तथा सामाजिक जीवनमा लैङ्गिक समानता कायम गर्नु, लैङ्गिक दृष्टिकोणलाई मूलप्रवाहीकरण गरी लैंगिक उत्तरदायी स्थानी शासन पद्धति कायम गर्नु, महिलामाथि हुने सबै किसिमका हिंसा, विभेद र शोषणको अन्त्य गर्नु, विकसित विश्वव्यापी मूल्य, मान्यता र वदँलिदो परिस्थितिलाई सम्बोधन हुने गरी बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनलाई प्रभावकारी बनाउनु तथा ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई समाज विकास र पूर्वाधार निर्माणमा उपयोग गर्नु, ज्येष्ठ नागरिकमाथि हुने हिंसा र दुर्व्यवहारको अन्त्य गर्नु चुनौतीहरु बिद्यमान छन् ।

<u>दीर्घकालीन सोच</u>

"महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गतामैत्री नवराजपुर गा.पा. निर्माण"

<u>लक्ष्य</u>

महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन गराउने।

<u>उद्देश्य</u>

1. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।
2. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु ।
3. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
4. अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।

<u>रणनीति तथा कार्यनीति</u>

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।	१. गाउँपालिकाका नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेद नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ । २. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	

२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचविखनजस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ । ३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ ।
२.२: बालबालिकाको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	१. बाल क्लब तथा बाल सञ्जालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ । २. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
२.३: बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक वार्डमा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ । २. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	
३.१: ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२: ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
३.३: ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरुप सेवा र सुविधामा विशेष सहुलियतको व्यवस्था गरिनेछ । २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुर्याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवन यापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
४.१: अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना, पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र नीजि क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।

४.२: अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसा निराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवस्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम भएको हुनेछ। साथै बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना भएको हुनेछ। त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग भएको हुनेछ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्राप्त भएको हुनेछ ।

५.५ युवा तथा खेलकुद

पृष्ठभूमि

नेपालमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या करिव ४० प्रतिशत रहेको छ । विकासमा युवा सहभागिताको अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण तयार गरी युवाहरूको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ । जनसाङ्ख्यिक पूँजीको रूपमा रहेका युवाहरूको विदेश पलायन रोक्दै विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको पहुँच बढाउने र सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणमा युवाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाहरूबाट पालिकाको विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने भएको छ ।

व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासका लागि खेलकुद अपरिहार्य छ। त्यसैले "सबैका लागि खेलकुद" भन्ने अभियान सञ्चालन गरी समाजमा रहेका खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, बाालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू सबैलाई खेलकुदको माध्यमबाट निरोगी एवम् अनुशासित तुल्याई देश विकासको पथमा संलग्न गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो। खेलाडीलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा प्रतिस्पर्धी बनाई पालिका, प्रदेश र राष्ट्रको गौरव बढाउने अवसर सिर्जना गर्नुपर्ने भएको छ ।

प्रमुख समस्या

युवा वर्गलाई कृषिमा आकर्षित गर्न सार्वजनिक एवम् सहकारी समेतको माध्यमबाट कार्यक्रमहरु सञ्चालन भएका छैनन् । कृषिलाई गरिबी न्यूनिकरण र रोजगारी सृजनाको प्रमुख क्षेत्रको रुपमा विकास गरी विदेश पलायन भएका युवा जनशक्तिलाई स्वदेश फर्किने वातावरण सृजना गर्नको लागि कृषिको यान्त्रिकरण र व्यवसायिकीकरण गर्न जरुरी छ । खेलकुदको लागि नीति, प्रशिक्षण केन्द्र तथा वातावरण पूर्वाधारको अभाव छ ।

युवा लक्षित विकासका लागि कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु, बजारको माग र आपूर्तिका आधारमा रोजगार सिर्जनाका लागि उचित योजना अनुसार जनशक्ति उत्पादन हुन नसक्नु, युवाहरूका लागि उद्यमशीलता र रोजगारीका अवसरहरू पर्याप्त नहुँदा विदेश पलायन हुन बाध्य हुनु, सीप र तालिम विनाका अदक्ष कामदारहरू वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्दा पर्याप्त रिमिटेन्स भित्रिन नसक्नु, "विकास-अनुशासन-गतिशीलता" सँग युवाहरूलाई जोड्न नसक्नु, सामाजिक र सांस्कृतिक विकृति विसंगतिहरूबाट जोगाउन गरिएका प्रयासहरू पर्याप्त नहुनु आदि प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार र खेल सामग्रीको कमी हुनु, पालिकामा भएका खेलकुद पूर्वाधारहरू गुणस्तरीय, आधुनिक र सुविधायुक्त नहुनु, युवा तथा खेलकुद क्लबहरू वैधानिक रूपमै सञ्चालन गर्न नसक्नु, क्लवहरूको आफ्नै भवन र पूर्वाधार नहुनु, खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई नियमित रूपमा प्रशिक्षण दिई उनीहरूको मनोवल उच्च बनाई जीविकोपार्जनको आधारको रूपमा स्थापित गर्न नसकिनु, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरूमा नियमित रूपमा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्नु, खेलकुदको विकास र लगानीमा नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी लगानी आकर्षण गर्न नसक्नु, खेल सम्वद्ध संस्थाहरूको क्षमता विकास गरी संस्थागत सुशासन कायम गर्न नसक्नु, साहसिक खेलकुदमा पर्याप्त ध्यान दिन नसकिनु जस्ता विषय प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

अवसर तथा चुनौती

युवाका लागि क्षमता तथा सीपमा रोजगारी अवसर सृजना गर्न नसक्नु प्रमुख चुनौती हो । कृषिलाई न्यूनिकरण र रोजगारी सृजनाको प्रमुख क्षेत्रको रुपमा विकास गरि व्यवसायिकीकरण गर्नु जरुरी छ । खेलकुदलाई व्यवसायिकीकरण गर्नु, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा क्षमता भएका खेलाडी उत्पादन गर्नु र खेलकुदको लागि पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्ने वित्तीय श्रोत जुटाउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

जनसंख्यामा युवाहरुको बाहुल्यता रहेको र खेलकुदलाई व्यवसायिक रुपमा ग्रहण गरी खेलकुद क्षेत्रको विकास गर्ने अवसर रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"युवा जनशक्ति र खेलकुदको विकास पालिकाको समृद्धिको आधार"

लक्ष्य

युवा जनशक्तिलाई पालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

उद्देश्य

1. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
2. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी वनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, नीजि, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहुलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यवसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलब्ध गराइनेछ। २. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पूँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।	१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव वढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । २. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लवहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ । ३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ । ४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ । ५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

	६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वार्डमा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ।
उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाउनु ।	
२.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	१. पालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न वहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ । २. सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ । ३. प्रत्येक वार्डमा कभर्डहल/खेलमैदान तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ।
२.२: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।	१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ । २. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ।
२.३: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	१. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ । २. प्रत्येक वार्डमा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ । ३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
२.४: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	१. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवम् पुरस्कार दिइनेछ । २. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । ४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

युवाहरूलाई उद्यमशील,स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि भएको हुनेछ । साथै खेलकुद पूर्वाधारको विकासबाट युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यवसायिक बनाइएको हुनेछ । प्रत्येक वडामा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिने छ । पालिका स्तरीय खेलकुद मैदान तयार गरिने छ । खेदकुदमा महिलाहरुको उल्लेखनीय सहभागितामा वृद्धि भएको हुनेछ ।

५.६ समाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण

पृष्ठभूमि

गरिवी न्यूनीकरण र मानव सुरक्षाको महत्वपूर्ण साधनको रूपमा रहेको नागरिकको सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको हकलाई संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। समावेशी तथा दिगो विकासका लागि यसको निकै महत्त्व छ ।राज्यले

आर्थिक तथा सामाजिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका विपन्न एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातीका नागरिक, दलित आदिलाई लक्षित गरी स्वास्थ्य उपचार सेवा, स्वास्थ्य बिमा, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखी भत्ता लगायत विशेष व्यवस्थासहित संरक्षणको व्यवस्था गर्दै आएको अवस्था छ ।पालिकामा पनि विद्यमान सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्रणालीलाई अझ सुदृढ, वित्तीय रूपले दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन निकै आवश्यक भएको छ ।

<u>प्रमुख समस्या</u>

संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जटिलताले कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुन नसक्नु, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क नहुनु यस क्षेत्रका केही समस्याहरू हुन् ।

<u>अवसर तथा चुनौती</u>

सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको विषय तिनै तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, नेपाल सरकारले योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजना कार्यक्रम लागू गर्नु, सामाजिक सुरक्षा कोष ऐन लागू हुनु तथा संस्थागत र नीतिगत व्यवस्थाका साथै प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारहरूबाट कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनु आदि अवसरहरु रहेका छन् ।

सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सेवाको एकीकृत सूचना प्रणालीलाई कार्यान्वयनमा ल्याउनु, एकीकृत् तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्नु, सामाजिक सुरक्षाको दायरा वृद्धि हुनु, स्रोतको दिगोपना र वितरणमा समस्या हुनु, अनौपचारिक क्षेत्रलाई पनि सूचना प्रणालीमा समावेश गर्नु तथा राष्ट्रिय परिचय पत्र प्रणाली लागु भइनसक्नु चुनौतीहरु हुन् ।

<u>दीर्घकालीन सोच</u>

"दिगो तथा व्यवस्थित समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली"

<u>लक्ष्य</u>

समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित गर्ने ।

<u>उद्देश्य</u>

१. सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।

<u>रणनीति तथा कार्यनीति</u>

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।	
१.१: लक्षित वर्गको पहिचान गरी सुदृढ सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।	१. सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी आवस्यक कानुनी दस्तावेज तयार गरिनेछ । २. लक्षित वर्गका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध गराइने सामाजिक सुरक्षा भत्ताका कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।

	३. व्यवस्थित सामाजिक सुरक्षा सूचना प्रणाली मार्फत लक्षित वर्गको पहिचान गरी आवस्यक भएमा थप एकीकृत योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । ४. परित्यक्त, हिंसा पीडित, शारीरिक रूपले अशक्त, अपाङ्गता भएका तथा विशेष जोखिममा रहेका विपन्न वर्गका नागरिकहरूका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र आफू एक्लो नभएको पालिका साथमा रहेको अनुभूति प्रदान गरिनेछ । ५. लक्षित वर्ग प्रति संवेदनशील बनाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२: सुरक्षित, मर्यादित र सभ्य समाज निर्माण गर्ने ।	१. सामाजिक कुरीति, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव नियन्त्रण लगायतका विभिन्न नकारात्मक गतिविधिहरू न्यूनीकरणकालागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सबै खाले सामाजिक विकृतिहरूको कडाइका साथ नियन्त्रण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. अपाङ्ग र लैङ्गिक मैत्री संरचना निर्माण गरिनेछ । ४. मर्यादित जीवनबारे सचेतनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँचमा वृद्धि भई सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार भएको हुनेछ । जेष्ठ नागरिकको ज्ञान, सिप र अनुभवको सामाजिक विकास भएको हुने छ । असहाय, असक्त, परित्याक्त जेष्ठनागरिक संरक्षित भएको हुने, जेष्ठ नागरिक माथि हुने हिंसा तथा भेदभावमा कमि आउने छ ।

परिच्छेद ६ पूर्वाधार विकास क्षेत्र

६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

पृष्ठभूमि

प्रशासनिक हिसाबले मधेश प्रदेशलाई ११९ स्थानीय तह र ११२१ वडाहरूमा विभाजन गरिएको छ । त्यसमध्ये सिरहा जिल्लामा अवस्थित नवराजपुर गा.पा. एक हो । श्रोत र साधनको हिसाबले प्राय सबै क्षेत्र ग्रामिण परिवेशको भए पनि केही भूभागहरू भने शहर उन्मूख हुन थालेका छन् । खास गरेर राजमार्गको वरिपरि रहेका क्षेत्रहरू त्यसमा पर्छन् ।तसर्थ, अपेक्षाकृत उच्च जनघनत्व र जनसंख्यामा विविधता, श्रमको विशिष्ट विभाजन, सडक तथा चुस्त यातायात सुविधा उपलब्ध, पर्याप्त खानेपानी, बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था, सबै नागरिकको शिक्षा स्वास्थ्य तथा रोजगारमा पहुँच, पर्याप्त सुविधा सहितको आवासको व्यवस्था, प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणाली र गतिशील आर्थिक गतिविधि, सुरक्षा, प्रदूषणमुक्त र उपलब्ध साधन स्रोतहरूको उचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापन, आदि शहरी व्यवस्थापनका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई ख्याल गर्दै दिगो विकास लक्ष्य ११ हासिल गर्न तथा गरिबी कम गर्दै गाउँपालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन शहरी विकास क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

प्रमुख समस्या

भवन निर्माण मापदण्ड तयार नहुनु, भूउपयोग नीति अनुसार बस्ती विकास नहुनु, विभिन्न ठाउँ हरूमा मापदण्ड विपरित आवास निर्माण हुनु तथा मापदण्ड अनुसार भएको वा नभएको अनुगमन गर्ने कार्य प्रभावकारी नहुनु, गाउँपालिकामा विद्यमान अवस्थामा शहरी विकासको पूर्वाधार विकास गर्न आवश्यक आर्थिक समस्या रहेको, एकै पटकमा सेवा प्रदान गर्न बनाउन पर्ने भवनहरू र तिनीहरूकोलागि आवश्यक मानव स्रोत एवम् साधनहरूकोलागि गर्नु पर्ने लगानी पुऱ्याउन सक्षम हुन नसक्नु, ग्रामीण क्षेत्रमा आवासको निर्माण गर्दा प्राविधिकको परामर्श नलिनु, निर्माण सामाग्री कम गुणस्तर र खर्चिलो हुनु, सुरक्षित स्वास्थ्य र सुविधायुक्त आवास नहुनु सामुहिक आवास निर्माणमा जनचासो नहुनु आदि यहाँका समस्याहरू हुन् ।

अवसर तथा चुनौती

विकासको लागि जग्गा प्राप्ती, शहरी उन्मुख क्षेत्रमा ढल निकास तथा फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापन, सार्वजनिक भूमिको अतिक्रमण रोक्ने काम, मनोरञ्जन स्थल, खुला क्षेत्र र सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गर्ने कार्यहरु चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

छरिएर रहेका बस्तीहरुलाई एकिकृत गर्दै सार्वजनिक सेवालाई गुणस्तरीय सेवा लाई गुणस्तरीय ढङ्गले प्रवाह गर्न नमूना एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने नीति लिन सकिने अवसर छ ।

दीर्घकालीन सोच

"दिगो विकासका लागि सुरक्षित आवास तथा पहिचानयुक्त शहर तथा बस्ती विकास"

लक्ष्य

सूरक्षित, सुलभ र वातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्ने ।

उद्देश्य

1. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।
2. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
१.१ः विपन्न तथा सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।	1. भू-उपयोग नीती तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ । 2. भौगोलिक हिसाबले विकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारकालागि सुरक्षित, वातावरणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ । 3. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
१.२ः घना बस्ती रहेका ग्रामीण क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रको बस्ती व्यवस्थित गर्ने।	1. बजारी क्षेत्र तथा घना बस्ती रहेका र राजमार्ग क्षेत्रको बस्तीलाई व्यवस्थित गरिनेछ । 2. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्णरूपले कार्यान्वयन गरिनेछ । 3. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङ्गलाई नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गरिनेछ । 4. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ ।
१.३ः भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रुपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउने ।	1. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ। 2. राजमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ। 3. अनाधिकृत रुपले बजारी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने घरपरिवार पहिचान गरी त्यस्ता स्थानबाट हटाउने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्यः २ स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।	
२.१ः स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरूको निर्माण गर्ने ।	1. सरकारी तथा नीजि क्षेत्रसँग समन्वय गरी उपयुक्त भवन डिजाइन तथा निर्माण गरिनेछ । 2. पालिकामा निर्माण हुने भवनहरूको डिजाइनमा एकरूपता ल्याउन भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । 3. स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती नीजि भवन निर्माण गर्न नीजि क्षेत्र तथा समुदायलाई प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
२.२ः भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।	1. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना वृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 2. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

	3. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ । स्थानीय निर्माण सामाग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण भएको हुनेछ । सुरक्षित आवासमा बस्नेको संख्या बढ्नेछ । कम्तिमा एउटा एकिकृत बस्तीको विकास हुनेछ । निर्माण हुने नीजि भवन, विद्यालय भवन, स्वास्थ्य केन्द्र, मस्जिद, मन्दिर आदि सबै मापदण्ड अनुसारका हुनेछन् ।

६.२ सडक, पुल तथा यातायात पूर्वाधार

पृष्ठभूमि

आर्थिक विकास एवम् सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन् जसमा सडक यतायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवम् संघीय सरकारकारबाट समेत अर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ ।नवराजपुर गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएको छ। गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रुपमा रहेको एक क्षेत्र यातायात पनि हो । गाउँपालिकास्तरी सडकको गुरुयोजना निर्माण, स्तरोन्नति, कार्यान्वयन र नियमन, मर्मत सम्भार र व्यवस्थापन, तथ्याङ्क व्यवस्थापन, यातायात सुरक्षा व्यवस्था र नियमन, सम्भार कोष व्यवस्थापन र सडक प्रविधि र संस्थागत विकास सम्बन्धि गाउँपालिका स्तरीय अध्ययन र अनुसन्धान गर्न आवश्यक रहेको छ ।

प्रमुख समस्या

पर्याप्त मात्रामा आर्थिक, प्राविधिक एवम् भौतिक स्रोतको अभाव हुनु, यातायात पूर्वाधारमा अपेक्षित एकीकृत विकास नहुनु, मापदण्ड बिना योजना पहिचान तथा छनोट हुनु, वर्तमान अवस्थामा अति सिमित मात्रामा यातायात सञ्जाल विकास हुनु, सवारी नियमको बेवास्ता गर्ने प्रवृत्ति बढ्दो हुनु, निर्माण भइसकेका सडकहरू मर्मत तथा संरक्षणको अभावमा हुनु, अधिकांश निर्माणाधीन सडकहरू बजेट नपुगका कारण सुस्त गतिमा निर्माण हुनु, सडकको लम्बाइ वृद्धि साथै मर्मत सम्भारको दायित्व वृद्धि भए अनुरुप स्रोत व्यवस्थापन नहुनु जस्ता समस्याहरू यस पालिकामा रहेकाछन् ।

अवसर तथा चुनौती

निर्माणाधीन सडकहरु कालोपत्रे तथा गुणस्तर सुधार गर्न र सडकको मर्मत सम्भारको लागि लगानी जुटाउनु र लगानीको अधिकतम प्रतिफल सुनिश्चित हुने गरी भरपर्दो यातायात सुविधा वातावरणमैत्री ढङ्गले उपलब्ध गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । परिवहन सेवा स्थापना एवम् संचालन हुन नसक्नु चनौती हो ।

दीर्घकालीन सोच

"सडक सञ्जाल तथा यातायात पूर्वाधार, नवराजपुरको आर्थिक समृद्धिको आधार"

लक्ष्य

दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत नागरिकको सहज पहुँच हुने ।

उद्देश्य

1. गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, बिस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा गा.पा.का नागरिकहरूको पहुँच वृद्धि गर्नु ।

2. यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

<u>रणनीति तथा कार्यनीति</u>

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः गुणस्तरिय यातायात पूर्वाधारको विकास, विस्तार र व्यवस्थापन गरि सामाजिक आर्थिक अवसरहरूमा पहुँच वृद्धि गर्नु ।	
१.१ः योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गर्ने ।	१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ । २. पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । ३. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ । ४. सम्भाव्यता अध्ययन गरी आवश्यक परेको ठाउँमा कल्भर्टको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
१.२ः गाउँपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	1. व्यवसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ । 2. प्राथमिकता प्राप्त गाउँपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीब्रता दिइनेछ । 3. सडकमा वर्षैभरि निर्वाध यातायात सञ्चालनको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीब्रता दिइनेछ ।
१.३ः छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।	1. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपाथ आदिको एकीकृत रुपमा निर्माण गरिनेछ। 2. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा विशेष सतर्कताका उपायहरु अवलम्बन गर्दै सडक संङ्केत, यात्री प्रतिक्षालय निर्माण, पैदल यात्रुका लागि सडक पेटी, विशेष प्रकारका सडक चिन्ह जडान आदिमा लगानी गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।	
२.१ः प्रमुख बस्तीहरू र प्रमुख कृषि केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।	1. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । 2. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अद्यावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । 3. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख कृषि केन्द्र जोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिता बढाइनेछ ।

	4. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिका यातायात गुरुयोजना निर्माण भई कार्यान्वय प्रारम्भ भएको हुने, सडक मापदण्ड र सडक क्षेत्र (Right of way) निर्धारण भएको हुने, सबैवडा केन्द्र सर्वयाम सडकले जोडिएको हुने, गाउँपालिकाबाट निर्मित सडकको इन्जिनियरिङ सुपरिवेक्षण पश्चात यातायात सञ्चालनको अनुमति प्रदान भएको हुने, निर्मित सडक सुरक्षित भएको हुने, सडक मर्मत सम्भार कोष स्थापना भएको हुनेछ । बसस्टप र प्रतिक्षालय निर्माण भएको हुनेछ ।

६.३ सौर्य उर्जा तथा बायो ग्याँस

पृष्ठभूमि

विश्वभर नवीकरणीय ऊर्जा, परम्परागत उर्जा अर्थात् खनिज उर्जामा आधारित उर्जाको प्रतिस्पर्धी बनेर उदाउँदो छ । क्रमशः पृथ्वीको गर्भमा रहेको खनिज उर्जाको भण्डारण सकिदै जाँदा विश्वभर प्रयोग हुने दुई तिहाई बढीको व्यापारिक उर्जाको स्रोतको विकल्प बारे संसारभर अध्ययन, अनुसन्धान र उत्पादन भैरहेका छन् । त्यो सँगै नवीकरणीय उर्जालाई थप प्रतिस्पर्धी र ग्रीड इन्टर्याक्टिभ बनाउन ब्याट्री स्टोरेज प्रविधिको घट्दो मूल्यले पनि सहयोग गरिरहेको छ । यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका राष्ट्रिय प्रसारण भन्दा बाहिरका गाउँहरूमा विद्युतीकरणको दीर्घकालीन समाधान भएका छन् । विद्युत् उत्पादन बाहेक वायोग्याँस, वायोमास, वायोइन्धन जस्ता क्षेत्रमा पछिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययनले निकै उर्जादक्ष र प्रयोगकर्ता मैत्री प्रविधिहरू विकास भैरहेका छन् । दिगो विकास लक्ष्यले पनि नवीकरणीय उर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रुपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ ।

प्रमुख समस्या

सौर्य उर्जाको बारेमा जनस्तर यथेष्ट ज्ञान नहुनु पनि समस्या हो ।

अवसर तथा चुनौती

सौर्य उर्जाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्न चुनौती पूर्ण छ । सौर्य उर्जाको प्रयोग कृषि क्षेत्र लगायत खाना पकाउन वैकल्पिक सौर्य चुलो र टुकी प्रकाशको प्रचुर सम्भावना छ ।

दीर्घकालीन सोच

"नविकरण ऊर्जा नवराजपुरको दिगो आर्थिक र सामाजिक विकासको आधार"

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।

उद्देश्य

1. ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
2. परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
१.१ः ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम् उपयोगको आधार तयार गर्ने ।	1. संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । 2. संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । 3. विद्युत वितरण लाइनमा उच्च क्षमता तथा गुणस्तरीय ट्रान्फर्मरहरू प्रतिस्थापान गरिनेछ । 4. घरायसी प्रयोजनकालागि अधिकतम् ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मान/प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१ः ऊर्जाको प्रयोगलई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगी बनाउने ।	१. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्नकालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटकय स्थल, आदिमा अधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ । ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहुलियत ऋण/अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कृषि तथा शहरी क्षेत्रबाट निस्किने फोहरजन्य वस्तुबाट वायोग्यास तथा प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा प्रयोग गर्न प्रत्साहन गरिनेछ । ५. सिंचाइ तथा खानेपानीको क्षेत्रमा व्यापक विद्युतीकरणको अवधारणा सहित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ६. गोबर ग्याँस प्लान्ट स्थापना तथा सञ्चालनको लागि सहयोग गरिनेछ । ७. जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ। ८. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहुलेत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यकता अनुरूप सबैले विद्युतीय ऊर्जा खपत गर्न सक्ने अवस्था सिर्जना भएको हुनेछ । कृषि विद्युतीकरण व्यापकताका साथ अघि बढिसकेको हुनेछ । योजनाको अन्त्य सम्ममा गोबर ग्याँस र सुधारिएको चुल्हो प्रयोग गर्ने परिवार अत्याधिक वृद्धि भएको हुनेछ ।

६.४ सुचना, सञ्चार तथा प्रविधि

पृष्ठभूमि

नागरिकको संविधान प्रदत्त मौलिक हकको रूपमा रहेको सूचनाको हकको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्दै आमसञ्चारलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, जिम्मेवार र व्यवसायिक बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने राज्यको नीति हुने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । विगत केही वर्षदेखि नेपालमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा विभिन्न नीतिगत प्रयासहरू भएका छन् । बदलिंदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गर्न तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनैतिक उपायहरू अवलम्वन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकिकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ तर्जुमा गरिएको छ । प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानुनको शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ । गा.पा.ले अनलाइन तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सूचनाहरू गाउँपालिकाबासीहरूलाई उपलब्ध गराउदैं आइरहेको छ । वेवसाइटमार्फत सुचना तथा जानकारीहरू दिदे आइरहेको छ ।

प्रमुख समस्या

सूचना तथा सचार सम्बन्धी पर्याप्त नीतिगत र कानुनी व्यवस्था नहुनु, आमसञ्चार माध्यम पूर्णरूपमा मर्यादित, जिम्मेवार, जवाफदेही हुन नसक्नु, आर्थिक विपन्नताका कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई द्रुतता दिन समस्या रहेको, साइवर सुरक्षाका लागि संस्थागत र प्राविधिक जनशक्तिको अभाव हुनु ।

अवसर तथा चुनौती

सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी अधिकारलाई संविधानमा नै मौलिकहकका रुपमा लिपिबद्ध हुनु, सार्वजनिक निकायका काम कारबाहीका बारेमा नागरिकलाई जानकारी गराउने सामाजिक सञ्जालको विकास हुँदै जानु, प्रशासनिक लगायत दैनिक कामकाजकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत सहज एवम् चुस्त बनाउन सकिने, पर्यटकीय, कला, भाषा तथा संस्कृतिको दृष्टिकोणले महत्त्वपूर्ण स्थलहरूको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्न सकिने तथा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विद्यमान योजना तथा नीति अनुरूप गाउँपालिकालाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मैत्री बनाउन सकिने जस्ता अवसर रहेको छ ।

गाउँपालिका भित्र सूचना तथा सञ्चार पहुँचको एकिकृत र अद्यावधिक विवरण तयार पार्नु र सञ्चार माध्यमहरूलाई ग्रामीण जनता सम्म विस्तार गर्नु, सञ्चार माध्यमहरूलाई विश्वसनिय र जवाफदेही बनाँउदै गुणस्तरीय सेवा प्रदायकका रुपमा विकास गर्नु, सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरूपयोग नियन्त्रण गर्नु तथा साइबर सुरक्षा सम्वन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु चुनौती पूर्ण रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"सूचना तथा सञ्चारको गुणस्तरीय सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच"

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउने ।

उद्देश्य

1. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।

2. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

<u>रणनीति तथा कार्यनीति</u>

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुचमा पुर्‍याउनु ।	
१.१ः सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने ।	1. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । 2. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासकालागि नीजि क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजिकरण गरिनेछ ।
१.२ः बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	1. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुर्‍याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि युक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ । 2. यस क्षेत्रको कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । 3. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । 4. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवम् नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ । 5. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ः समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।	1. सार्वजनिक तथा नीजि सेवाहरू क्रमश सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । 2. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासकालागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ । 3. डिजिटल डिभाइड कम गर्नकोलागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । 4. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ । 5. सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत स्थनिय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ । 6. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।	
२.१ः सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा	1. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ ।

नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।	2. सबै कार्यालयका वेवसाइट, इमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्ता माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । 3. सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ । 4. सार्वजनिक आमसञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायी र व्यवसायिक बनाइनेछ । 5. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
२.२: सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।	1. सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ । 2. गाउँपालिकाका सबै ठाँउमा टेलिफोन सेवाको नेटवर्क उपलब्ध हुन सक्ने गरी आवश्यकता अनुरूप मोबाइल टावरको विस्तार गरिनेछ। 3. गाउँपालिकाका सम्पूर्ण सार्वजनिक कार्यालयहरू लगायत हरेक समुदायमा कम्तिमा एकवटा Landline टेलिफोन सेवा उपलब्ध गरिनेछ। 4. गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा स्थानीय तथा राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूको ताजा खबर नियमित रूपमा पढ्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुगेको हुनेछ ।साथै सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा उपलब्ध भएको हुनेछ । गाउँपालिकाका विविध विषयगत क्षेत्रका तथ्याङ्कहरूको संकलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ७ वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन

७.१ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

वातावरण सम्पुर्ण निर्जिव तथा सजिव प्राणीको एकिकृत घर हो । वातावरण संरक्षण गर्नु हरेक नागरिकको दायित्व हो। बढ्दो सहरीकरण, अव्यवस्थित बस्ती विकास, अध्ययन बिनाको विकासे योजना तथा उद्योगको नाममा भईरहेको वातावरणलाई अहित हुने क्रियाकलाप नै यस समयको प्रमुख समस्याको रुपमा रहेको छ । सरसफाइको अवस्था हेर्दा यस गाउँपालिकालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा गरेको स्थिति भएपनि एक घर एक चर्पीको कार्यान्वयन पूर्ण रूपमा सम्पन्न भएको अवस्था देखिदैन ।

प्रमुख समस्या

वातावरण मैत्री विकासको कार्य सञ्चालन गर्न नसक्नु, फोहरमैलाको व्यवस्थापनलाई चुस्त र प्रविधिमैत्री बनाउन नसक्नु ,घरेलु स्तरमा समेत सरसफाइको पूर्ण व्यवस्थापन हुन नसकेको ,समुदायमा फोहरमैला व्यवस्थापनकोलागि सम्भावित ठाउँ र तिनको प्राविधिक पक्षको विश्लेषण गर्न नसकिएको, गरिब, पिछडिएको र उच्च जोखिमयुक्त वर्ग सरसफाइको मूल प्रवाहबाट बाहिर हुनु जस्ता समस्या रहेको पाइन्छ ।त्यसैगरी सार्वजनिक स्थलमा शौचालय तथा फोहरमैला व्यवस्थापन तथा ढल निकास हुन नसक्नु पनि अन्य समस्याहरू हुन् ।

अवसर तथा चुनौती

सरसफाइको दिगो व्यवस्थापनकालागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, सरसफाइको गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, सरसफाइ व्यवस्थापन शुल्क निर्धारण गरी समुदाय भित्र सरसफाइ सम्बन्धी आयोजनाहरू सञ्चालन गर्न सामूहिक कोषको व्यवस्था गर्न समुदायको चासो नहुनु आदि चुनौतीहरु हुन् ।

सरसफाइ र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्न सकिने, सरसफाइको दिगो विकासकोलागि वैकल्पिक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गर्न सकिने तथा सरसफाइको अवस्थामा सुधार गरी विभिन्न संक्रामक रोगहरूको प्रभावबाट समुदायका नागरिकहरूलाई बचाउन सकिने अवसर रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"स्वास्थ्य र स्वच्छताको लागि फोहरमुक्त नवराजपुर"

लक्ष्य

भरपर्दो र गुणस्तरीय सरसफाइ सेवा विस्तार गर्ने ।

उद्देश्य

1. समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।
2. सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।	
१.१ः समुदायका घनाबस्ती भएको ठाउँ, बजार र सेवा प्रदायक कार्यालय भएका स्थानहरूमा फोहरमैला व्यवस्थापनको गुरु योजना बनाई फोहोर सङ्कलनको व्यवस्था गर्ने ।	1. समुदायका फोहरमैलालाई जम्मा गर्ने, प्रशोधन गर्ने र डिस्पोज गर्ने पूर्वाधारहरू बनाइनेछ । 2. प्रत्येक घनाबस्ती, बजार र बजार-उन्मुख ठाउँहरूमा डम्पिङ साइटको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ । 3. फोहरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना बनाइनेछ। 4. वडाका बस्ती र फोहरमैलाको अनुमानित उत्सर्जनको हिसाबले त्यस्ता ठाउँहरूको अध्ययन गरी विवरण तयार पारिनेछ ।

	5. नीजि क्षेत्रसँगको सहकार्यमा बजार क्षेत्रको फोहरमैलाबाट बायोग्यास र प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने प्रक्रियालाई अगाडि बढाइनेछ ।
१.२: गाउँपालिकामा शौचालय तथा सरसफाइको सुनिश्चितता गर्ने।	1. सबै सामुदायिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ । 2. घरहरूबाट निस्कने फोहोर पानीलाई प्रशोधन गरे पछि मात्र नदी खोला तथा खोल्सामा प्रवाह गर्न मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ। 3. शहरी शहरन्मुख तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको स्तरवृद्धि गरिनेछ । 4. पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत अपाङ्गमैत्री महिलामैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।	
२.१: सरसफाइको पहुँच भएका प्रत्येक घर धुरीमा क्रमिक रूपमा गुणस्तरीय सरसफाइको पहुँच वृद्धि गर्ने।	1. सार्वजनिक स्थानहरूमा आवश्यकता अनुसार फोहर सङ्कलन गर्ने भाँडोको व्यवस्था गरिनेछ । 2. गाउँ टोल सरसफाइकोलागि उपभोक्ताहरूबाटै समिति गठन गरी सरसफाइ गरिनेछ । 3. फोहरमैला सङ्कलन र व्यवस्थापनकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाइनेछ ।
२.२: सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. लक्षित समुदायमा फोहरको उचित व्यवस्थापनकोलागि जनचेतना सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकामा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलेको हुनेछ । साथै सरसफाइ सुविधा सबैको पहुँचमा भएको हुनेछ । फोहोर व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफिलसाइट व्यवस्था गरिएको हुनेछ ।

७.२ विपद्, जोखिम न्यूनिकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन

पृष्ठभूमि

नेपाल मौसमजन्य, भौगर्भिक, जैविक तथा जलवायु परिवर्तनको जोखिमको दृष्टिकोणबाट निकै संवेदनशिल अवस्थामा रहेको छ ।बाढी, आगलागी, बज्रपात, सर्पदंश, सुख्खा र शीतलहर जस्ता विपत्तिहरुले एकपछि अर्को गर्दै यस क्षेत्रलाई पिरोलिरहेका छन् । विपद्को कारण हुने क्षतिका दर निकै उच्च छ । जोखिम न्यूनिकरण तथा पूर्व तयारीमा पर्याप्त लगानी र चासो कम हुनु, जनचेतनाको अभाव जस्ता कारणहरुले गर्दा विभिन्न खालका प्रकोपहरुबाट हुने आर्थिक तथा मानवीय क्षति बढिरहेको अवस्था छ र राहत, उद्धार, पुनर्निर्माण, पुनः स्थापना जस्ता क्रियाकलापमा त्यो भन्दा पनि ठूलो धनराशी खर्च भईरहेको छ । हाम्रो जस्तो प्रकोप दोहोरिरहने तर सिमित आर्थिक स्रोत साधन भएको देशमा प्रकोप न्यूनिकरण र विपद् व्यवस्थापनको पूर्व तयारीमा लगानी गरेर स्रोतको बचत गर्नु र सामुदायिक सशक्तिकरण मार्फत विपद्को दिगो व्यवस्थापन गर्दै क्षति न्यूनिकरण गर्नु अत्यावश्यक भईसकेको छ । बढ्दो जनसंख्या सँगै वातावरण विनाश, प्रदुषण, तथा मौसमी प्रतिकुलताका कारण डेंगु, औलो र हैजाका घटनाहरु बढेको देखिएको छ । जलवायु परिवर्तनको असरले भईरहेको अतिवृष्टि, अनावृष्टिका कारण उल्लेख्य सामाजिक सम्पत्तिको ह्रास हुँदै आएको छ । योजनाविहिन बस्ती विकास, व्यक्तिगत लाभको कारणले विस्तार गरिएका भवन तथा अन्य संरचना, पर्याप्त अध्ययन तथा पूर्व तयारीबिना बनाइएका भौतिक पूर्वाधारहरुले भूउपयोगको सिद्धान्त अवलम्बन गरेको देखिँदैन ।

प्रमुख समस्या

अव्यवस्थित र जोखिमयुक्त बस्ती विस्तार, खोलानाला अतिक्रमण, जलवायु परिवर्तन, प्रकोप रोकथाम र नियन्त्रणको प्रभावकारी संयन्त्रको अभाव यस क्षेत्रका समस्याहरु हुन् ।

अवसर तथा चुनौती

विपद् पूर्वानुमान, विपद् व्यवस्थापन पूर्व तयारी, अव्यवस्थित वस्ती नियन्त्रण, विभिन्न निकायहरु बीच प्रभावकारी समन्वय, विपदे भईसकेपछि समयमै उद्धार र प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापनको संरचना निर्माण चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"सुरक्षित जीवनकालागि विपद् न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन"

लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउने ।

उद्देश्य

1. जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु।
2. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नवराजपुर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।
3. दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।
4. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः जोखिम न्यूनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१ः विपद् रोकथाम मार्फत् विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	1. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ । 2. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । 3. विपदबाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ । 4. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२ः सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	1. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथाङ्क अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ । 2. गाउँपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धित निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । 3. गाउँपालिकामा कार्यरत सरकारी, नीजि, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा

	सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । 4. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्व तयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धित विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बीच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ ।
१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने ।	1. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । 2. गाउँपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आआफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । 3. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ । 4. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । 5. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धित विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययन भ्रमण गराइनेछ ।
उद्देश्य २ः मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नवराजपुर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।	
२.१ः विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।	1. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुबान, खानी तथा उद्योग क्षेत्र आदिका आधारमा बढी विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवम् सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ । 2. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ । 3. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ। 4. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवलीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ः दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न वातावरणमैत्री सफा स्वच्छ र हरित वातावरण संरक्षण गर्नु ।	
१.१ः विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने ।	1. विद्यमान वातावरणीय ऐन, नीति, नियमहरू अनुरूप विकास कार्यक्रमहरूको वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन गरिनेछ । 2. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्य योजनाअनुरूप स्थानीय अनुकूलन कार्य योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । 3. विकासका पूर्वाधारहरूमा वातावरण संरक्षणका कार्यक्रमहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । 4. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्रियाकलापहरूमा स्थानीय गैरसरकारी संस्था, निकाय, सामुदायिक संस्था एवम् अन्य निकायहरूबीच समन्वय कायम गरिनेछ ।

	5. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी जनचेतना जगाउने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२ः जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन कार्यक्रम चलाउने ।	1. विकासका संरचनाहरू निर्माण गर्दा हरियाली विकास गर्ने कार्यहरूलाई समायोजन गर्दै लगिनेछ । 2. विकासका (पूर्वाधार) संरचनाहरू निर्माण गर्दा वातावरणमैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन हुने खालका संरचनाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । 3. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न जल वायु माटो ध्वनि लगायत सबै प्रकारका प्रदुषणको रोकथाम नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । 4. पानीको स्रोतलाई पुनर्भरण गर्न प्लाष्टिक पोखरी निर्माण गरिनेछ ।
१.३ः वातावरण प्रदूषण हुन नदिने तथा फोहरमैला व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी वनाउने ।	1. **"प्रदूषकले तिर्नुपर्छ"** भन्ने सिद्धान्त लागु गर्न आवश्यक संयन्त्रको विकास एवम् कार्यान्वयन गरिनेछ । 2. नकुहिने तथा पुन प्रयोग हुन नसक्ने फोहरमैला व्यवस्थापन गर्न उचित स्थानमा ल्याण्ड फिल साइटको व्यवस्था गरिनेछ । 3. कुहिने फोहरलाई कम्पोस्ट मल बनाउने तथा पुन प्रयोगहुने फोहरहरू सङ्कलन तथा बेचबिखन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । 4. फोहरमैला सङ्कलन तथा व्यवस्थापन योजना तयार गरी लागु गरिनेछ।
उद्देश्य ४ः प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।	
२.१ः जल तथा मौसम सम्बन्धी सूचना तथा सेवालाई नियमित रूपमा सम्प्रेषण गरी सम्बन्धित संस्था तथा सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन न्यून गर्ने कार्यहरूमा परिचालन गर्ने ।	1. वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, वातावरणीय तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ । 2. मौसम, जलवायु सम्बन्धी सूचना तथा जानकारी उपभोक्ताहरूलाई सजिलै उपलब्ध हुन सक्ने संयन्त्र विकास गरिनेछ । 3. वातावरण प्रदुषण गर्ने बस्तु उत्पादन कम गर्न पुनः प्रशोधन एवम् प्रयोग गरिनेछ ।

<u>**अपेक्षित उपलब्धि**</u>

जोखिम न्यूनीकरणकालागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास भएको हुनेछ । गा.पा.मा प्रकोप र विपद् व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको स्थापना हुनुको साथै आधुनिक उपकरण, बन्दोबस्ती, प्रविधि र दक्ष जनशक्तीको विकासले मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नवराजपुर गाउँपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास भएको हुनेछ ।

परिच्छेद ८ संस्थागत विकास

८.१ सेवा प्रवाह तथा सुशासन

पृष्ठभूमि

शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामुलक र उत्तरदायी बनाउँनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो । यसकालागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समदुाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कायन्वियन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो । संविधानले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभातगिमूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

सुशासनकालागि संघीय तथा प्रादेशिक, संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । त्यसै सन्दर्भमा नवराजपुर गाउँपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

प्रमुख समस्या

नेपाल सरकारले सुशासनलाई योजनाको प्राथमिकतामा राखे पनि जनप्रतिनिधिको नेतृत्व, योजना प्रक्रियामा सहभागिता र अपनत्वमा कमी रहन गएको देखिन्छ । त्यस्तै स्थानीय तहका योजना पद्धति र प्रक्रिया, सहभागितामूलक तथा समावेशी शासन प्रक्रिया, तथा निर्णय प्रक्रियामा पनि जवाफदेहिता एवम् पारदर्शिता कमजोर अवस्थामा रहेको छ । असल शासनका मुलभूत सिद्धान्त र आधारहरूका बारेमा जनता सचेत हुन नसकेको, राज्यबाट प्राप्त हुने केही सेवा सुविधाको बारेमा सेवाग्राहीहरू अनभिज्ञ रहेको, सेवा प्रदायक कार्यालयहरूले वडा कार्यालयसँग सहकार्य गर्न नसकेको, गाउँपालिकामा पर्याप्त दरवन्दी नभएको, केही सिमित व्यक्ति बाहेक अन्य तहका जनताहरू सुशासनको सम्बन्धमा मतलब नराख्ने गरेको, वडास्तरमा सार्वजनिक सुनुवाइ र आयव्यय विवरण सार्वजनिक गर्ने परिपाटी नभएको साथै कर्मचारीहरू स्थानीय संरचनामा अनुकूलन भैनसक्नु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

अवसर तथा चुनौती

संविधानद्धारा प्रदत्त अधिकारहरुको प्रयोग गर्न यथाशीघ्र सुशासन सम्बन्धी कानून निर्माण गर्नु, विकास निर्माणका कार्यहरु तोकिएको लागत, मापदण्ड र गुणस्तरमा तोकिएकै समयमा सम्पन्न गर्नु समग्र गाउँपालिकाको सार्वजनिक प्रशासन संयन्त्रको नैतिकता, ईमान्दारिता र सदाचारिता अभिवृद्धि गरी प्रभावकारी, गुणस्तरीय एवम् मितव्ययी सेवामा जनताको सरल र सहज पहुँच कायम गर्नु प्रमुख चुनौती रहेका छन् ।

सार्वजनिक सुनुवाई, सूचनाको हक, सूचना प्रविधिमैत्री कर्मचारी, प्रशासनिक परीक्षण लगायतका विषयहरुको बढ्दो प्रयोगले सुशासन कायम गर्न सहयोग हुन्छ । गाउँपालिका सँग जनताको सकरात्मक अपेक्षा रहेको सन्दर्भमा तल्लो तहसम्म अधिकार र स्रोत आएसँगै जिम्मेवारी पनि आएकोले सार्वजनिक निर्माण तथा खरिदका कामको अनुगमन गर्न सहज हुने देखिएको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"जवाफदेही, पारदर्शी र परिणाममुखी शासकीय व्यवस्था र सार्वजनिक सेवाहरूमा सबै वर्गको पहुँच"

लक्ष्य

गाउँपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउने ।

उद्देश्य

1. सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
2. सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु ।
3. सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।
4. वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।	
१.१ः शासन प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र कार्यविधिको तर्जुमा गर्ने ।	1. सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधिको तर्जुमा गरिनेछ । 2. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई स्पष्ट पारिनेछ । 3. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालनाको अनगमन प्रणाली सुदृढ गराइनेछ । 4. सार्वजनिक पदाधिकारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, पदस्थापन, दण्ड र पुरस्कारलाई प्रणालीबद्ध बनाइनेछ । 5. कार्यसम्पादनलाई वृत्ति विकाससँग घनिष्ठ रूपमा आवद्ध हुने गरी कानुनी व्यवस्था मिलाइनेछ । 6. सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन प्रणाली सुव्यवस्थित गरिनेछ ।
१.२ः सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।	1. सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय समावेशी एवम् सहज बनाउन विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । 2. स्थानीय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको पुनसंरचना गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
२.१ः गाउँपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवामा अधिकारमुखी पहुँच स्थापना गर्ने ।	1. सबै प्रकारका सेवामा सबैको र खास गरी समाजका सीमान्तीकृत र विपन्न समुदायको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । 2. सेवाग्राहीको माग सापेक्ष, सहभागितामूलक विकास प्रक्रियाको अवलम्बन गरिनेछ । 3. विद्युतीय शासन प्रणालीको व्यापक अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यविधिलाई सरल बनाइनेछ । 4. जनताको गुनासो सिधै अध्यक्षसँग पुग्ने संयन्त्र स्थापित गरी शीघ्र जवाफदेहिता, कारबाही र जानकारीको सुनिश्चितता गरिनेछ । 5. सूचना पविधिको प्रयोग र पहुँच बढाइनेछ ।
२.२ः गाउँपालिकाको कार्यसम्पादनलाई उत्तरदायी, पारदर्शी र परिणाममुखी बनाउने ।	1. गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र र सूचना अधिकारीको भूमिकालाई प्रभावकारी तुल्याइनेछ । 2. नैतिकता, आचरण र इमान्दारितालाई कार्य संस्कृतिको रूपमा विकास गरी दण्ड र पुरस्कारलाई व्यवस्थित तुल्याइनेछ । 3. भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाइनेछ । भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापमा निगरानी तथा कारबाहीलाई सशक्त बनाउन पालिका

	स्तरमा कार्यरत सामाजिक संघसस्थाको समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाइनेछ । 4. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका साथै वित्तीय जोखिम नियन्त्रण प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । 5. बेरूजुलाई सार्वजनिक गरिनुका साथै बेरूजुको प्रकृतिका आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आवद्ध गरिनेछ । 6. सेवा प्रवाहलाई जनमैत्री र सेवामूलक बनाउन नागरिक बडापत्र राखिनेछ । 7. सार्वजनिक उत्तरदायी संयन्त्रहरू (सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, गुनासो व्यवस्थापन, आदि) लाई प्रभावकारी र नियमित गराइनेछ । 8. पालिकाको कार्यक्रमगत क्षेत्र र बजेट, कार्ययोजना, अद्यावधिक प्रगति र जनसरोकारका निर्णयहरू वेबसाइटमार्फत नियमित रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । 9. गैरसरकारी संस्था र नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्यका माध्यमबाट सार्वजनिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धिमूलक कार्यसम्पादन गरिनेछ । 10. कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादनलाई विकास कार्यक्रमको नतिजा, सेवा प्रवाहको गुणस्तरीयता, सेवाग्राहीको सन्तुष्टि आदिसँग आवद्ध गरिनेछ । यसका लागि सेवाग्राहीहरूको सन्तुष्टि सर्वेक्षण, गुनासो समाधान, सार्वजनिक सुनुवाई आदिको मापनलाई समेत आधार बनाइनेछ । 11. सेवा प्रदायकप्रति नागरिकहरूको सन्तुष्टीको स्तर मापन र नियमित पृष्ठपोषण लिइनेछ । यसकार्यमा तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन प्रणाली समेतको अवलम्बन गरिनेछ ।
२.३: सार्वजनिक निकायका काम कारबाही सम्बन्धी सूचनामा नागरिकको पहुँच बढाउनु ।	1. सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र सेवामूलक बनाउन क्षतिपूर्ति सहितको बडापत्र क्रमशः कार्यान्वयन गर्न गराउन सार्वजनिक निकायलाई उत्प्रेरित गरिनेछ । 2. जनगुनासोको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन सहयोग गरिनेछ । 3. अत्यावश्यक सार्वजनिक सेवाको पहुँचमा कठिनाइ भोगिरहेको जनतालाई सेवा पुऱ्याउन एकीकृत घुम्ती सेवालाई व्यापक र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य ३: सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।	
३.१: जनशक्ति विकास गर्ने ।	1. पालिकाकालागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको विकास र उपयोगकालागि एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तयार गरिनेछ । 2. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत तालिम तथा क्षमता विकास र आवश्यक अनुसन्धानकालागि विनियोजन गरिनेछ । 3. पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको आवश्यकता र माग अनसार अभिमुखीकरण तालिम र क्षमता विकासकालागि आधुनिक प्रविधि युक्त तालिम प्रतिष्ठानको स्थापना गरिनेछ ।

३.२: अन्तरसरकारी समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउने ।	1. संघीय र प्रदेशसरकारसँग नियमित सम्पर्क र समन्वय स्थापित गरिनेछ । 2. पालिकाको विगतका दस्तावेज, आयोजना दस्तावेज र प्रतिवेदनहरूलाई आफ्नो पोर्टल (वेब-साइट) मा राखिनेछ । 3. पालिकाको कार्य सम्पादन र प्रतिवेदन प्रणालीमा प्रदेश स्तरमै एकरूपता आउने गरी प्रदेश सरकारको सहयोग र समन्वयमा सफ्टवेयरको व्यवस्थापन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । 4. पालिकास्तरीय विकास समस्या समाधान समिति गठन तथा कार्यविधि निर्माण गरी समस्या समाधान तथा सहजिकरण संयन्त्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।	
४.१: सार्वजनिक आय—व्यय र खरीद प्रक्रियालाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	1. गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको वार्षिक खरीद योजना तयार गरिनेछ । 2. संस्थागत पुनर्संरचना र सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण प्रवर्द्धन गरिनेछ । 3. कानुन बमोजिम समयमै खर्च नगरी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न र उपलब्ध स्रोत र साधनको उचित प्रयोग गर्न आर्थिक वर्षको अन्तिम तीन महिनामा वार्षिक कार्यक्रम संशोधन गर्ने र विनियोजन बजेट अत्याधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन उपयुक्त नीति अवलम्वन गरिनेछ । 4. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ ।
४.३: आन्तरिक नियन्त्रण र लेखापरीक्षणलाई विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।	1. वित्तीय आँकडालाई वस्तुपरक बनाउन तथा अद्यावधिक गर्न सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण गरी विस्तार गरिनेछ । 2. बेरुजुलाई नियन्त्रण गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइनुको साथै लेखा उत्तरदायी अधिकारीलाई स्वतन्त्र रूपमा कार्य गर्ने वातावरण बनाइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

यस नवराजपुर गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा प्रवाहको गुणस्तरमा सुधार र सार्वजनिक सेवामा आम नागरिकको पहुँचमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ । सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट जनताहरूले सरल र सर्वसुलभ तरिकाले सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछन् । सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम र प्रवाह हुने सेवा सुविधामा पारदर्शिता कायम भई सर्वसाधारण जनता सुसूचित हुनेछन् ।

८.२ मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास

पृष्ठभूमि

नवराजपुर गाउँपालिकाको यो आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्न लगायत सम्पूर्ण विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू सही ढङ्गले सञ्चालन गर्न गाउँकार्यपालिकालाई तदनुरूपको कानुनी अधिकार, वित्तीय स्रोत साधनको निश्चितता, आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको उपलब्धता र संस्थागत क्षमता सर्वोपरी महत्त्वका विषय हुन् ।

नेपालको संविधान भाग १७ मा स्थानीय कार्यपालिकाको कार्यसम्पादन सम्बन्धी व्यवस्था छ । धारा २१४ मा स्थानीय गाउँपालिका तहको कार्यकारिणी अधिकार संविधान र संघीय कानुनको अधीनमा रही गाउँ कार्यपालिकामा निहित रहने उल्लेख छ । संविधान र अन्य कानुनको अधीनमा रही गाउँपालिकाको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा गाउँ कार्यपालिकाको हुने कुरा पनि जनाइएको छ । धारा २१८ मा गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने उल्लेख छ भने २१९ मा यसदेखि बाहेक स्थानीय तहको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संविधानको अधीनमा रही संघीय कानुन बमोजिम हुने कुरा स्पष्ट गरिएको छ ।संविधानको अनुसूची–८ मा निम्नलिखित विषयहरूमा गाउँ कार्यपालिकाको अधिकार रहने कुरा जनाइएको छ ।

- गाँउ प्रहरी,
- सहकारी संस्था,
- एफ. एम सञ्चालन,
- स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर),
- सेवा शुल्क दस्तुर,
- पर्यटन शुल्क,
- विज्ञापन कर,
- व्यवसाय कर,
- भूमिकर (मालपोत),
- दण्ड जरिवाना,
- मनोरञ्जन कर,
- मालपोत सङ्कलन,
- स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन,
- स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन,
- स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू,
- आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा,
- आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ,
- स्थानीय बजार व्यवस्थापन,
- वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता,
- स्थानीय सडक, कृषि सडक,
- सिंचाइ,
- गाउँ सभा,
- स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन,
- स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन,
- घर जग्गा धनी पुर्जा वितरण,
- कृषि तथा पशुपालन,
- कृषि उत्पादन व्यवस्थापन,
- पशु स्वास्थ्य,
- सहकारी,
- ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन,
- बेरोजगारको तथ्याङ्क सङ्कलन,
- कृषि प्रसारको व्यवस्थापन, सञ्चालन र नियन्त्रण,
- खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा,

- विपद् व्यवस्थापन,
- जलाधार,
- वन्यजन्तु,
- खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, तथा
- भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास

गाउँपालिकाका यी संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोग बारेको विस्तृत व्याख्या स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ । यिनका अतिरिक्त संविधानको अनुसूची—९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा पनि अनेकौं विषयहरू समेटिएका छन् । यी सबै व्यवस्थाहरूका अधीनमा रही नवराजपुर गाउँपालिकाले हालसम्म २५ वटा ऐन, नियमावली, कार्यविधि तथा मापदण्डहरू बनाएको छ ।

प्रमुख समस्या

गाउँकार्यपालिकाकालागि संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोगकालागि जनप्रतिनिधिहरूमा यथेष्ट अनुभवको अभाव हुनु, संघीयताको मर्म अनुसार गाउँकार्यपालिकाको कामकर्तव्य पूरा गर्नकालागि विज्ञ जनशक्तिको कमी हुनु तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा विकासको सम्भावना भएका अनेकौं क्षेत्रहरू विशेष गरी पर्यटन, वन, कृषि तथा पशुपालनमा शिक्षित र तालिमप्राप्त जनशक्तिको कमी रहनु यस पालिकाका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तयार गरिएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७७ बमोजिम गाउँकार्यपालिकामा गठन भएको मानव संसाधन विकास र संस्थागत क्षमता विकास सम्बन्धी विषयगत समितिले सेवाप्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवाप्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, लेखाङ्कन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण जस्ता गम्भीर प्रकृतिका प्राविधिक काम गर्नुपर्ने अवस्था रहेको, उमेर, लिङ्ग, शैक्षिक स्थिति, आर्थिक अवस्था, जातीय संस्कार आदिका कारण योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनमा जनप्रतिनिधिहरूको बुझाइ, सहभागिता र सक्रियता समान हुन नसक्नु तथा युवा जनशक्तिको विदेश पलायनले गर्दा गाउँघरमा आर्थिक सम्भाव्यता भएका क्षेत्रहरू कृषि, वन, पर्यटन आदिमा तालिम आदिकालागि उपयुक्त प्रशिक्षार्थी स्थानीय तहमा नभेटिनु आदि चुनौतीहरू हुन् ।

सिंहदरबारको अधिकार गाउँगाउँसम्म पुऱ्याउनु संघीयताको मूल उद्देश्य हुँदा र सो बमोजिमका कानुनी आधार पनि बनिसकेका हुँदा गाउँकार्यपालिकाको नेतृत्वमा स्थानीय स्तरको विकासको सम्भावना बढेको छ ।

दीर्घकालीन सोच

"दक्ष मानव संसाधन र प्रभावकारी संस्थागत क्षमता सहितको नवराजपुर"

लक्ष्य

गुणस्तरीय मानव संसाधन र सक्षम स्थानीय संस्थाहरूका माध्यमबाट नवराजपुरको आर्थिक समाजिक विकास गर्ने ।

उद्देश्य

1. गाउँपालिकाको सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
2. स्थानीय स्तरमा आर्थिक सामाजिक विकासकालागि अवसरहरूको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः गाउँपालिकाको सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।	
१.१ः जनप्रतिनिधिहरूको सक्षमता विकास गर्ने।	1. सम्भाव्यता अध्ययन 2. सरलीकृत सेवा एवम् संस्थागत विकास 3. उपयुक्त तालिम गोष्ठीमा भाग लिने अवसर दिइनेछ ।

१.२: कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	1. तालिम गोष्ठीमा पठाइनेछ । 2. सरुवाको मापदण्ड बनाइनेछ । 3. O & M गरिने छ।
१.३: आधुनिक प्रविधिको बढी प्रयोग गर्ने ।	1. कार्यालयका काममा इन्टरनेट, इमेलको प्रयोग बढाइनेछ ।
उद्देश्य २: स्थानीय स्तरमा आर्थिक सामाजिक विकासकालागि अवसरहरू उपलब्ध गराउनु ।	
२.१: कृषि, वन र पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि संस्थागत पहल गर्ने ।	1. संघीय र प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने सेवा, सुविधा, अवसरहरूको खोजीनीति गरिनेछ । 2. स्थानीय जनतामा जागरण फैलाइनेछ । 3. इच्छुक र योग्य युवायुवतीहरूलाई यी क्षेत्रमा प्रोत्साहित गरी व्यवसायिकीकरणमा अवसर दिइनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

गाउँपालिकाबाट हुने गरेका सेवाप्रवाह छिटोछरितो भई जनतालाई लाभ पुग्नेछ । पर्यटन, कृषि, पशुपालन, बागवानीजस्ता संभाव्य व्यवसायहरूमा युवाहरूलाई रोजगारीका नयाँ नयाँ अवसर गाउँपालिका क्षेत्रभित्रै खुल्नेछ । जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार हुने, दैनिक जीवन सञ्चालनमा सहयोग पुगेर जीवनस्तर माथि उठ्नेछ ।

८.३ तथ्याङ्क प्रणाली

पृष्ठभूमि

योजना तर्जुमालाई प्रभावकारी बनाउनकालागि तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न संस्थागत संरचनाको आवश्यक पर्दछ। नवराजपुर गाउँपालिकाले प्राथमिक सर्वेक्षण तथा द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको तथ्याङ्क प्रयोगको एक तहको आधारशीला तयार गरेको छ । साथै सबै वडाहरूले आन्तरिक प्रयोजनको लागि खण्डित रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने योजना बनाईएको छ ।

प्रमुख समस्या

तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन हेर्ने शाखा व्यवस्थित नहुनु, वडा स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु साथै तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्न नसक्नु आदि मुख्य समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु, तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याउन आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्नु तथा तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्नु प्रमुख चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

तथ्याङ्कको आवसेयकता र महत्त्वको बोध हुनु, तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजनाहरू निर्माण हुने परिपाटिको विकास हुनु तथा छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाऊ पुऱ्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु आदिलाई अवसरका रुपमा लिन सकिन्छ ।

दीर्घकालीन सोच

"यथार्थ तथ्याङ्कमा आधारित नवराजपुरको नीति तथा योजना"

लक्ष्य

गाउँपालिकाका सबै किसिमका तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गरी सबैकालागि पहुँचयोग्य बनाउने ।

उद्देश्य

1. तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।
2. तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१ः तथ्याङ्कको सङ्कलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने ।	1. तथ्याङ्कको प्रशोधन र विश्लेषण गरी वेब पोर्टल र विभिन्न प्रकाशनमार्फत् प्रयोगकर्ता माझ पुऱ्याउने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ। 2. अनुसन्धानको माध्यमबाट आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी नियमित तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ । 3. विश्वसनीय, सही र समयमै तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियालाई आधुनिकीकरण गर्नु ।	
२.१ः तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण प्रणालीको आधुनिकीकरण गर्ने ।	1. तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र व्यवस्थापन सम्बन्धी नीति तथा कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । 2. आवश्यकता पहिचान गरी विषयगत तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिनेछ । 3. आयोजना सञ्चालन अवधि, मध्यमकालीन अवधि, र अन्तिम अवस्थाको तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई नियमित रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

अपेक्षित उपलब्धि

विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना र सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि आवश्यक सूचना उपलब्ध भएको हुनेछ । प्रमाणमा आधारित योजना तर्जुमा गर्न आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भएका हुनेछ ।

८.४ शासकीय सुधार

पृष्ठभूमि

नवराजपुर गाउँपालिकाको अबको कार्यदिशा भनेको सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्नु हुनेछ । सबै जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कुशल शासकीय व्यवस्थापनद्वारा नागरिकका सामाजिक तथा आर्थिक आकांक्षा पूरा गर्न र शासन सञ्चालनकालागि विद्यमान पद्धति र औजारलाई समयसापेक्ष बनाउँदै लैजानु आवश्यक छ ।

प्रमुख समस्या

जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको कार्य जिम्मेवारी बमोजिमको क्षमता अभिवृद्धि नहुनु, सार्वजनिक सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्रचलित विकास एवम् प्रविधिको समुचित उपयोग गर्न नसक्नु साथै पारदर्शिता र जवाफदेहिताको प्रणालीमा पूर्ण रूपमा विकास भई नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

सार्वजनिक क्षेत्रमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, जवाफदेहिता र प्रभावकारिता कायम गर्नु । जनताको घर दैलोमा विकासका कार्यक्रम पुऱ्याउनु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु । विकास प्रशासनको

क्षमता अभिवृद्धि गर्नु । शासन सञ्चालनमा सदाचार र मितव्ययिता कायम गर्नु । सार्वजनिक व्यवस्थापनप्रति नागरिकको विश्वास बढाई स्थानीय सरकारप्रति उत्साह पैदा गर्नु ।

पालिकाको काम कारबाहीमा नागरिक स्तरबाट निगरानी गर्न सक्ने वातावरण तयार हुनु । राज्यका तीनै तहमा निर्वाचन सम्पन्न भई स्थिर सरकार गठन हुनु । नागरिकले आफ्नो घरदैलोमै सरकारी सेवा र सुविधा पाउने अवस्था सिर्जना हुनु । आयोजनाको छनोट, प्राथमिकीकरण र कार्यान्वयनमा जनसहभागिता बढ्ने वातावरण बन्नु । अपेक्षित विकासको लक्ष्यमा पुग्न अनुकूल वातावरण तयार हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"पारदर्शी, जवाफदेही, नागरिकमैत्री र जनसहभागितामूलक शासन व्यवस्था"

लक्ष्य

प्रविधिमैत्री, जनउत्तरदायी, प्रभावकारी सेवा प्रवाह मार्फत् सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।

उद्देश्य

1. भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्था मार्फत समृद्धि हासिल गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री शासन व्यवस्थामार्फत समृद्धि हाँसिल गर्नु।	
१.१ः विकास आयोजनाहरूको अनुगमन गरी कार्यान्वयनमा आइपरेका समस्यालाई तत्काल सम्बोधन गर्ने ।	1. वस्तुगत सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणाली विकास गरिनेछ । 2. अनुगमनको अनुगमन गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ । 3. विकास निर्माणका काममा आइपर्ने समस्याको तत्काल समाधान गरिनेछ ।
१.२ः कानुन तथा व्यवहारमा सुधार गरी सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी र प्रभावकारी बनाउने ।	1. छिटो छरितो गुणस्तरीय र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्न कानुनी तथा नीतिगत आधार तयार गरिनेछ । 2. सरकारी कार्यालयलाई आधुनिक प्रविधिमैत्री र सेवाग्राहीमैत्री कार्यस्थलको रूपमा स्थापित गरी कर्मचारीको कार्यसम्पादन अभिवृद्धि गरिनेछ । 3. सरकारी निकायका कामकारबाहीहरूको विवरण वेबसाइटमा नियमित प्रकाशन तथा अद्यावधिक गरिनेछ । 4. सबै सार्वजनिक निकायमा डिजिटल नागरिकबडापत्र र सुझाव पेटिकाको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ः पदाधिकारी तथा कर्मचारीको कार्यसम्पादनलाई मापन योग्य बनाउने ।	1. सार्वजनिक पद धारण गरेका व्यक्तिले सदाचारलाई जीवनशैलीकै रूपमा अनुसरण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ । 2. मूल्याङ्कन पद्धतिलाई वैज्ञानिक र वस्तुपरक बनाई प्रोत्साहन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
१.४ः पालिकाका काम कार्वाहीप्रति जनविश्वास अभिवृद्धि गर्ने ।	1. पालिकाका कामकार्वाहीलाई मितव्ययी बनाउन र एउटै काममा एक भन्दा बढी निकायले दोहोरो खर्च गर्न नसक्ने वातावरण सिर्जना गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने तथा निश्चित मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । 2. सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, सूचना सम्प्रेषण, खर्चको विवरण सार्वजनिक गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता
2. नियमित वेवसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण
3. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको विकास
4. कर्मचारीको कार्यसम्पादनको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता
5. सूचना प्रविधिमा आधारित सेवा प्रवाह सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

नवराजपुरका काम कारबाही स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी, सहभागितामूलक, नागरिकमैत्री तथा प्रविधिमैत्री भएको हुनेछ । नागरिकको गुनासो प्रत्यक्ष रूपमा सुनुवाइ हुने व्यवस्थाबाट जनविश्वास अभिवृद्धि भई सार्वजनिक जवाफदेहितामा सुधार भएको हुनेछ ।

८.५ प्रशासकीय सुशासन

पृष्ठभूमि

शासकीय निर्णयहरू तथा कार्यान्वयन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन नियमित सूचना प्रवाह, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक लेखा परीक्षण जस्ता नविन शासकीय उपक्रमहरू सञ्चालन गरी सुशासन प्रत्याभूत गर्न नवराजपुर गाउँपालिका अग्रसर रहेको छ । जवाफदेहीताको संस्कृति विकास गर्नुका साथै नागरिक-मैत्री शासन, संघीय शासन प्रणाली अनुरूपको सेवाप्रवाह, कानुनी शासनको प्रत्याभूति र समन्वय तथा सहकार्यलाई व्यवस्थित गर्दै प्रशासकीय सुशासन सुनिश्चित गर्नुपर्दछ । नागरिकको समृद्धि तथा सुखी जीवनको सुनिश्चितता गर्नु प्रशासनिक सुशासन नवराजपुरको प्रमुख लक्ष्य हो । सुशासन कायम गरी सेवा प्रवाहमा सरलता एवम् सहजता ल्याउनु पालिकाको मुलभूत दायित्त्व हो । सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, निष्पक्ष, पारदर्शी, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै पालिकावाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्न आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

प्रशासनिक क्षेत्रमा बढ्दो राजनीतिक हस्तक्षेप, कर्मचारीमा सुशासन कायम गर्न चाहिने सीप र ज्ञानको कमी, सुशासन कायम गर्न राष्ट्रसेवक कर्मचारीलाई दिशानिर्देश गर्ने संयन्त्रको कमी, प्रशासनिक अनुशासनमा ह्रास आउनु, प्रोत्साहन र प्रशिक्षणको अभाव हुनु तथा आवश्यकता अनुरूप कर्मचारीको पदपूर्ति नहुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

चुनौती र अवसर

सार्वजनिक सेवामा कार्यरत राष्ट्रसेवकहरूमा राष्ट्रप्रति समर्पण र जनताप्रति सेवाभाव जगाई संघीय व्यवस्थाको मर्म अनुरूप प्रदेश सरकारको उपस्थिति, नियमितता, गतिशीलता र प्रभावकारिता स्थापित गर्नु । जनताको घरदैलोमा सहभागितामूलक गुणस्तरीय सेवाप्रवाहको सुनिश्चितता गर्नु । कर्मचारीको क्षमता विकास गर्नु ।

सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग अभिवृद्धि हुनु । संघ, प्रदेश र स्थानीय तहमा कर्मचारी समायोजन हुनु । संविधानको मर्म र जनताको चाहना अनुरूप सुशासनको व्यवस्थापन गर्न विभिन्न आवश्यक ऐन, नियम तर्जुमा हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"जनमुखी सार्वजनिक प्रशासन"

लक्ष्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय-सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाउने ।

उद्देश्य

1. सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, परिणाममुखी, जवाफदेही बनाई सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु।	
१.१ः प्रशासनलाई जनउत्तरदायी बनाउन आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	1. कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि तालिम सञ्चालन गरिनेछ । 2. सार्वजनिक प्रशासनलाई चुस्त, दुरुस्त र मितव्ययी बनाउन विद्युतीय सुशासन अवलम्बन गरिनेछ । 3. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकासबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार गरिनेछ ।
१.२ः आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्ने ।	1. आयोजना कार्यान्वयनमा पारदर्शिताको अभिवृद्धि गर्दै जिम्मेवार पदाधिकारीको कार्य जिम्मेवारी र जवाफदेहिता तोकेर कार्य सम्पादन सूचक सहितको कार्यसम्पादन सम्झौता गर्ने कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । 2. पालिकाभित्र सञ्चालित आयोजनाको प्रगति अनुगमन गरी प्राप्त पृष्ठपोषण अनुरूप कार्यान्वयनमा लगिनेछ । 3. आयोजना कार्यान्वयनकोलागि भरपर्दो सुरक्षा व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ः प्रशासनिक सुशासन कायम गर्न कर्मचारीको प्रशासनिक क्षमता वृद्धि गर्ने ।	1. कार्य प्रभावकारिताकालागि कर्मचारीलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी बनाउन क्षमता अभिवृद्धिकालागि तालिम लगायतका उत्प्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 2. भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको मान्यता अनुरूप प्रशासनमा सदाचारिता अभिवृद्धि गर्न जनगुनासो व्यवस्थापन गरी उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. कर्मचारीहरूको मनोवल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालन
2. नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार
3. कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली अवलम्बन गरी प्रत्येक कर्मचारीको कार्य-सम्पादनलाई कार्यालयको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता
4. "मुस्कान सहितको सेवा" नाराको प्रयोग
5. जनगुनासो व्यवस्थापन गर्न उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन

अपेक्षित उपलब्धि

सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तारबाट स्वचालित कार्यप्रणालीको विस्तार भएको हुनेछ । गुणस्तरीय सेवाप्रवाह भएको हुनेछ ।मुस्कान सहितको सेवा प्रवाह भएको हुनेछ । उत्प्रेरित र उच्च मनोबलयुक्त कर्मचारीबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।

८.६ वित्तीय सुशासन

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक आयको अद्यावधिक स्थितिको लेखाङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीलाई नियमित र एकरूपता कायम गरी प्रभावकारी बनाउँदै लैजानकोलागि सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको विकासमा जोड दिदै एकल खाताकोष प्रणाली र राजस्व व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको विकास आवश्यकता छ । सार्वजनिक स्रोतको मितव्ययी र अधिकतम परिचालन, प्रतिवेदन तथा लेखापरीक्षण मार्फत् वित्तीय व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता अभिवृद्धि गरी नागरिकलाई वित्तीय सुशासनको प्रत्याभूति दिनु नवराजपुर गाउँपालिकाको दायित्व हो । सार्वजनिक खर्चको पारदर्शिता अभिवृद्धि गर्न सरकारी निकायका कार्यक्रम तथा खर्चलाई सार्वजनिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास जरुरी भएकोछ ।

प्रमुख समस्या

वेरुजुको मात्रामा वृद्धि हुँदै जानु । आर्थिक उत्तरदायित्व तथा जवाफदेहिताको अवस्था कमजोर हुनु । विकास खर्च अपेक्षित गति र परिमाणमा नहुनु । चालु खर्चमा भएको बढोत्तरीगै वित्तीय सुशासनको स्थिति खस्कदै जानु ।

चुनौती र अवसर

संघीय वित्तीय ढाँचा अनुरूप संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त गर्ने अनुदान समयमै प्राप्त गर्नु । समयमै कार्यक्रम स्वीकृत गरी वार्षिक खरिद योजना तयार गर्नु । समयमा ठेक्का बन्दोबस्त गर्नु, पुँजीगत खर्च वृद्धि गर्नु । आन्तरिक लेखापरीक्षण तथा नियन्त्रण प्रणाली सुदृढीकरण गर्नु । अनुगमन कार्यक्रमलाई यथार्थपरक बनाउनु । खरिद कार्यलाई सार्वजनिक खरिद ऐनको मर्म अनुरूप मितव्ययी र प्रतिस्पर्धी बनाउदै लगी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा मात्र अत्यधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउने कार्य गर्नु ।

राजस्व र व्ययको अनुमान प्रत्येक वर्ष आषाढ १५ भित्र गाउँसभामा पेश गर्ने व्यवस्था रहेको । पालिकाको लेखा प्रणालीलाई सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली, सार्वजनिक सेवा लेखामान तयार गरी सो अनुसार प्रतिवेदन प्रणाली विकास गरिनु ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी विकास खर्च व्यवस्थापनद्वारा वित्तीय सुशासन"

लक्ष्य

सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने ।

उद्देश्य

1. सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवम् प्रभावकारी बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सार्वजनिक आय र खर्च प्रणाली पारदर्शी एवम् प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१: वित्तीय व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढीकरण गर्ने ।	1. वित्तीय व्यवस्थापन सम्बन्धी निकायको संस्थागत सुदृढीकरण गरी राजस्व परिचालनको क्षमता वृद्धि तथा लेखा प्रणाली सुधारका गर्न तलिमको व्यवस्था गरिनेछ । 2. वित्तीय व्यवस्थापनका सबै क्षेत्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ ।
१.२: सार्वजनिक आय व्यय र खरिदलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	1. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने तथा विद्युतीय बोलपत्रको दायरालाई विस्तार गरिनेछ ।

	2. निर्धारित समय अगावै काम सम्पन्न गर्ने ठेकेदारलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: बेरुजु न्यूनीकरण गरी बेरुजु फछ्र्यौटलाई प्राथमिकता दिने ।	1. खरिद प्रक्रियालाई व्यवस्थित बनाइनेछ । 2. आयोजनाहरूकालागि ग्राहक/उपभोक्ता समुह छनोट तथा प्रथम किस्ता भुक्तानी आ.व.को दोश्रो चौमासिक भित्रै सम्पन्न गरिनेछ । 3. आयोजना छनोट तथा बजेट विनियोजन गर्दा सम्बन्धित सरोकारवाला तथा उपभोक्ताहरूको राय सुझाव लिइनेछ । 4. खर्च गर्नुपुर्व हरेक शिर्षकको नीतिगत आधार स्पष्ट गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना तथा कार्यक्रम अवधि यकिन गरी वार्षिक बजेट विनियोजन
2. राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम सञ्चालन
3. लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन
4. विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण

अपेक्षित उपलब्धि

वार्षिक खरिद योजना समयमै तयार भई खरिद कार्य भएको हुनेछ । राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ । सार्वजनिक खर्च व्यवस्थित भई बेरुजु कम भएको हुनेछ ।

८.७ भ्रष्टाचार निवारण

पृष्ठभूमि

सार्वजनिक निकायमा हुने ढिलासुस्ती, अनियमितता तथा अनिर्णयजस्ता विकृति एवम् भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको निराकरण गर्न आवश्यक रहेको छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी, जनमुखी, अनुमानयोग्य र कानुन सम्मत रूपमा सहज र सरल तरिकाले उपलब्ध गराई सबै तह र स्वरूपका भ्रष्टाचार एवम् अनियमिततालाई नियन्त्रण गरी सदाचारयुक्त समाज बनाउन जरुरी छ । नवराजपुर गाउँपालिकामा भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको विकास गरी सदाचार र सुशासन प्रवर्द्धन गर्न जरुरी छ ।

प्रमुख समस्या

सार्वजनिक निकायहरूमा अपेक्षित उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता बहन गर्ने संस्कृति नहुनु । भ्रष्टाचार विरोधी संस्कृतिको विकास नहुनु । भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच प्रभावकारी सञ्चार, समन्वय र सहकार्य कायम गर्न नसकिनु ।

चुनौती र अवसर

प्रभावकारी अनुसन्धान तहकिकात सम्बन्धी क्षमता विकास गर्नु । सूचनादाताको संरक्षण गर्नु । साक्षी बस्ने तथा अभियोजन गर्ने कर्मचारीहरूको उचित संरक्षण गर्नु । भ्रष्टाचारीलाई सामाजिक बहिष्कार हुनुपर्नेमा सम्मान प्राप्त हुनु ।

भ्रष्टाचार विरुद्ध सक्रिय नागरिक समाज तथा सञ्चार जगत हुनु । अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग, सहकार्य र समन्वय तथा अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोगको क्षेत्रीय र सम्पर्क कार्यालयहरूको स्थापना भई भ्रष्टाचार विरुद्धको अभियानलाई प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनु ।

दीर्घकालीन सोच

"भ्रष्टाचारमुक्त नवराजपुर"

लक्ष्य

भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अख्तियार गरी सुशासन कायम गर्ने ।

उद्देश्य

1. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापको नियन्त्रण गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्नु ।	
१.१ः भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गर्ने ।	1. नीतिगत, कानुनी तथा संस्थागत व्यवस्था गरी सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी तथा जवाफदेही बनाइनेछ । 2. शिक्षण संस्थाको पाठ्यक्रममा भ्रष्टाचार विरुद्धको विषयवस्तु समावेश गरिनेछ । 3. नीजि क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्न नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । 4. भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलाप नियन्त्रणकालागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 5. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गरिनेछ ।
१.२ः भ्रष्टाचार निवारण सम्बन्धमा प्राविधिक सहायता र सूचना आदान प्रदान सम्बन्धी नेपाल सरकारले गरेको व्यवस्थालाई सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने ।	1. भ्रष्टाचारसँग सम्बन्धित फौजदारी विषय, सम्पत्ति फिर्ता सम्बन्धी कानुन निर्माण, सपुर्दगी र पारस्परिक कानुनी सहयोगकालागि नेपाल सरकारलाई सहयोग गरिनेछ । 2. अनुसन्धान र छानबिनको क्रममा अन्तरनिकाय समन्वय एवम् सूचना आदानप्रदानलाई सघन र प्रभावकारी बनाइनेछ । 3. पालिकाका सबै जनप्रतिनिध तथा राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरूलाई आ-आफ्नो व्यवसायिक निष्ठासहित सादा जीवन र सहयोगी व्यवहारसहित सेवा प्रवाह गर्न प्रेरित गरिनेछ । 4. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण गर्ने तथा नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना
2. भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था
3. नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ
4. विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण
5. संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग

अपेक्षित उपलब्धि

भ्रष्टाचार विरुद्धमा नियोजित रूपमा अभियान सञ्चालन भई भ्रष्टाचार नियन्त्रण हुनेछ । भ्रष्टाचार विरुद्धको शून्य सहनशीलताको नीतिलाई बल मिलेको हुनेछ । सबै संघ संस्थाहरूसँग सहकार्य वृद्धि भई सूचना आदान प्रदान र आवश्यक समन्वयमा प्रभावकारिता आएको हुनेछ ।

परिच्छेद ९ अन्तरसम्बन्धित विषय

९.१ सुरक्षा

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण राखी जनताको सार्वभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात् गरेको छ । वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक लगायत सबै प्रकारका विभेद र छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, संमृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ । प्रभावकारी सुरक्षा प्रबन्ध सुशासन र विकासको पूर्व शर्त हो । नवराजपुरमा शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको रक्षा गर्न, शान्तिपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न, पूर्वाधार निर्माण र आर्थिक विकासकालागि समेत् प्रभावकारी सुरक्षा व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

प्रमुख समस्या

संवैधानिक व्यवस्था अनुसार शान्ति सुरक्षाकोलागि स्थानीय तहले सम्पादन गर्ने कार्यको सञ्चालन, सुपरीवेक्षण र समन्वय सम्बन्धी व्यवस्था गर्ने संघीय कानुन बनी नसकेको, भइरहेको प्रहरी सङ्गठनकोलागि पनि साधन स्रोत सिमित भएको साथै प्रादेशिक प्रहरी समेत व्यवस्था हुन नसकेको अवस्थामा संघीय प्रहरीले सम्पूर्ण शान्ति सुरक्षाको जिम्मा लिनुपर्ने अवस्था रहेको छ ।

चुनौती र अवसर

सुरक्षा निकायहरूको आधुनिकीकरण गर्नु । सूचना सञ्जालको व्यवस्था गर्नु ।सरकारी एवम् सार्वजनिक सम्पत्तिको बढ्दो अतिक्रमण रोक्नु । पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु । जिम्मेवार निकाय बीच समन्वय कायम गर्नु । सुरक्षा निकायका संरचना पालिकास्तरमा विस्तार हुनु । जनचेतनतामा अभिवृद्धि हुनु । अनुसन्धान प्रविधिमा द्रुत विकास हुनु । सूचना प्रविधि तथा सञ्चार सुविधाको तीव्र विकास र विस्तार हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"शान्तिपूर्ण र सुरक्षित नवराजपुर"

लक्ष्य

नवराजपुरमा भरपर्दो शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।

उद्देश्य

1. शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।
2. अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।
3. नवराजपुर नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गरी नागरिकको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु ।	
१.१: पालिकाभित्र शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्ने ।	1. पालिका भित्र शान्ति, सुव्यवस्था र अमनचयन कायम गर्न बजार क्षेत्र, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, सरकारी कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा सि.सि.टि.भि सहितको एकीकृत सुरक्षा प्रणाली जडान गरिनेछ । 2. सूचना सम्प्रेषण प्रणालीलाई केन्द्रीय सञ्जालमा आवद्ध गरी सुरक्षा प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाई आधुनिकीकरण गरिनेछ ।

	3. सुरक्षा सम्बन्धी सूचना सङ्कलन तथा जोखिम विश्लेषण र सुरक्षा निकायहरूबीच सूचना आदानप्रदान गरी समन्वय र सहकार्यमा जोड दिइनेछ । 4. शान्ति सुरक्षा र सुव्यवस्था कायम गर्न प्रभावकारी रूपमा प्रहरी परिचालन गरिनेछ । 5. प्राकृतिक विपद् बाट हुने अति संवेदनशील एवम् महत्त्वपूर्ण भौतिक पूर्वाधारको विशेष सुरक्षा प्रबन्ध गरिनेछ ।
१.२: शान्ति सुरक्षा स्थापनामा विधिको शासनलाई प्राथमिकतामा राखी काम गर्ने ।	1. प्रहरीलाई जनमैत्री बनाई सामुदायिक प्रहरीमा विशेष जोड दिइनेछ । 2. शान्ति सुरक्षा कायम राख्न बल प्रयोग गर्दा मानव अधिकारको मूल्य र मान्यतालाई अवलम्बन गरिनेछ । 3. सुरक्षाकर्मीहरूकालागि मानव अधिकार, मानवीय कानुन तथा विधिको शासन सम्बन्धमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: अपराध नियन्त्रण गरी कानुनी शासन पद्धतिको विकास गर्नु ।	
२.१: मानव बेचविखन, अपराध नियन्त्रण तथा लागू औषध नियन्त्रण गर्ने ।	1. संवेदनशील नाका तथा क्षेत्रमा सुरक्षाकर्मी परिचालन गरी मानव वेचबिखन तथा अपराध नियन्त्रण गरिनेछ । 2. लागु औषधको अवैध उत्पादन, ओसारपसार, विक्री वितरण र उपभोगलाई कडाइका साथ नियन्त्रण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: नवराजपुर नगर प्रहरीको व्यवस्था गर्नु ।	
३.१: आन्तरिक सुरक्षालाई प्रभावकरी बनाउन पालिकाको आफ्नै गाउँ प्रहरी स्थापना गरिनेछ ।	1. सुरक्षा नीति तथा कानुन तर्जुमा गरी नगर प्रहरी स्थापना तथा व्यवस्थापनगरिनेछ । 2. गाउँ प्रहरी सञ्चालनकालागि आवस्यक पूर्वाधारको विकास गरिनेछ । 3. आवस्यकता अनुरूप गाउँ प्रहरी छनोट तथा नियुक्ति गरी नवराजपुर गाउँ प्रहरी सञ्चालन गरिनेछ ।

<u>प्रमुख कार्यक्रम</u>

1. प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास
2. पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा
3. विद्युतीय शासनको अवधारणाको प्रभावकारी कार्यान्वयन
4. लागु औषध नियन्त्रण र अनुगमन
5. प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्न पूर्व-सूचना प्रणाली विकास
6. विपद् व्यवस्थापनका सहज उपायहरूको अवलम्बन
7. शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी कानुनको संशोधन, परिमार्जन एवम् आवश्यक नयाँ कानुनको निर्माण

<u>अपेक्षित उपलब्धि</u>

गाउँपालिकाबासी नागरिकहरूले शान्ति र सुरक्षाको अनुभूति स्पष्ट रूपमा गर्नेछन् । सुरक्षा निकायको क्षमता अभिवृद्धि तथा संगठन सुदृढीकरण भई जनतामा कानुन कार्यान्वयनको प्रभावकारिता, दण्डहीनताको अन्त्य, अपराधिक घटनाहरूको न्यूनीकरण तथा सामाजिक शान्ति कायम भएको हुनेछ ।

९.२ मानव अधिकार

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नागरिकका आधारभूत मानव अधिकारलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूति गरेको छ। नेपाल संयुक्त राष्ट्र संघको बडापत्र तथा मानव अधिकार सम्बन्धी विभिन्न महत्त्वपूर्ण अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र भइसकेको छ । नेपालले जनाएको मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्नकालागि संवैधानिक, कानुनी, नीतिगत एवम् संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गर्दै आएको छ ।

आर्थिक, सामाजिक वा शैक्षिक दृष्टिले पछाडि परेका वर्ग र समुदायलाई समानुपातिक र समावेशी सिद्धान्तका आधारमा राज्यका निकायमा सहभागिताको हक हुनेछ भनी संविधानमा नै सामाजिक न्यायको हकको व्यवस्था गरिएको छ । मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धनकालागि संघीय तहमा विद्यमान स्थायी संरचना एवम् संस्थाहरूलाई प्रदेश तथा स्थानीय तहमा पनि विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ । अन्तर तहबीच समन्वय तथा सहकार्य मार्फत मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रमलाई विकासका मुद्दासँग संरचनागत एवम् कार्यात्मक रूपमा जोड्दै लानु आवश्यक देखिन्छ ।

प्रमुख समस्या

मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नुपर्ने कुरामा नागरिक र राज्यका सबै निकायमा सचेतना अभिवृद्धि भए तापनि मानव अधिकार सम्बन्धी संस्थागत र नीतिगत स्पष्ट व्यवस्था नहुनु तथा भेदभाव, छुवाछुत, बालविवाह, बहुविवाह, लैङ्गिक हिंसा जस्ता कुप्रथा, आर्थिक, शैक्षिक तथा सामाजिक पछौटेपन, भौगोलिक संरचना, पूर्वाधार एवम् सेवा सुविधाको उपलब्धता जस्ता कुराहरू मानव अधिकार र सामाजिक न्यायको प्रत्याभूति गर्न नसक्नु आदि यहाँका समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

संविधान, कानुन र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुरूप मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, प्रवर्द्धन तथा परिपालना गर्नु र गराउनु । मानव अधिकारमैत्री तथा सामाजिक न्यायसहितको सामाजिक एवम् आर्थिक विकास निर्माण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु ।

विश्वमा सर्वस्वीकार्य भएका मानव अधिकार सम्बन्धी मूल्य-मान्यतालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रूपमा प्रत्याभूत गर्नु । मौलिक हक कार्यान्वयनकालागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था हुनु । संविधान एवम् कानुनद्वारा संरक्षित मानव अधिकारको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने, मानव अधिकार उल्लङ्घनमा अनुसन्धान गर्ने लगायतका कार्य गर्ने स्वतन्त्र र सक्षम संवैधानिक आयोगको व्यवस्था तथा न्याय सम्पादनकालागि स्वतन्त्र न्यायालयको व्यवस्था हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"स्वअनुशासित र समतामूलक समाजको निर्माण"

लक्ष्य

संविधानले तोकेका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक अधिकारहरूको प्रत्याभूति गराउने।

उद्देश्य

1. मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: मानव अधिकारमैत्री समाज र शासन पद्धतिको विकास एवम् विस्तार गर्नु ।	
१.१:समाजमा विद्यमान सबै प्रकारका भेदभाव, छुवाछुत, हिंसा तथा कुप्रथाको अन्त्य गर्ने ।	1. जोखिममा रहेका विपन्न, सीमान्तकृत एवम् उत्पीडित वर्गका अधिकार संरक्षण गरिनेछ ।

	2. समाजमा विद्यमान भेदभाव र छुवाछुत विरुद्ध जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२: मौलिक हक सम्बन्धी कानुनहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	1. मौलिक हक कार्यान्वयन गर्ने कानुनहरूको कार्यान्वयनकोलागि स्रोत साधनको व्यवस्था गरिनेछ । 2. न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्न संघसँगको समन्वयमा निःशुल्क कानुनी सहायता सम्बन्धी नीतिगत, कानुनी एवम् संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनामा दण्डहीनताको अन्त्य गरी पीडितलाई क्षतिपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	1. मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाको अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । 2. मानव अधिकार उल्लङ्घनको घटनाका पीडकलाई कारबाही र पीडितलाई उचित क्षतिपूर्ति तथा परिपूरणको व्यवस्था गरिनेछ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन
2. फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत् वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था
3. पीडित महिला र वालवालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान

अपेक्षित उपलब्धि

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय सम्बन्धमा निर्माण भएका कानुनको पूर्ण पालना भएको हुनेछ । मानव अधिकारको व्यावहारिक र संस्थागत रूपमा उपभोग गर्न सक्ने अवस्था सुनिश्चित भएको हुनेछ । मानव अधिकारमैत्री नीति, योजना तथा कार्यक्रम र कार्ययोजना तर्जुमा भएको हुनेछ ।

९.३ संघीय शासन प्रणाली

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई संघीय शासन पद्धतिको मूल आधार मानेको छ । सोही मर्मलाई आत्मसात् गर्दै संविधानले निर्धारण गरेको क्षेत्राधिकारको अभ्यासबाट सुशासनमैत्री र समृद्ध नवराजपुर निर्माण गर्न आवश्यक छ । विभिन्न जात, जाति, वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग र समुदायका नागरिकहरूको स्वामित्व, सहभागिता र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै विविधताको व्यवस्थापनका माध्यमबाट राष्ट्र निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ संघीय शासन प्रणाली लागु भएको छ ।

प्रमुख समस्या

संघीयता कार्यान्वयनको स्पष्ट मार्गचित्र तयार भइनसक्नु, नितान्त नवीन स्थानीय संरचना हुनु तथा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकार बीच अन्तरसम्बन्ध परिभाषित भए तापनि कार्यान्वयनमा प्रष्टता नभएको अवश्था छ ।

चुनौती र अवसर

स्पष्ट कानुनी आधार नहुनु । पर्याप्त संस्थागत संरचना तथा भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु । कर्मचारी व्यवस्थापन गर्नु । वित्तीय संघीयताको वैज्ञानिक विधि अपनाई कार्यान्वयन गर्नु । संघीयताको मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात गर्नु ।

सबैका बीचमा समन्वय स्थापित गरी संविधानले तोकेका अधिकारको अभ्यास गर्नु ।

प्रशासनिक संरचना र आवश्यक आधारभूत कानुनहरूको उपलब्धता । राजनीतिक प्रतिबद्धता सहितको निर्वाचित स्थिर सरकार । संघीयता कार्यान्वयनकालागि सहयोगी वातावरण । सकारात्मक नागरिक सोच ।

दीर्घकालीन सोच

"सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयमा आधारित समावेशी संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास"

लक्ष्य

सबै नागरिकको समान पहुँच र अवसर सहित घरदैलोमै प्रभावकारी सेवा प्रवाहको सुनिश्चितता गर्ने।

उद्देश्य

1. संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: संघीय शासन प्रणालीबाट प्राप्त हुने लाभको समन्यायिक वितरण गरर्दै छिटो छरितो सेवा प्रवाह हुने वातावरण सिर्जना गर्नु ।	
१.१: समावेशी तथा समन्यायिक विकासकालागि आवश्यक कानुनी र संस्थागत आधार तयार गर्ने ।	1. नीति, योजना, कानुन तर्जुमा गर्दा सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक रूपले पिछडिएका वर्ग तथा क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखिनेछ ।
१.२: पालिकाबाट प्रदान गरिने सेवालाई प्रभावकारी रूपमा प्रवाह गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्ने ।	1. सेवा प्रवाहकोलागि आवश्यक नीतिगत र कानुनी आधार तयार गरी संस्थागत संरचनाको विकास गरिनेछ । 2. सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्यविधि, निर्देशिका, मापदण्ड आदि जारी गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । 3. नागरिक समाज, नीजि क्षेत्र र गैरसरकारी क्षेत्रसँग साझेदारी गरिनेछ ।
१.३: जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी र कर्मचारीको क्षमता विकास गर्ने ।	1. जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 2. संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी जनचेतना वृद्धि तालिम, गोष्ठी, सेमिनार आयोजना गरिनेछ ।
१.४: संघ तथा प्रदेश सरकारसँगको समन्वयलाई व्यवस्थित बनाई निरन्तर संवादको आधार तयार पार्ने ।	1. माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयसँग दोहोरो संवादको प्रक्रियालाई व्यवस्थित गरिनेछ । 2. योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्दा माथिल्ला तहका सरकार तथा सरकारी कार्यालयको परामर्श लिने पद्धतिको थालनी गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. जनचेतनामूलक तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन
2. स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकासकालागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन

अपेक्षित उपलब्धि

आवश्यक कानुन, नीति, संस्थागत संरचना निर्माण भएको हुनेछ । जनताले सरल, सहज र छरितो सेवा प्राप्त गरेका हुनेछन् । जनप्रतिनिधि, पदाधिकारी तथा कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।

९.४ स्थानीय तहको सन्तुलित विकास

पृष्ठभूमि

सघं, प्रदेश र स्थानीय तह बीच प्राकृतिक स्रोतसाधन प्रतिको अधिकार र उपलब्ध स्रोत साधनको बाँडफाँट गर्दा विभिन्न तहहरूको सन्तुलित विकासको अवधारणालाई आत्मसात गरी उपलब्ध स्रोतसाधन र अवसरमा पहुँच सहित समन्यायिक विकास गर्नुपर्ने अवधारणा रहेको छ । लामो समयदेखि विकास निर्माणमा पछाडि परेका वर्ग, समुदाय र क्षेत्रलाई विकासको मूल धारमा ल्याई समान रूपमा विकासको प्रतिफल उपलब्ध गराउने संघीयताको मूल ध्येय

रहेको छ । नेपालको संविधानले यही अन्तरवस्तुलाई आत्मसात गर्दै विकासका दृष्टिले पछाडि परेका क्षेत्र र वर्गलाई प्राथमिकता दिदैं सन्तुलित, वातावरण अनुकूल, गुणस्तरीय तथा दिगो रूपमा पूर्वाधारको विकास गर्ने नीति लिएको छ ।

प्रमुख समस्या

भौगोलिक विकटताले गर्दा नवराजपुरका केही विकट वडाहरू गाउँपालिकाको विकासको मूल प्रवाहमा समाहित हुन नसक्नु तथा निर्माण तथा भौतिक पूर्वाधारहरू बजार केन्द्रित हुनु यहाँको सन्तुलित विकासकालागि मुख्य समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

चुनौती र अवसर

दुर्गम वडाहरूमा पूर्वाधार विकासकालागि आवश्यक पर्ने स्रोत साधनको व्यवस्था गर्नु । भौगोलिक कठिनाइ र विकटताको कारण पूर्वाधार निर्माणमा कठिनाइ हुनु । संघीयता कार्यान्वयन र दीर्घकालीन विकासका नियमित कार्यक्रम र आयोजनाका बीच सामञ्जस्य कायम गरी स्रोतसाधनको सन्तुलित संयोजन कायम गर्नु । जनसहभागिता, पारदर्शिता र उत्तरदायित्व प्रवर्द्धन गरी सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु ।

जनताको प्रत्यक्ष सहभागितामा स्थानीय योजना तर्जुमा हुनु । पिछडिएको क्षेत्र र वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिने नीतिगत व्यवस्था हुनु । गरिबी निवारण तथा रोजगारीकालागि विशेष कार्यक्रम सहित संस्थागत व्यवस्था हुनु । विकास कार्यक्रमको मागमा अत्यधिक वृद्धि हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"नवराजपुरको सन्तुलित विकासमा व्यवहारिक योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन"

लक्ष्य

सन्तुलित विकासका माध्यमबाट जनताको जीवन स्तरमा सुधार गर्ने ।

उद्देश्य

1. विकट र पिछडिएका वडा तथा बस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: विकट र पिछडिएका वडा तथा बस्तीमा समन्यायिक विकास गर्नु ।	
१.१: स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको सम्भाव्यताका आधारमा लगानी वृद्धि गरी सन्तुलित विकास गर्ने ।	1. प्राकृतिक एवम् मानवीय सम्पदाहरूको पहिचान गरी बढी प्रतिफल दिने आयोजना र कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकता दिने र पिछडिएका क्षेत्रमा कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । 2. कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रमा नीजि लगानीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । 3. स्थानीय मौलिक संस्कृति र पर्यटकीय स्थलको प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गरिनेछ । 4. स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापद्वारा उद्यमशीलता र रोजगारी सिर्जना गरिनेछ ।
१.२: जनतालाई दैनिक आवश्यकताका वस्तु तथा सेवाको पहुँच सहज बनाउने ।	1. पछाडि परेका वा पारिएका क्षेत्र वा समुदाय लक्षित विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 2. पछाडि परेका क्षेत्र, सीमान्तकृत् व्यक्ति, वर्ग र समुदायको उत्थान तथा संरक्षणकोलागि सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

	3. खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधार तथा उपभोग्य वस्तुको पहुँच सबै क्षेत्र र वर्गका जनतामा पुर्‍याउने व्यवस्था गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन
2. खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधारको निर्माण
3. व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वियन
4. सार्वजनिक नीजि साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम

अपेक्षित उपलब्धि

पिछाडिएका वर्ग तथा क्षेत्र लक्षित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारितामा अभिवृद्धि भई विपन्न, पिछडिएको क्षेत्र र सीमान्तकृत वर्ग तथा समुदाय थप लाभान्वित भएका हुनेछ । प्रभावकारी सेवा प्रवाहद्वारा सीप विकास र आयआर्जनका अवसरलाई विस्तार गर्दै गरिबी न्यूनीकरणमा टेवा पुगेको हुनेछ । पिछडिएका क्षेत्र र वर्ग पनि विकासको मूलधारमा समाहित भएका हुनेछन् ।

परिच्छेद १० योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

१०.१ योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन

पृष्ठभूमि

पन्ध्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न मधेश प्रदेश सरकारले निर्माण गर्ने लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना तर्जुमा गरेको छ । योजनाबद्ध विकासकालागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीतिसहितको योजना आवश्यक पर्दछ । त्यसैले नवराजपुर गाउँपालिकाले पनि पन्ध्रौं योजना तथा मधेश प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ती प्रदेशको योजना निर्माणलाई मार्गनिर्देश गर्न नीति तथा योजना आयोगले "मधेश प्रदेशको पहिलो आवधिक योजना" प्रकाशनमा ल्याइसकेको छ । आवधिक योजनाले सुझाएका विभिन्न सवालहरू र विभिन्न सरोकारवाला संघसंस्था तथा व्यक्तिहरूको सुझाव समेत समेटी प्रदेश सरकारको पहिलो पञ्चवर्षीय योजना प्रकाशनमा ल्याएको छ र सोहि आधारमा नवराजपुर गाउँपालिकाले आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ । योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

प्रमुख समस्या

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश योजना आयोगसँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसक्नु । योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु । कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु ।

चुनौती र अवसर

प्रथम पञ्चवर्षीय योजना, वार्षिक विकास कार्यक्रम र मध्यमकालीन खर्च संरचना बीचको सामन्जस्य कायम गर्दै योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनु । योजना निर्माणकोलागि आवश्यक विज्ञ जनशक्तिहरू पालिका स्तरमा नै उत्पादन गरी योजना निर्माणको प्रणालीलाई मजबुत र दिगो बनाउनु । नियमित रूपमा विषयगत तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी योजना छनोट गर्ने प्रणालीको आधारशीला तयार गर्नु । योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरी योजना कार्यान्वयन गर्नु ।

योजना तर्जुमाप्रति सबै समुदायको जनचासो र सहभागिता बढ्दै जानु । राष्ट्रिय योजना आयोग तथा प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोगको अनुभव योजना निर्माणमा उपयोग गर्न सक्ने सम्भावनाहरू रहनु । नवराजपुर पालिकाले पञ्चवर्षीय योजना निर्माण गरी योजनाबद्ध रूपमा विकास निर्माणका कार्यहरू अगाडि बढाउने कार्यको थालनी हुनु । राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोग बीच सहकार्य र समन्वय वृद्धि भई स्थानीय तहलाई सहजिकरण गर्ने वातारण बन्नु ।

दीर्घकालीन सोच

"स्थानीय आवश्यकताका आधारमा योजना निर्माण तथा प्राथमिकीकरण गर्ने पद्धतिको विकास"

लक्ष्य

परिणाममुखी योजना निर्माणको नवराजपुरलाई समृद्ध बनाउने ।

उद्देश्य

1. वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।
2. योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।
3. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: वैज्ञानिक तथ्यमा आधारित परिणाममुखी योजना तर्जुमा गर्नु ।	
१.१: तथ्यका आधारमा स्थानीय आवश्यकतालाई समेटेर परिणाममुखी नीति तथा योजना बनाउने ।	1. योजना निर्माणलाई परिष्कृत र सहभागितामूलक बनाउन आवश्यकता र विशिष्टताको आधारमा विश्वविद्यालय, आन्तरिक तथा वाह्य विषयगत अध्ययन अनुसन्धान केन्द्र, विभिन्न संघसंस्था तथा विज्ञ व्यक्तित्वहरू र विकास साझेदारहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । 2. योजना निर्माणमा उपयोगी हुने तथ्याङ्कहरूको सूची तयार गरी अधिकतम प्रयोग गरिनेछ र उक्त तथ्याङ्क स्थानीय तह, योजनाकार वा सम्बन्धित निकायहरूलाई पनि उपलब्ध गराइनेछ । 3. योजना निर्माणकोलागि राष्ट्रिय योजना आयोग र नेपाल सरकार अन्तर्गतका मन्त्रालय तथा विभागहरूसँग निरन्तर सहकार्य र समन्वय गरिनेछ । 4. पालिकाको नीति तथा योजना उत्पादन, उत्पादकत्व र रोजगार वृद्धि गर्नतर्फ अग्रसर भएको हुनेछ । 5. नीति तथा योजना निर्माणलाई सहयोगी हुने विषय तथा मुद्दाहरूमा राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघसंस्था, विश्वविद्यालयहरू र नीजि संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य गरी खोजमूलक अनुसन्धान गरिनेछ ।
उद्देश्य २: योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु ।	
२.१: विषयगत समितिहरू बनाई तहगत सम्बन्ध तथा अन्तरसरकारी समन्वय कायम गर्ने ।	1. योजना तर्जुमा तथा कार्यन्वयनकोलागि उच्चस्तरीय अन्तरनिकाय बीचमा समन्वय गरी आयोजना कार्यान्वयनमा सहजिकरण गरिनेछ । 2. नवराजपुरको विकासलाई मध्य विन्दुमा राखी भौगोलिक र क्षेत्रगत सन्तुलन कायम हुने गरी आयोजनाको पहिचान, छनोट र कार्यान्वयनकोलागि व्यवस्था गरिनेछ । 3. हरेक योजनाको समय तालिका, लागत, अध्ययन, स्थान, सहभागिता, स्रोत, गुणस्तर र परिणामको बारेमा मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । 4. योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको संस्थागत सुधार तथा क्षमता र दक्षता अभिवृद्धि गरिनेछ । 5. योजनाका हरेक चरणका कमजोरी र परिणामलाई यथार्थ विश्लेषण गरी सबै निकायसँग समन्वय र अन्तरसम्बन्ध स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको विकास गर्नु ।	
३.१: योजना अनुगमन निर्देशिका र सयन्त्र बनाई नियमित समीक्षा गर्ने साथै तेस्रो र स्वतन्त्र पक्षबाट विशेष आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने ।	1. विशेष आयोजनाहरूको तेस्रो पक्षबाट पनि मूल्याङ्कन गराई सुझावहरूलाई योजना तर्जुमा गर्दा समावेश गरिनेछ । 2. उपलब्धि मापनकोलागि परियोजनाको नतिजा सूचकसहितको प्रत्येक आयोजनाको नतिजा खाका तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्डको व्यवस्था
2. अनुगमनको निर्देशिका निर्माण
3. आयोजनाको पहिचान, छनोट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण
4. राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र नीजि संघ–संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्यक्रम
5. तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कनकोलागि आफै वा तेस्रो पक्षलाई समावेश गरी मूल्याङ्कन
6. योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल

अपेक्षित उपलब्धि

योजना तर्जुमा प्रणालीको संस्थागत विकास र नीतिगत व्यवस्था लागु हुनेछ । हरेक आयोजनाकोलागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्याइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अध्ययन अनुसन्धानकालागि छुट्याइएको हुनेछ ।

१०.२ आयोजना बैंक

पृष्ठभूमि

नवराजपुरको तिब्र आर्थिक विकास तथा सामाजिक रुपान्तरणकालागि आवश्यक आयोजनाहरूको पहिचान गर्दै तिनको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी वित्तिय अनुशासन कायम गर्न र लगानीका थप अवसर जुटाउन प्रारम्भ देखि नै आयोजना बैंकको अवधारणालाई आत्मसात गरी अघि बढ्ने अठोट गरिएको छ । स्थानीय माग र आवश्यकता अनुरूप आर्थिक रूपमा संभाव्य, सामाजिक सांस्कृतिक रूपमा ग्राह्य, वातावरणीय रूपमा अनुकुलित र व्यवस्थापकीय रूपमा कार्यान्वयन योग्य आयोजनाहरूको छनोट गर्न र कुशल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न नवराजपुर आयोजना बैंकको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ ।

निश्चित मापदण्ड विना आयोजनाको पहिचान तथा छनोट गर्ने र आवश्यक पूर्वतयारी विना कार्यान्वयनमा लैजाने प्रायः योजनाहरू समस्याग्रस्त हुने गरेका छन् तसर्थ आयोजना बैंकको व्यवस्थाबाट रणनैतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनोट गर्न, आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयावधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्न आयजना बैंक महत्त्वपूर्ण माध्यम हुनेछ । आवश्यकता, लागत र मुनाफा हेरेर आयोजनाको प्राथमिकीकरण गर्नु पर्नेमा राजनीतिक तथा प्रशासनिक पहुँचका आधारमा आयोजना सिफारिस गर्ने वा गर्न लगाउने र सोही अनुसार बजेट विनियोजन गर्दा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन नसकिरहेको अवस्था छ । यसर्थ द्रुत र दिगो सामाजिक आर्थिक विकासकोलागि लगानी र लाभको विश्लेशण गरी आयोजना बैंक बनाउने र आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गरी वित्तीय स्रोत साधनको व्यवस्था र योजनाबद्ध कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

प्रमुख समस्या

पूर्वतयारी र विश्लेषण विना आयोजनाहरूको छनोट गरी कार्यान्वयन गर्ने परिपाटीले निरन्तरता पाउनु । आवश्यकता, लागत र लाभ विश्लेषण गरी आयोजनाहरूको बैंक बनाउने परिपाटी विकास हुनु पर्नेमा राजनीतिक र प्रशासनिक पहुँच हाबी हुनु । संस्थागत संरचना र पर्याप्त जनशक्ति नहुँदा आयोजना बैंक बनाउने कार्यहरू अगाडि बढ्न नसक्नु । अध्ययन र अनुसन्धानको आधारमा आयोजनाहरूको लागत र मुनाफाबारे स्पष्ट हुन नसक्दा अन्तरिक लगानी व्यवस्थापन र लगानी आकर्षित गर्नमा कठिनाइहरू हुनु ।

चुनौती र अवसर

संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग तादत्म्यता हुने गरी आयोजनाहरूको बैंक तयार पार्नु । आयोजना बैंक बनाउनकोलागि संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु । लागत र मुनाफा हेरी सरकारी आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको

विकास गर्न सरकारले कार्यान्वयनमा ल्याउने आयोजनाहरूको आयोजना बैंक बनाउनु । सरकारी स्रोतले मात्र विकास गर्न नसकिने पालिकाका गौरवका आयोजनाहरूको विकासकोलागि नीजि क्षेत्र तथा वैदेशिक लगानीकर्ता आकर्षित गर्न सहयोगी हुने गरी आयोजना बैंक बनाउनु । आयोजनाहरूको छनोट प्रक्रिया वैज्ञानिक बनाउनु । सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा स्थानीय स्तरको आयोजना बैंक बनाउने अभ्यास प्रारम्भ गर्नु । आयोजना बैंक बनाउने कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु । आयोजना बैंक बनाएर मात्र बजेट विनियोजन योजना तर्जुमालाई भरपर्दो बनाउन आयोजनाको सूची तयार गर्ने अभ्यासहरूको प्रारम्भ हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"आयोजना बैंक मार्फत नवराजपुरको रणनैतिक आयोजनाहरूको पहिचान र छनोट"

लक्ष्य

आयोजनाहरूका निर्धारित लक्ष्यहरू तोकिएको गुणस्तर, लागत र समयावधि भित्र सम्पन्न गरी लगानीको उच्चतम प्रतिफल प्राप्त गर्ने ।

उद्देश्य

1. नवराजपुरको तिव्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।
2. आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।
3. वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: नवराजपुरको तिव्र विकासकालागि आयोजना बैंक बनाउने आधारशीला निर्माण गर्नु ।	
१.१: आयोजना बैंक निर्माणको आधार तयार गर्ने ।	1. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरिनेछ । 2. आयोजना बैंक निर्माणकोलागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तयार पारिनेछ । 3. आयोजना बैंकमा भएका आयोजनाहरूलाई पारदर्शी र यथार्थपरक ढङ्गबाट अभिलेख राख्न र छनोट गरिनेछ । 4. आयोजना छनोट गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: आयोजना कार्यान्वयन मोडालिटी पहिचान गरी सिफारिस गर्नु ।	
२.१: कार्यान्वयन मोडालिटीकोलागि आवश्यक नीति नियम बनाई नियमन गर्ने ।	1. परियोजना कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक नीति नियम तयार पारी लागु गरिनेछ । 2. आयोजना बैंकलाई व्यवस्थित गर्नकोलागि आवश्यक सफ्टवेयरको विकास गरी विद्युतीय प्रणालीमा आवद्ध गराइने छ । गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: वित्तीय स्रोतको पहिचान गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट परिचालन गर्नु ।	
३.१: संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय गरी आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा साधनको पहिचान तथा परिचालन गर्ने ।	1. आयोजना बैंकमा आवद्ध भएका आयोजना सञ्चालन गर्न सार्वजनिक, नीजि, सहकारी र सामुदायिक र वैदेशिक लगानीको सम्भावनाहरू पहिचान गरी वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ । 2. आयोजनाहरूको प्रथामिकताको आधारमा आयोजना छनोट गरी मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरिनेछ । 3. वित्तीय सुधारकालागि राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. आयोजना बैंक निर्माणकालागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तर्जुमा
2. सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक तर्जुमा
3. छनोटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था
4. आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनोट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड तर्जुमा
5. आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि
6. राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा

अपेक्षित उपलब्धि

बजेट विनियोजन पारदर्शी, समतामूलक र वैज्ञानिक भएको हुनेछ । विकासका आयोजनाहरू आयोजना बैंकमा आवद्ध गरी सञ्चालन भएको हुनेछ । आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण र छनोट अध्ययन अनुसन्धान र मापदण्डको आधारमा भएका हुनेछन् ।

१०.३ योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय

पृष्ठभूमि

समृद्ध नवराजपुर निर्माण गर्न बनेका योजनाहरूको सफल कार्यान्वयनकालागि तीन तहका सरकारहरू बीच मात्र नभई पालिका भित्रैका सबै वडा कार्यालयहरू तथा विभिन्न सरकारी कार्यालयहरू बीच समन्वय एवम् सहकार्य अत्यावस्यक हुन्छ । नेपालको संविधानको धारा २३२ मा तीन तहका सरकारहरूको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी अनुसूची ५ मा नेपाल सरकारले सम्पादन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू, अनुसूची ६ मा प्रदेश सरकारले सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ७ मा संघ र प्रदेशले साझा रूपमा सम्पादन गर्ने कार्यहरू, अनुसूची ८ मा स्थानीय तहका एकल अधिकार क्षेत्र भित्रका कार्यहरू र अनुसूची ९ मा तीन तहका सरकारले सम्पादन गर्ने साझा अधिकारका कार्यहरू उल्लेख गरिएको छ । देशमा संघीयताको अभ्यास प्रारम्भ भए पश्चात् तीन तहमा (संघ, प्रदेश र स्थानीय तह) सरकार गठन भई क्रियाशील भएका छन् । तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने एकल अधिकार क्षेत्रका कार्यहरूमा प्रष्टता भए तापनि साझा अधिकार भित्रका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने कार्यहरूमा प्रष्टता आएको छैन । तसर्थ तीन तहका सरकारले प्रभावकारी काम सम्पादन गर्न आपसी सामन्जस्य, समन्वय र सहकार्य आवश्यक पर्दछ । प्रष्टता नभएका कार्यहरू आपसी सहकार्य र समन्वयमा सम्पादन गरी जनतालाई सरकारको उपस्थिति र अनुभूति गराउन सकिन्छ ।

प्रमुख समस्या

स्थानीय तहका क्षेत्राधिकारहरू मोटामोटी रूपमा मात्र उल्लेख गरिएको र तोकेर नछुट्याइएको हुँदा कार्य सम्पादन गर्न केही अस्पष्टताहरू रहेको । कार्य विस्तृतीकरणमा केही व्याख्या गरिएको भए तापनि व्याख्या नभएका कैयौं सबालहरू रहेको । कार्यान्वयन चरणमा ती कार्यहरू दोहोरिने, एक अर्काको क्षेत्र अतिक्रमण हुने । तीन तहका सरकारले कार्यन्वयन गर्ने आयोजनाहरूको हालसम्म वर्गीकरण नभएको । योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा थप समस्या पैदा गरेको ।

चुनौती र अवसर

तीन तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता गर्नु । प्राथमिकतामा परेका आयोजनाहरू कार्यान्वयनकोलागि स्रोत व्यवस्थापन गर्नु । आयोजना कार्यान्वनमा प्रभावकरिता ल्याउनु ।

आयोजनाहरूको वर्गीकरण गरी कार्य प्रष्टता ल्याउन आयोजना वर्गीकरण सम्बन्धी छलफलले नीति निर्माताको ध्यान आकर्षण गर्नु । संघीयता कार्यान्वयनकोलागि कार्यतालिका निर्माण हुनु ।

दीर्घकालीन सोच

"सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग सहअस्तित्व सहितको सहकार्य"

लक्ष्य

सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको आधारमा समृद्धि हासिल गर्ने ।

उद्देश्य

1. आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: आयोजना पहिचान, बजेट विनियोजन तथा निर्माणमा सबै तहका सरोकारवाला सरकारहरू तथा सरकारी निकायसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नु ।	
१.१: तीन तहका सरकारको कार्यक्षेत्र र क्षेत्राधिकार प्रष्ट गर्न आयोजनाहरूको वर्गीकरण गर्न प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।	1. ठूला र रणनीतिक आयोजनाहरूकोलागि आवश्यक स्रोत बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य मार्फत् व्यवस्था गरिनेछ । 2. रणनीतिक महत्त्वका ठूला आयोजनाहरू संघीय तथा प्रदेश सरकारसँगको सहकार्य र समन्वयमा पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गरिनेछ । 3. जनतामा सेवाप्रवाह गर्ने साना आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन गर्न स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन
2. ठुला आयोजनाहरूको कार्यन्वयन समयन्वय सहजिकरण
3. योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूको प्राविधिक सहयोग

अपेक्षित उपलब्धि

संघीय तथा प्रदेश सरकारवाट राजस्वको बाँडफाँड, समपूरक, सशर्त र विशेष अनुदान आवश्यकता अनुसार समयमै प्राप्त हुनेछ । ठुला रणनीतिक आयोजनाहरूको विस्तृत अध्ययन गर्ने र कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्था हुनेछ ।

१०.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

पृष्ठभूमि

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चितताको लागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउनु हो ।

प्रमुख समस्या

कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु, आवश्यक तथ्याङ्क र सूचनाहरू उपलब्ध र व्यवस्थित नहुनु । सिमित बजेट, तथ्याङ्कको कमजोर आधारहरू, संस्थागत संरचनाहरू व्यवस्थित नहुनु । पर्याप्त जनशक्ति र भौतिक संरचना नहुनु ।

चुनौती र अवसर

सफलतापूर्वक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको स्थापना गर्नु । नतिजामूलक तथ्यहरूको पहिचान गरी आयोजनामा समावेश गर्नु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन बारे संस्थागत धारण बन्नु । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यकोलागि संगठन संरचना निर्माण गर्दा महत्त्व दिनु ।

दीर्घकालीन सोच

"प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणलीको विकास"

लक्ष्य

नतिजामूखी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणलीलाई विकास निर्माण तथा व्यवस्थापनमा संस्थागत एवम् स्थापित गर्ने

उद्देश्य

1. योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।
2. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १ः योजनाहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१ः जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	1. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिलाई बलियो साझेदारीको निर्माण, M&E Matrix, Project Performance Information System (PPIS) Software, M&E data को प्रयोग, अभिलेख व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।
१.२ः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका बनाई तहगत रूपमा अनुगमन संयन्त्र विकास गर्ने ।	1. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनको प्रयोगबारे अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । 2. हरेक वडाले महिनाको एकपटक र कार्यपालिकाले चौमासिक रूपमा कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन प्रगति अनुगमन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ः आयोजनाहरूको हरेक पक्षलाई आधार मानी अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउने ।	1. सार्वजनिक नीति, पञ्चवर्षीय योजना, आर्थिक नीति तथा कार्यक्रम, बजेट तथा आयोजनाको दस्तावेज र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । 2. हरेक आयोजनाको समयमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन विश्लेषणको आधारमा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनलाई परिणाममुखी र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
उद्देश्य २ः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संरचनाको निर्माण तथा नीतिगत व्यवस्था गर्नु ।	
२.१ः अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि स्पस्ट नीति बनाई लागु गर्ने ।	1. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन पुनरावलोकन गरी प्रभावकारी ढङ्गबाट कार्यान्वयन गरिनेछ ।
२.२ः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।	1. आयोजनागत अनुगमन तथा मूल्याङ्कन शाखालाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

२.३: योजना कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई यथार्थपरक र परिणामुखी बनाउने ।	1. दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूको प्रगतिलाई अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा एकीकृत गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

1. आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन
2. निर्देशिका तथा अन्य सामग्रीको विकास
3. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन
4. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा
5. सूचकहरूको निर्माण

अपेक्षित उपलब्धि

आयोजना अनुगमन र मूल्याङ्कनकोलागि छुट्टाछुटै निर्देशिका बनेको हुनेछ । हरेको आयोजनाकोलागि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका सूचकहरू बनेका हुनेछन् । सूचकहरूको आधारमा आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गरिएको हुनेछ । विकासकोलागि छुट्याइएको बजेटको निश्चित प्रतिशत अनुगमन तथा मूल्याङ्कनकोलागि छुट्याइएको हुनेछ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट निस्केका परिणामहरू र सिफारिसहरूलाई योजना तर्जुमा समावेश गरिएको हुनेछ ।

१०.५ अनुसन्धान तथा विकास

पृष्ठभूमि

आजको समयमा अनुसन्धान तथा विकासको महत्वपूण भूमिका रहेको छ ।वैज्ञानिक अध्ययन तथा अनुसन्धानले देशलाइ अगाडी लगिरहेको छ ।राज्यको नीति मा नै यो कुरालाइ प्राथमिकताकोसाथ राखिएको छ ।अहिले मुलुक संघियतामा गएकोले स्थनिय तहमा समेत अनुसन्धान तथा विकासकोलागी योजना सहित काम गरिनु पर्ने अवस्था छ । स्थानीय स्तरमा रहेका प्रतिभावान व्यक्तित्वहरूबाट समेत यस्ता कार्यहरूमा योगदान पुग्न सक्दछ । हाल सम्म पहिचान नभएका श्रोत , साधन पहिचान गर्न , उययोग गर्न अनुसन्धान तथा विकासको ठूलो भूमिका रहन्छ ।

प्रमुख समस्या

अनुसन्धानक एवम् अन्वेषणका क्षेत्रहरू धेरै हुदाँ हुदै पनि मानव श्रोत, साधन र बजेटको अभावमा क्षेत्रहरू विशेष गरी पर्यटन, वन, कृषि तथा पशुपालनमा स्थानीय तहमा गरिनु पर्ने कार्यहरू हुन सकेका छैनन । विभिन्न क्षेत्रहरूमा गरिनु पर्ने माछा पालन,उच्च क्षेत्रमा हुने फलफूल र खेतीपातीको उत्पादकत्व बढाउन गरिने अनुसन्धान यसका प्रमुख क्षेत्रहरू हुन् ।

चुनौती र अवसर

अनुसन्धान तथा विकासलाई गाउँपालीकाको नीति तथा आयोजानमा अभिन्न अंगको रुपमा आत्मसाथ गर्नु, यथार्थ परक र शादर्भिक सूचना तथा बिबरणहरुको अभिलेखिकरण गर्नु तथा अनुसन्धान र विकासको कार्यलाई संस्थागत गर्नु आदि चुनौतीहरू हुन् ।

अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरुलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्यि स्तरमा नै उपयोग गर्न पाइने तथा बिज्ञान तथा प्रबिधिको सही उपयोगबाट सर्बसाधाण समेत थप लाभन्धित हुने अवसर प्राप्त हुनेछन् ।

दीर्घकालीन सोच

"तथ्य र ज्ञानमा आधारित योजना मार्फत नमुना पालिकाको निर्माण"

लक्ष्य

अनुसन्धान तथा विकासलाई सिर्जनशिल ज्ञानको भण्डारको रुपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य

१. अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरुलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्रिय स्तरमा नै उपयोग गर्नु ।
२. अनुसन्धान तथा विकासको माध्यमबाट भविष्यको लागि ज्ञानमा आधारित सिर्जनशिल नागरिक तयार गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः अनुसन्धानबाट आएका उपलब्धीहरुलाई स्थानीय तहका अलवा राष्ट्रिय स्तरमा नै उपयोग गर्नु ।	
१.१ः अनुसन्धान गर्नसक्ने व्यक्तिहरूको पहिचान गरि उनीहरूको रोस्टर तयार गर्नै र सेही अनुरूपका क्षेत्रहरूमा अनुसन्धान कार्य शूरू गर्ने ।	1. सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । 2. अनुसन्धान कार्य सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२ः शक्षिक प्रणालीलाई व्यवहारिक प्रयोगात्मक र अनुसन्धानमूलक बनाउने ।	१. शैक्षिक संस्थाहरुमा सोही अनुरुपको लगानी र बजेट पालिकाले व्यवस्था गरिनेछ । २. अनुसन्धान तथा खोज कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
उद्देश्य २ः अनुसन्धान तथा विकासको माध्यमबाट भविष्यको लागि ज्ञानमा आधारित सिर्जनशिल नागरिक तयार गर्नु ।	
२.१ः अनुसन्धानबाट आएका प्रतिवेदनहरुलाई कार्यन्वयन गर्ने ।	१. अनुसन्धानले ब्यक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गरिरहेको हुन्छ, त्यसमा श्रम र लगानी दुबै लागेकोले त्यसको सही सदुपयोग गरिनेछ । २. उपयोगी हुने अनुसन्धान अन्य स्थानीय तहहरुसंग समेत समन्वय गरेर लागु गराइनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रम

१. फलफूलहरुको अनुसन्धनात्मक कार्य
२. सिताके च्याउको उन्नतजात बाट उत्पादन गर्ने कार्य
३. माछा पालनको लागि गरिने अनुसन्धानात्क कार्य
४. जंगलका जडिबुटीको खोज र उपयोग बारे अनुसन्धानात्मक कार्य

अपेक्षित उपलब्धि

अध्ययन, अनुसन्धान तथा विकासमा पालिका एवम् पालिकाको समन्वयमा सार्वजनिक क्षेत्रको समेत लगानी बढ्नेछ । तथ्यमा आधारित र नतीजा मूलक अनुसन्धानको उपयोगबाट विविध क्षेत्रको उत्पादकत्व बढ्ने छ ।

अनुसूची हरु

अनुसूची-१ कार्यक्रम खाका

तालिका ४९: नवराजपुर गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना/कार्यक्रम खाका

अनुसुची-१

कार्यक्रम खाका

तालिकाः नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक विकास योजनाको कार्यक्रम खाका

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
	गौरवको आयोजनाहरु																		
१	**आर्थिक विकास क्षेत्र**							**३१०६०**		**७६११०**		**७६६१०**		**७१११०**		**७०१६०**	**३२५०५०**		
१.१	**कृषि र पशुपन्छी विकास**							**२०६६०**		**४८४६०**		**३१७१०**		**३८७१०**		**३९०१०**	**१७८५५०**		
१.१.१	कृषि गुरुयोजना तथा कार्यविधि निर्माण	संख्या	-	१	१	२५००	१	२५००									२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.२	माटो परिक्षण गरि कृषि ऊपजको सम्भाव्यता अध्ययन	एकमुष्ट	-	१	१	२०००	१	२०००		-		-		-		-	२०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.३	व्यवसायिक कृषक अभिलेख तयार गरि समुह गठन तथा परिचय पत्र वितरण कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	५००	१	५००		-		-		-		-	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.४	एक वडा एक कृषि /पशु प्राविधिक (JTA Level)	जना	-	५	५	१८००		-	१	१८००	१	१८००	१	१८००	२	३६००	९०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.५	कृषि ऊपज संकलन केन्द्र	संख्या	-	५	५	२०००		-	१	२०००	२	४०००	२	४०००		-	१००००	सबै वडा	प्रदेश सरकार
१.१.६	खाध्यान्न भण्डार (Cold Store) निर्माण	संख्या	-	२	२	१००००		-	१	१००००		-		-	१	१००००	२००००	वडा नं ४ ,१	संघ सरकार
१.१.७	कृषि सडक निर्माण	कि. मि	-	१५	१५	५०००	३	१५०००	३	१५०००	३	१५०००	३	१५०००	३	१५०००	७५०००	सबै वडा	प्रदेश सरकार
१.१.८	व्यवसायिक खेतिका लागी कृषि यान्त्रिकरण कार्यक्रम	संख्या	-	३००	३००	५०		-	१५०	७५००		-	१५०	७५००		-	१५०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.९	व्यवसायिक कृषि आधुनिकीकरणको तालिम	पटक	-	५	५	१६०	१	१६०	१	१६०	१	१६०	१	१६०	१	१६०	८००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१०	उन्नत जातका खाद्यान्न तथा तरकारी बिजबृद्धी वितरण कार्यक्रम	पटक	-	१२	१२	५००		-	३	१५००	३	१५००	३	१५००	३	१५००	६०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.११	फलफुल तथा अन्न बाली बिमा कार्यक्रम	संख्या	-	१८००	१८००	५		-	४५०	२२५०	४५०	२२५०	४५०	२२५०	४५०	२२५०	९०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१२	कृषि बालि उपचार शिविर सन्चालन	पटक	-	१०	१०	२००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१३	कृषि उपज उत्पादनका आधारमा अनुदान	संख्या	-	२००	२००	५०		-	५०	२५००	५०	२५००	५०	२५००	५०	२५००	१००००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१४	चरन क्षेत्र विकास तथा उन्नत घाँसको वितरण	संख्या	-	१५	१५	५०		-	५	२५०	१०	५००		-		-	७५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१५	व्यवसायिक पशुपालनका लागी तालिम	संख्या	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१६	पशुलाई भ्याक्सीनेसन कार्यक्रम	संख्या	-	८०००	८०००	०.५		-	२०००	१०००	२०००	१०००	२०००	१०००	२०००	१०००	४०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१७	पशुपालनमा अनुदान	फर्म	-	१००	१००	१००		-	२५	२५००	२५	२५००	२५	२५००	२५	२५००	१००००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.१.१८	पशु स्वास्थ्य केन्द्र प्रवर्द्धन	संख्या	-	१	१	१५००		-	१	१५००		-		-		-	१५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
१.२	**सिंचाइ तथा जलस्रोत**							**१५००**		**११०००**		**११५००**		**१३५००**		**१४०००**	**५१५००**		
१.२.१	बोरिङ्ग सिंचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा गुरुयोजना निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	१५००	१	१५००		-		-		-		-	१५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.२.२	डिप बोरिङ्ग सिंचाई प्रवर्द्धन	संख्या	-	१००	१००	२५०		-	२५	६२५०	२५	६२५०	२५	६२५०	२५	६२५०	२५०००	सबै वडा	संघ सरकार
१.२.३	Shallow Tube Well सिंचाई प्रवर्द्धन	संख्या	-	२००	२००	७५		-	५०	३७५०	५०	३७५०	५०	३७५०	५०	३७५०	१५०००	सबै वडा	संघ सरकार
१.२.४	कर्मनिया देखि भगवतीपुर सम्म सिँचाई नाला निर्माण	कि.मि.	-	५	५	१०००		-	१.०	१०००	१.०	१०००	१.०	१०००	२.०	२०००	५०००	वडा-१	प्रदेश सरकार
१.२.५	डीहवार थान देखि पश्चिम सिँचाई नाला निर्माण	कि.मि.	-	२	२	१०००		-		-		-	१.०	१०००	१.०	१०००	२०००	वडा-१	प्रदेश सरकार
१.२.६	चाप देखि कलाबन्जार चौरी सम्म सिँचाई नाला	कि.मि.	-	२	२	१०००		-		-		-	१.०	१०००	१.०	१०००	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
१.२.७	करहरवा चौरी सिँचाई	एकमुष्ट	-	१	१	५००		-		-	१	५००		-		-	५००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
१.२.८	सोनवर्षा चौरी सिँचाई	एकमुष्ट	-	१	१	५००		-		-		-	१	५००		-	५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
१.३	**पर्यटन विकास**							**१५००**		**५५००**		**९२५०**		**६२५०**		**७०००**	**२९५००**		
१.३.१	पर्यटन गुरूयोजना (Tourism Master Plan Preparation)	पटक	-	१	१	१५००		-	१	१५००		-		-		-	१५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.३.२	रामजानकी मन्दिर पर्यटकिय स्थल गुरुयोजना	पटक	-	१	१	५००	१	५००		-		-		-		-	५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
१.३.३	महाराजी पोखरी पर्यटकिय स्थल गुरुयोजना	पटक	-	१	१	५००	१	५००		-		-		-		-	५००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
१.३.४	श्री २० हजारी माता मन्दिर पर्यटकिय स्थल गुरुयोजना	पटक	-	१	१	५००	१	५००		-		-		-		-	५००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
१.३.५	भुवनेश्वर नाथ महादेव मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-	१	७५०		-	७५०	वडा-१ भगवतीपुर	स्थानिय तह आफै
१.३.६	विश्वकर्मा मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-		-	१	७५०	७५०	वडा-१ कर्मनिया	स्थानिय तह आफै
१.३.७	राम जानकी मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-	१	७५०		-		-	७५०	वडा-१	स्थानिय तह आफै
१.३.८	डिहवारबाबा मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-	१	७५०		-	७५०	वडा-१ तमसिया	स्थानिय तह आफै
१.३.९	बाबा मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-		-	१	७५०	७५०	वडा-१	स्थानिय तह आफै
१.३.१०	महादेव मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-	१	७५०		-		-	७५०	वडा-२	स्थानिय तह आफै
१.३.११	डिहवारबाबा मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-		-	१	७५०	७५०	वडा-३	स्थानिय तह आफै
१.३.१२	श्री २० हजारी माता मन्दिर धार्मिक पर्यटकिय स्थल निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	४०००		-	१	४०००		-		-		-	४०००	वडा-४	प्रदेश सरकार
१.३.१३	सलहेश मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-	१	७५०		-		-	७५०	वडा-५ देवनगर	स्थानिय तह आफै
१.३.१४	ईन्द्र मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-	१	७५०		-	७५०	वडा-५ कुसन्डी	स्थानिय तह आफै
१.३.१५	लक्ष्मी मन्दिर संरक्षण	एकमुष्ट	-	१	१	७५०		-		-		-		-	१	७५०	७५०	वडा-५	स्थानिय तह आफै
१.३.१६	दुर्गा मन्दिर संरक्षण तथा धर्मशाला निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	२५००		-		-		-	१	२५००		-	२५००	वडा-१ भगवतीपुर	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
१.३.१७	बजरंग बली मन्दिर संरक्षण तथा धर्मशाला निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	२५००		-		-	१	२५००		-		-	२५००	वडा-१ तमसिया	स्थानिय तह आफै
१.३.१८	रामदेव यादवको घर छेउमा बजरंगबली मन्दिर निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	२५००		-		-		-		-	१	२५००	२५००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
१.३.१९	महाराजी पोखरीलाइ (महाराजीको मन्दिर निर्माण,छठी पर्वको लागि घाट र विरजु पोखरी) एकिकृत पर्यटकिय स्थल निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	४५००		-		-	१	४५००		-		-	४५००	वडा-३	प्रदेश सरकार
१.३.२०	कामैत पोखरीमा छठी पर्वको लागि घाट निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	१५००		-		-		-	१	१५००		-	१५००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
१.३.२१	चौधरी पोखरीमा छठी पर्वको लागि घाट निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	१५००		-		-		-		-	१	१५००	१५००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
१.४	**उद्योग, वाणिज्य तथा आपुर्ती**							**१०००**		**४०००**		**१७०००**		**४५००**		**३०००**	**२९५००**		
१.४.१	औद्योगिक ग्राम स्थापना (Industrial Village)	संख्या	-	१	१	१५०००		-	०.१	१५००	०.९	१३५००		-		-	१५०००	वडा-४	संघ सरकार
१.४.२	युवा लक्षित सिपमुलक तालिम प्रदान	पटक	-	१०	१०	५००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	५०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.४.३	सिलाई उधोग (उन, फाइवर, डल,) स्थापना प्रवर्द्धन	संख्या	-	२	२	१५००		-	१	१५००		-	१	१५००		-	३०००	वडा-४	प्रदेश सरकार
१.४.४	चामल उधोग निर्माण स्थापना प्रवर्द्धन	संख्या	-	१	१	२०००		-		-		-	१	२०००		-	२०००	वडा-४	प्रदेश सरकार
१.४.५	आँपको जुस उधोग निर्माण स्थापना प्रवर्द्धन	संख्या	-	१	१	२०००		-		-		-		-	१	२०००	२०००	वडा-४	प्रदेश सरकार
१.४.६	कागज उधोग निर्माण स्थापना प्रवर्द्धन	संख्या	-	१	१	२५००		-		-	१	२५००		-		-	२५००	वडा-४	प्रदेश सरकार
१.५	**रोजगारीको अवस्था, सामाजिक सुरक्षा**							**६४००**		**७१५०**		**७१५०**		**८१५०**		**७१५०**	**३६०००**		
१.५.१	बेरोजगारहरुको सूचीकृत गरी श्रम बैङ्क स्थापना तथा अध्यावधिक	एकमुष्ट	-	२	२	१०००	१	१०००		-		-	१	१०००		-	२०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.५.२	विऊ पुँजी वितरण कार्यक्रम	जना	-	२००	२००	३५		-	५०	१७५०	५०	१७५०	५०	१७५०	५०	१७५०	७०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.५.३	गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम बिकाश कार्यक्रम (मेडापा) लागु गर्ने तथा निरन्तरता दिने	जना	२०	१२०	१००	१०	२०	२००	२०	२००	२०	२००	२०	२००	२०	२००	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.५.४	गरिब लक्षित कार्यक्रम जस्तै गरिवसँगका विशेष कार्यक्रम	संख्या	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.५.५	लक्षित वर्ग (महिला, दलित, जनजाती, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, अपाङ्गता, परिवार) उत्थानको लागि क्षमता विकास गरी आयआर्यजनको लागि विविध कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	पटक	-	५	५	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	१	१५०	७५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.५.६	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	संख्या	-	२५०	२५०	१००	५०	५०००	५०	५०००	५०	५०००	५०	५०००	५०	५०००	२५०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेवारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
२	**सामाजिक विकास क्षेत्र**							**५१३००**		**९८८००**		**१०१५५०**		**९९५५०**		**७९६५०**	**४३०८५०**		
२.१	**स्वास्थ्य र पोषण**							**१०६५०**		**१४६५०**		**१२१५०**		**८६५०**		**२६५०**	**४८७५०**		
२.१.१	१५ शैया अस्पताल निर्माण सम्पन्न	संख्या	०	१	१	१५००	१	१५००		-		-		-		-	१५००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
२.१.२	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	०	१	१	५०००	१	५०००		-		-		-		-	५०००	वडा-१ तमासिया	प्रदेश सरकार
२.१.३	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	-	१	१	५०००		-	१	५०००		-		-		-	५०००	वडा-२	प्रदेश सरकार
२.१.४	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	-	१	१	५०००		-		-	१	५०००		-		-	५०००	वडा-३	प्रदेश सरकार
२.१.५	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	संख्या	-	१	१	५०००		-		-		-	१	५०००		-	५०००	वडा ५ कुसन्डी	प्रदेश सरकार
२.१.६	अस्पतालमा ल्याबको व्यवस्था	संख्या	-	१	१	२५००		-	१	२५००		-		-		-	२५००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
२.१.७	गाउँघर क्लिनिक व्यवस्थापन	स्थान	-	१५	१५	५००	५	२५००	५	२५००	५	२५००		-		-	७५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.१.८	स्वास्थ्यचौकीमा स्वास्थ्य उपकरण तथा दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन	संख्या	-	६	६	१०००	१	१०००	२	२०००	२	२०००	१	१०००		-	६०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.१.९	स्वास्थ सिविर संचालन	पटक	-	१०	१०	२००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	२०००	सबै वडा	गै.स.स.
२.१.१०	"सवैका लागि स्वास्थ्य" स्वास्थ्य बिमा सम्बन्धि जनचेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	-	५	५	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१२५०	सबै वडा	गै.स.स.
२.१.११	"सवैका लागि स्वास्थ्य" स्वास्थ्य बिमामा विपन्न परिवारलाई सहायता कार्यक्रम	परिवार	-	१६००	१६००	५		-	४००	२०००	४००	२०००	४००	२०००	४००	२०००	८०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.२	**शिक्षा**							**२५००**		**२००००**		**१५०००**		**१७०००**		**१३०००**	**६७५००**		
२.२.१	ई-लाईब्रेरी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	-	१	१	२५००		-	१	२५००		-		-		-	२५००	गाउँपालिका स्तरीय	स्थानिय तह आफै
२.२.२	शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन	एकमुष्ट	-	५	५	२५००	१	२५००	१	२५००	१	२५००	१	२५००	१	२५००	१२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.२.३	श्री जनता आधारभुत विद्यालय भवन निर्माण	एकमुष्ट	-	२	२	७५००		-		-	१	७५००	१	७५००		-	१५०००	वडा-१ गेरुवाहा	प्रदेश सरकार
२.२.४	श्री वचछडीमाठ आधारभुत विद्यालय भवन निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	५०००		-		-		-	१	५०००		-	५०००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
२.२.५	श्री जनता आधारभुत विद्यालय भवन निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	५०००		-		-	१	५०००		-		-	५०००	वडा-१ तमासिया	स्थानिय तह आफै
२.२.६	श्री अवछी केकनी आधारभुत विद्यालयमा व्यवस्थित शौचालय निर्माण	संख्या	-	१	१	२०००		-		-		-	१	२०००		-	२०००	वडा-१ कर्मनिया	स्थानिय तह आफै
२.२.७	श्री भगवती आधारभुत विद्यालय भवन तथा घेराबार निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	५०००		-	१	५०००		-		-		-	५०००	वडा-१ भगवतीपुर	स्थानिय तह आफै
२.२.८	विद्यालयको लागि जग्गा व्यवस्थापन खर्च	एकमुष्ट	-	१	१	५००		-		-		-		-	१	५००	५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
२.२.९	विद्यालयमा छात्र, छात्रा मैत्री शौचालय कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	१००००		-		-		-		-	१	१००००	१००००	सबै वडा	गै.स.स.
२.२.१०	विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाई कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	१००००		-	१	१००००		-		-		-	१००००	सबै वडा	गै.स.स.

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
२.३	**खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता**							**६७५०**		**२८७५०**		**३२२५०**		**३०२५०**		**३०२५०**	**१२८२५०**		
२.३.१	खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता योजना (WASH Plan) निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	१५००	१	१५००		-		-		-		-	१५००	गाउँपालिका स्तरीय	स्थानिय तह आफै
२.३.२	ओभरहेड ट्यांकी सहित सुरक्षीत खानेपानी आयोजना	संख्या	-	१५	१५	७५००		-	३	२२५००	४	३००००	४	३००००	४	३००००	११२५००	सबै वडा	प्रदेश सरकार
२.३.३	खानेपानी चापाकल जडान अनुदान	घरधुरी	-	२००	२००	१०	१००	१०००	१००	१०००		-		-		-	२०००	वडा १	स्थानिय तह आफै
२.३.४	खानेपानी चापाकल जडान अनुदान	परिवार	-	१००	१००	१०	५०	५००	५०	५००		-		-		-	१०००	वडा २	स्थानिय तह आफै
२.३.५	खानेपानी चापाकल जडान अनुदान	परिवार	-	१५०	१५०	१०	७५	७५०	७५	७५०		-		-		-	१५००	वडा ३	स्थानिय तह आफै
२.३.६	खानेपानी चापाकल जडान अनुदान	परिवार	-	१५०	१५०	१०	७५	७५०	७५	७५०		-		-		-	१५००	वडा ४	स्थानिय तह आफै
२.३.७	खानेपानी चापाकल जडान अनुदान	परिवार	-	२००	२००	१०	१००	१०००	१००	१०००		-		-		-	२०००	वडा ५	स्थानिय तह आफै
२.३.८	सरसफाई कार्यक्रम तथा जनचेतना कार्यक्रम	पटक	-	५	५	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१२५०	सबै वडा	गै.स.स.
२.३.१०	निजि चर्पी शौचालय निर्माणमा अनुदान	परिवार	-	५००	५००	१०	१००	१०००	२००	२०००	२००	२०००		-		-	५०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४	**महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू**							**३१४००**		**३१४००**		**३११५०**		**३११५०**		**३१२५०**	**१५६३५०**		
२.४.१	**महिला**																		
२.४.१.१	महिला भवन निर्माण	संख्या	-	५	५	४०००	१	४०००	१	४०००	१	४०००	१	४०००	१	४०००	२००००	सबै वडा	प्रदेश सरकार
२.४.१.२	छोरी सम्मान कार्यक्रम प्रवर्द्धन	पटक	-	५	५	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१०००	१	१०००	५०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.१.३	लैङ्गिक हिसा बिरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम, कानुनी सचेतना तथा अभिमुखीकरण	पटक	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.१.४	महिला सँग जनप्रतिनीधि कार्यक्रम सिपमुलक तालिम (सिलाई, बुनाई, ब्युटिपार्लर) सञ्चालन	पटक	-	५	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.२	**बालबालिका**																		
२.४.२.१	बालअधिकार समिति बाल क्लव तथा बालसञ्जालहरूको गठन, सञ्चालन, संस्थागत तथा क्षमता विकास	संख्या	-	१५	१५	२०	५	१००	१०	२००		-		-		-	३००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.२.२	बालअधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१.०	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.२.३	वडास्तरमा बालउद्यान र बाल-पुस्तकालयको व्यवस्था	संख्या	-	५	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
२.४.३	**ज्येष्ठ नागरिक**																		
२.४.३.१	दिवा सेवा केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	संख्या	-	५	५	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.३.२	ज्येष्ठ नागरिक आश्रमहरू (सत्सङ्ग भवन) को संस्थागत क्षमता	पटक	-	५	५	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१	२५०	१२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.३.३	अन्तरपुस्ता छलफल तथा अन्तरक्रिया	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.३.४	ज्येष्ठ नागरिकहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक	संख्या	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.४	**अपाङ्गता**																		
२.४.४.१	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक	पटक	-	२	२	१००	१	१००		-		-		-	१	१००	२००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.४.२	गाउँपालिकामा अपाङ्गता सम्बन्धी हेल्प डेक्स स्थापना	संख्या	-	१	१	५०	१	५०		-		-		-		-	५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.४.३	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि क्षमता अनुसारको रोजगारी प्रारम्भ सीप विकास तालिम	पटक	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.४.४	अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण सचेतना	संख्या	-	१	१	५०		-	१	५०		-		-		-	५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.४.४.५	पूर्ण अशक्त अपाङ्गता भएका विपन्न परिवारका सदस्यहरूको लागि रोजगारी श्रृजना	संख्या	-	१००	१००	१२००	२०	२४०००	२०	२४०००	२०	२४०००	२०	२४०००	२०	२४०००	१२००००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
२.५	**युवा तथा खेलकुद**							०		४०००		११०००		१२५००		२५००	३००००		
२.५.१	गाउँपालिका स्तरीय रंगशाला निर्माण (गौरवको आयोजना)	संख्या	-	१	१	२००००		-	०.०८	१५००	०.४	८५००	०.५	१००००		-	२००००	गाउँपालिका स्तरीय वडा-४	प्रदेश सरकार
२.५.२	बजरंग युवा क्रिकेट मैदान निर्माण	संख्या	-	१	१	२५००		-		-		-		-	१.०	२५००	२५००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
२.५.३	मझुराछौ डिहमा अवस्थित जग्गालाई खेल मैदान निर्माण	एकमुस्ट	-	१	१	२५००		-		-		-	१.०	२५००		-	२५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
२.५.४	कुसन्डी नजिक खेलमैदान निर्माण	एकमुस्ट	-	१	१	२५००		-		-	१.०	२५००		-		-	२५००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
२.५.५	क्रिकेट मैदान निर्माण	एकमुस्ट	-	१	१	२५००		-	१.०	२५००		-		-		-	२५००	वडा-३	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
३	**पूर्वाधार विकास क्षेत्र**							**२५४८५०**		**२९४८७६**		**३७७३७६**		**४७१८५१**		**५६९१०२**	**१९६८०५५**		
३.१	**बस्ती, आवास, भवन तथा सार्बजनिक निर्माण**							**५०००**		**८२००**		**४६७००**		**६१३००**		**६७३००**	**१८८५००**		
१.१	भवन निर्माण मापदण्ड (Building Bye-Laws) तयार गर्ने	एकमुष्ट	-	१	१	१०००		-	१	१०००		-		-		-	१०००	गाउँपालिका स्तरीय	स्थानिय तह आफै
१.२	वडा कार्यालय भवन	संख्या	-	४	४	५०००	१	५०००	१	५०००	२	१००००		-		-	२००००	वडा ३	स्थानिय तह आफै
१.३	सामुदायिक भवन निर्माण	संख्या	-	५	५	२०००		-	१	२०००	१	२०००	१	२०००	२	४०००	१००००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.४	योगा तथा मेडिटेसन भवन	संख्या	-	१	१	४०००		-		-		-		-	१	४०००	४०००	गाउँपालिका स्तरीय	स्थानिय तह आफै
१.५	यात्रु प्रतिक्षालय निर्माण	संख्या	-	१०	१०	१००		-	२	२००	२	२००	३	३००	३	३००	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
१.६	एकिकृत बस्ति विकास सम्भाव्यता अध्ययन	एकमुष्ट	-	१	१	२०००		-		-	१	२०००		-		-	२०००	गाउँपालिका स्तरीय	स्थानिय तह आफै
१.७	विपिन्न परिवारलाई एकिकृत आवास निर्माण	संख्या	-	२५०	२५०	३५०		-		-	५०	१७५००	१००	३५०००	१००	३५०००	८७५००	वडा ३	गै.स.स.
१.८	माझपट्टी एकिकृत आवास विकास	संख्या	-	१५०	१५०	३००		-		-	५०	१५०००	५०	१५०००	५०	१५०००	४५०००	वडा ५	गै.स.स.
१.९	सदाय एकिकृत आवास विकास	संख्या	-	६०	६०	३००		-		-		-	३०	९०००	३०	९०००	१८०००	वडा ५	गै.स.स.
३.२	**सडक तथा यातायात पूर्वाधार**							**२४४०००**		**२८३०००**		**३२७०००**		**४०६१००**		**४९६०००**	**१७५६१००**		
३.२.१	सडक यातायात गुरूयोजना (MTMP) तयार गर्ने	संख्या	-	१.०	१.०	१०००	१.०	१०००		-		-		-		-	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.२.२	भगवतीपुर देखि कर्मनिया सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	६.०	६.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००	२.०	८००००	२४००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.२१	सोनवर्षा चोक देखि गा.पा भवन सम्म सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	०.५	०.५	४००००	०.५	२००००		-		-		-		-	२००००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.३	बेचुरामको घर देखी प्रमोद रामको घरसम्म सडक ढलान	कि.मि.	-	०.३	०.३	४००००	०.३	१००००		-		-		-		-	१००००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
३.२.५	वैधपोखरी देखि महेशवारी सम्म सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	५.०	५.०	४००००		-	१.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००	२.०	८००००	२०००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.६	तमसिया चोक देखि गेरुवाहाको गाउँ सम्मको सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	३.०	३.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००	१.०	४००००		-		-	१२००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.७	माझपट्टी सडक देखि हुलाकी सडक सम्म कालोपत्रे	कि.मि.	-	१.०	१.०	४००००	०.५	२००००	०.५	२००००		-		-		-	४००००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
३.२.८	कुसन्डी ईन्द्र भवन देखी चोक सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	१.०	१.०	४००००		-		-	०.५	२००००	०.५	२००००		-	४००००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
३.२.९	वचही देखी फुलवरिया कोशीमन्दीर सम्म स्तरोन्नती कालोपत्रे	कि.मि.	-	१.०	१.०	४००००		-		-		-		-	१.०	४००००	४००००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.१०	भगवतीपुर देखि वचही टोल सम्मको कृषि सडक कालोपत्रे	कि.मि.	-	१.५	१.५	४००००		-		-	०.५	२००००	०.५	२००००	०.५	२००००	६००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.११	म. आधारभुत विद्यालय देखी सदाय टोल सडक स्तरोन्नती ढलान	कि.मि.	-	२.०	२.०	३००००		-	०.५	१५०००	०.५	१५०००	१.०	३००००		-	६००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.१२	सिताराम यादवको घर देखि दुर्योधन राम सम्म सडक ढलान	कि.मि.	-	०.१	०.१	३००००	०.१	३०००		-		-		-		-	३०००	वडा-१	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
३.२.१३	महादेव मंदिर देखि गेरुवाहा चोक सम्म सडक ढलान	कि.मि.	-	१.५	१.५	३००००		-	०.५	१५०००	१.०	३००००		-		-	४५०००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
३.२.१४	लरहा गाउँ देखि राम जानकी मंदिर सम्म ढलान	कि.मि.	-	१.०	१.०	३००००		-		-	०.५	१५०००	०.५	१५०००		-	३००००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
३.२.१५	रामजानकी मंदिर देखि भगवानपुर गा.पा.को सिमा सम्मको सडक ढलान	कि.मि.	-	२.०	२.०	३००००	१.०	३००००	१.०	३००००		-		-		-	६००००	वडा-१	प्रदेश सरकार
३.२.१६	महादेव मंदिर देखि रामदेव सदाय सम्म सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	-	१.०	१.०	५००००		-		-	०.५	२५०००	०.५	२५०००		-	५००००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
३.२.१७	विजय शाहको घर देखि रामटोल सम्म स्तरोन्नती	कि.मि.	-	२.०	२.०	५००००		-		-	०.५	२५०००	०.५	२५०००	१.०	५००००	१०००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.१८	हुलाकी सडक देखी उत्तर सडक स्तरोन्नी	कि.मि.	-	२.०	२.०	५००००		-		-		-	१.०	५००००	१.०	५००००	१०००००	वडा-४	संघ सरकार
३.२.१९	लवका टोल सम्मको सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	-	१.०	१.०	५००००		-		-		-	०.५	२५०००	०.५	२५०००	५००००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.२०	गा.पा. देखी पुर्व हरदी पोखरी सम्म सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	-	२.०	२.०	५००००		-		-	०.५	२५०००	०.५	२५०००	१.०	५००००	१०००००	वडा-४	संघ सरकार
३.२.२२	सुन्दरपुर सुरेन्द्र घर देखी माझपट्टी देवनगर हुँदै मेन्छाम्दी सम्म सडक स्तरोन्नती	कि.मि.	-	२.०	२.०	५००००		-		-		-	१.०	५००००	१.०	५००००	१०००००	वडा-५	संघ सरकार
३.२.२३	रामदेव घर देखी फुलेखर यादवको घर सम्म	कि.मि.	-	१.०	१.०	३०००		-		-		-		-	१.०	३०००	३०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.२४	हुलाकी देखी माझपुरी सडक	कि.मि.	-	४.०	४.०	३०००		-	१.०	३०००	१.०	३०००	१.०	३०००	१.०	३०००	१२०००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.२५	नवराजपुर हुँदै देवनगर सम्म सडक	कि.मि.	-	३.०	३.०	३०००		-		-	१.०	३०००	१.०	३०००	१.०	३०००	९०००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.२६	नहरानिया हुँदै सुन्दरपुर सम्म सडक	कि.मि.	-	२.०	२.०	३०००		-		-		-	१.०	३०००	१.०	३०००	६०००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.२७	झोलुङ्गे पुल देखि जोगी ठाकुरको घर सम्म सडक	कि.मि.	-	२.०	२.०	३०००		-		-		-	१.०	३०००	१.०	३०००	६०००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
३.२.२८	भागवत मण्डलको घर देखि लक्ष्मी मण्डलको घर सम्म	कि.मि.	-	०.७	०.७	३०००		-		-		-	०.२	६००	०.५	१५००	२१००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
३.२.२९	खरुहरीया देखी बचही सम्म नयाँ सडक निर्माण कार्य	कि.मि.	-	१.०	१.०	३०००		-		-		-	०.५	१५००	०.५	१५००	३०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.३०	हुलाकी सडक देखी योगेन्द्र प्रसाद यादवको जग्गा हुँदै माथि सम्म कृषि सडक निर्माण	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-	०.५	१०००		-	०.५	१०००	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.३१	हुलाकी सडक देखी नपुनि कसैतको जग्गा हुँदै पुवाईरैवार सम्म पैनी हुँदै कृषि सडक	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-	०.५	१०००	०.५	१०००		-	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.३२	रामप्रसाद यादवको घर देखी कृषि सडक निर्माण कार्य	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-		-		-	१.०	२०००	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.३३	नवराजपुर को पुल देखि पश्चिम देवघाट हुँदै कृषि सडक	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-		-		-	१.०	२०००	२०००	वडा-४	स्थानिय तह आफै
३.२.३४	देवनगर स्कुल देखी नयाँ रोड सम्म कृषि सडक निर्माण	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-		-		-	१.०	२०००	२०००	वडा-५	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
३.२.३५	गिदहा नदी देखी कुसन्डी सम्म कृषि सडक नयाँ सडक	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-		-	०.५	१०००	०.५	१०००	२०००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
३.२.३६	महाराजी कुटी देखी कामत सम्म नयाँ कृषि सडक निर्माण	कि.मि.	-	१.०	१.०	२०००		-		-		-	०.५	१०००	०.५	१०००	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
३.२.३७	भगवतीपुर स्कुल देखि गम्हरिया जाने बाटोमा मखनाछीमा पुल निर्माण	मि.	-	२०.०	२०.०	४०००		-	२०.०	८००००		-		-		-	८००००	वडा-१	संघ सरकार
३.२.३८	मोटरेबल पुल	मि.	-	२०.०	२०.०	४०००	२०.०	८००००		-		-		-		-	८००००	वडा-५	संघ सरकार
३.२.४०	संवाहामा कलभर्ट निर्माण	मि.	-	६.०	६.०	४०००		-		-	६.०	२४०००		-		-	२४०००	वडा-५	प्रदेश सरकार
३.२.४१	पताल गंगामा कलभर्ट निर्माण	मि.	-	६.०	६.०	४०००		-		-		-	६.०	२४०००		-	२४०००	वडा-५	प्रदेश सरकार
३.२.३९	भगवतीपुर देखि तमसिया जाने बाटोमा कल्भर्ट निर्माण	संख्या	-	६.०	६.०	४०००		-		-		-		-	६.०	२४०००	२४०००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
३.३	सञ्चार तथा सुचना प्रविधि			५७.६				३१००		९२६		९२६		१७०१		१८०२	८४५५		
३.३.१	MARS प्रणाली सहित एकिकृत सफ्टवेयर निर्माण तथा सन्चालन (योजना, राजस्व, पा)	संख्या	-	१	१	२५००	१.०	२५००		-		-		-		-	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.२	सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटी व्यवस्थापन	संख्या	-	६	६	५०		-	१.०	५०	१.०	५०	२.०	१००	२.०	१००	३००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.३	नगरपालिका कार्यलयमा केन्द्र र वडा कार्यलयमा इन्टरनेट जडान र सन्चालन	संख्या	-	६	६	५०		-	१.०	५०	१.०	५०	२.०	१००	२.०	१००	३००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.४	दुरसंचारको टावर स्तरोन्नती	संख्या	-	५	५	५१		-	१.०	५१	१.०	५१	१.०	५१	२.०	१०२	२५५	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.५	इन्टरनेट सुविधा विस्तारको योजना (मुख्य वस्ति सम्म)	स्थान	-	१५	१५	५०		-	३.०	१५०	३.०	१५०	४.०	२००	५.०	२५०	७५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.६	नगरपालिका कार्यलयमा सर्भर र वडा कार्यलयमा सिसिटिभी जडान	संख्या	-	६	६	१००	६.०	६००		-		-		-		-	६००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.३.७	बजार क्षेत्र, सार्वजनिक स्थल, सरकारी कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा विद्यालयहरुमा CCTV जडान	एकमुष्ट	-	१५०	१५०	२५		-	२५	६२५	२५	६२५	५०	१२५०	५०	१२५०	३७५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.४	विध्युत तथा वैकल्पिक उर्जा							२७५०		२७५०		२७५०		२७५०		४०००	१५०००		
३.४.१	सार्वजनिक स्थान , बजार र सडक सोलार बत्ति व्यवस्थापन	संख्या	-	३००	३००	२५	५०	१२५०	५०	१२५०	५०	१२५०	५०	१२५०	१००	२५००	७५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
३.४.२	वायोग्यास सहयोग कार्यक्रम	संख्या	-	५००	५००	१५	१००	१५००	१००	१५००	१००	१५००	१००	१५००	१००	१५००	७५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
४	वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन							१०१७५		३४८७५		२५०२५		२११७५		१३५२५	१०४७७५		
४.१	वन तथा जैविक बिबिधता							२७००		७२००		७००		७००		७००	१२०००		
४.१.१	लगत संकलन (सार्वजनिक जग्गाको नापी र नक्शाकान) गर्ने	एकमुष्ट	-	१	१	१०००	१	१०००		-		-		-		-	१०००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
४.१.२	नर्सरी व्यवस्थापन र बिरुवा उत्पादन	एकमुष्ट	-	१	१	५००		-	१	५००		-		-		-	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.१.३	सडक पेटि र डगर बाटोको दुबै तर्फ वृक्षारोपण	वटा	-	१०००	१०००	१	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.१.६	माटो पहिचान गरि वृक्षारोपण कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	१०००	१	१०००		-		-		-		-	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.१.७	फलफुल जन्य वृक्षारोपण कार्यक्रम	बिघा	-	२५	२५	१००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	५	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.१.४	घेराबारी कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	३०००		-	१	३०००		-		-		-	३०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.१.५	सार्वजनिक क्षेत्रमा पशु चौपया प्रवेशमा नियन्त्रणका लागी समन्वय र तालिम	एकमुष्ट	-	१	१	३०००		-	१	३०००		-		-		-	३०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.२	भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन							५२५०		१६७५०		१३५००		१४२५०		५५००	५५२५०		
४.२.१	लगत संकलन (सार्वजनिक पोखरीको पहिचान र नक्शाकंन)	स्थान	-	१	१.०	५००	१	५००		-		-		-		-	५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
४.२.२	पोखरीको मर्मत सम्भार	स्थान	-	५०	५०.०	३००	१०	३०००	१०	३०००	१०	३०००	१०	३०००	१०	३०००	१५०००	वडा-२	प्रदेश सरकार
४.२.३	पोखरीको वरीपरी वृक्षारोपन कार्य	स्थान	-	५०	५०.०	२५	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	वडा-२	स्थानिय तह आफै
४.२.४	सार्वजनिक पोखरी माछापालनका कार्यक्रम	संख्या	-	५०	५०.०	१५०		-		-	२५	३७५०	२५	३७५०		-	७५००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
४.२.५	निजि पोखरीमा माछापालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	-	१००	१००.०	७५	२०	१५००	२०	१५००	२०	१५००	२०	१५००	२०	१५००	७५००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
४.२.६	नदि कटान व्यवस्थापन गुरुयोजना	एकमुष्ट	-	१	१.०	२०००		-	१	२०००		-		-		-	२०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
४.२.७	कल्यानदेहीमा झोलुङ्गे पुल नजिक रिभर ट्रेनिङ्ग निर्माण	कि. मि.	-	०.५	०.५	१००००		-	०.५	५०००		-		-		-	५०००	वडा-३	प्रदेश सरकार
४.२.८	पुलहारा नदि देखी भवरी नदी सम्म तटबन्धन निर्माण	कि. मि.	-	०.५	०.५	१००००		-	०.५	५०००		-		-		-	५०००	वडा-३	स्थानिय तह आफै
४.२.९	कल्यान दहमा तटबन्धन निर्माण	कि. मि.	-	०.५	०.५	१००००		-		-	०.५	५०००		-		-	५०००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
४.२.१०	छोटका नदीमा ग्याबियन वाल तटबन्धन निर्माण	कि. मि.	-	०.५	०.५	१००००		-		-		-	०.५	५०००		-	५०००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
४.२.११	मुनहारा नदीमा बाँध निर्माण	एकमुष्ट	-	१.०	१.०	१५००		-		-		-	०.५	७५०	०.५	७५०	१५००	वडा-५	स्थानिय तह आफै
४.३	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन							१५२५.०		३३२५.०		८२२५.०		३६२५.०		४२२५.०	२०९२५.०		
४.३.१	स्थानीय तह वातावरणीय अध्ययन कार्यविधि निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१.०	१००		-	१	१००		-		-		-	१००	वडा-१,५,७	स्थानिय तह आफै
४.३.२	ल्याण्डफिलसाइट सम्भाव्यता अध्ययन गरि निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१.०	५०००		-		-	१	५०००		-		-	५०००	सबै वडा	गै.स.स.
४.३.३	फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने सवारी साधनको व्यवस्थापन	संख्या	-	५	५.०	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	१	१५००	७५००	सबै वडा	गै.स.स.
४.३.४	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धि जनचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	-	५	५.०	२५	१	२५	१	२५	१	२५	१	२५	१	२५	१२५	सबै वडा	गै.स.स.
४.३.५	सार्वजनिक क्षेत्रमा डस्टवीनको व्यवस्थापन	वटा	-	२००	२००.०	१		-	१००	१००	१००	१००		-		-	२००	सबै वडा	गै.स.स.
४.३.६	बजार क्षेत्रमा डस्टवीनको व्यवस्थापन	वटा	-	५००	५००.०	१		-	१००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	२००	५००	सबै वडा	गै.स.स.
४.३.७	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	एकमुष्ट	-	१५	१५.०	५००		-	३	१५००	३	१५००	४	२०००	५	२५००	७५००	सबै वडा	गै.स.स.

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
४.४	**विपद्, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानासिलता**							७००		७६००		२६००		२६००		३१००	१६६००		
४.४.१	विपद्, जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण (DRR Plan)	पटक	-	१	१	२०००		-	१	२०००		-		-		-	२०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
४.४.२	पालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन संस्थागत इकाइ तथा वडा स्तरिय समितिको गठन र परिचालन	संख्या	-	१	१	६००	१	६००		-		-		-		-	६००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
४.४.३	विपद् व्यवस्थापन भवन निर्माण	संख्या	-	१	१	२५००		-		-	१	२५००		-		-	२५००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
४.४.४	विपद् व्यवस्थापन सम्वन्धि उपकरण खरिद तथा व्यवस्था	संख्या	-	१	१	२५००		-		-		-	१	२५००		-	२५००	वडा-१	स्थानिय तह आफै
४.४.५	गाँउपालिकामा एम्बुलेन्सको व्यवस्थापन	संख्या	-	१	१	५५००		-	१	५५००		-		-		-	५५००	वडा-२,४,५	स्थानिय तह आफै
४.४.६	वारुण यन्त्र खरीद	वटा	-	१	१	३०००		-		-		-		-	१	३०००	३०००	वडा-२	स्थानिय तह आफै
४.४.७	भुकम्प प्रतिरोधि घर निर्माण सम्वन्धि तालिम	एकमुष्ट	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	वडा-३,४	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
५	**संस्थागत विकास**							**१२५१६**		**१३४७६**		**११९२६**		**११३५६**		**११३४६**	**६०६२०**		
५.१	**सेवा प्रवाह तथा सुशासन**							४९०		६२०		६२०		३२०		३२०	२३७०		
५.१.१	सेवा प्रवाह तथा सुशासनकालागि आवश्यक कार्यविधिको निर्माण	संख्या	-	१०	१०	५०	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.२	पालिकाद्वारा प्रदान गरिने सेवाको अभिलेख व्यवस्थापन	एकमुष्ट	-	१	१	१००		-	१	१००		-		-		-	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.३	विद्युतीय शासन प्रयोग र पहुँचमा बृद्धि	एकमुष्ट	-	१	१	२००		-		-	१	२००		-		-	२००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.४	हरेक विकास योजना तथा कार्यक्रमको वडा र पालिकास्तरमा नियमित सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन	पटक	-	१०	१०	५०	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.५	कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि नियमित तालिमको व्यवस्था	पटक	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	गै.स.स.
५.१.६	सबै कार्यालयमा नागरिक वडापत्रको व्यवस्था र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन	एकमुष्ट	-	६	६	२०	१	२०	५	१००		-		-		-	१२०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.७	पालिका भित्रका योजनाहरूको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा	पटक	-	६	६	५०	२	१००	२	१००	२	१००		-		-	३००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१.८	बैंकिङ प्रणाली मार्फत सम्पुर्ण भुक्तानी प्रक्रिया	एकमुष्ट	-	१	१	५०	१	५०		-		-		-		-	५०	सबै वडा	गै.स.स.
५.२.१	सेवाप्रवाह, संस्थागत विकासजस्ता पक्षमा क्रमश आधुनिकीकरण गर्दै जान तदनुकुलका कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.२	**तथ्याङ्क प्रणाली**							५००		८००		२००		०		०	१५००		
५.२.१	तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी नीति निर्माण	संख्या	-	१	१	१००	१	१००		-		-		-		-	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.२.२	तथ्याङ्कका मानक र मापदण्डहरूको विकास	संख्या	-	८	८	१००	३	३००	३	३००	२	२००		-		-	८००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.२.३	पालिकाको तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र सार्वजनिकीकरण	एकमुष्ट	-	१	१	५००		-	१	५००		-		-		-	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.२.४	तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषणकोलागि कर्मचारी तथा विज्ञहरूको क्षमता र दक्षता बृद्धि	संख्या	-	१	१	१००	१	१००		-		-		-		-	१००	सबै वडा	गै.स.स.
५.३	**शासकीय सुधार तथा प्रशासकीय सुशासन**							४८०		४८०		४८०		४८०		४८०	२४००		
५.३.१	सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.३.२	नियमित वेवसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण	संख्या	-	५	५	३०	१	३०	१	३०	१	३०	१	३०	१	३०	१५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.३.३	कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको विकास	संख्या	-	५	५	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.३.४	कर्मचारीको कार्यसम्पादनको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता	एकमुष्ट	-	१	१	५००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
५.३.५	कर्मचारीहरूको मनोवल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालन	एकिकृत	-	१	१	५००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.३.६	नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार	एकमुष्ट	-	१	१	५००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.४	**वित्तीय सुशासन**							**५००**		**५००**		**५००**		**४५०**		**४५०**	**२४००**		
५.४.१	लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना अवधि यकिन गरी वार्षिक बजेट विनियोजन	संख्या	-	८	८	५०	२	१००	२	१००	२	१००	१	५०	१	५०	४००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.४.२	राजस्व परिचालन क्षमता वृद्धि तालिम सञ्चालन	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	गै.स.स.
५.४.३	लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.४.४	विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण	संख्या	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.४.५	गाउँपालिका, वडाकार्यालय, स्वास्थ्य संस्था तथा विद्यालयहरुमा ई हाजिरीको व्यवस्था गर्ने	एकमुष्ट	-	५०	५०	२५	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१०	२५०	१२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.५	**भ्रष्टाचार निवारण**							**१५५०**		**१५५०**		**१५५०**		**१५५०**		**१५५०**	**७७५०**		
५.५.१	भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना	पटक	-	५	५	५०	१.०	५०	१.०	५०	१.०	५०	१.०	५०	१.०	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.५.२	भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था	संख्या	-	५	५	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.५.३	नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ	संख्या	-	५	५	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	१.०	५००	२५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.५.४	विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण	एकमुष्ट	-	१	१	५००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	०.२	१००	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.५.५	संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग	संख्या	-	१	१	२०००	०.२	४००	०.२	४००	०.२	४००	०.२	४००	०.२	४००	२०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.६	**सुरक्षा**							**२२०**		**११२०**		**६२०**		**६२०**		**६२०**	**३२००**		
५.६.१	प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	१००	सबै वडा	गै.स.स.
५.६.२	पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा	संख्या	-	१	१	५००		-	१	५००		-		-		-	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.६.३	लागु औषध नियन्त्रण र अनुगमन	एकमुष्ट	-	५	५	२००	१.०	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१०००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.६.४	प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्न पूर्व-सूचना प्रणाली विकास	एकमुष्ट	-	८	८	२००		-	२	४००	२	४००	२	४००	२	४००	१६००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.७	**मानव अधिकार**							**६०**		**६०**		**६०**		**६०**		**६०**	**३००**		
५.७.१	वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.७.२	फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत् वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.७.३	पीडित महिला र बालबालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

उदेश्य नम्बर	कार्यक्रम तथा आयोजना	एकाइ	आधार वर्षको अवस्था	योजनाको कुल लक्ष्य	योजना को कुल लक्ष्य	प्रति ईकाई लागत (रु हजारमा)	अनुमानित लागत र बार्षिक लक्ष्य (रु हजारमा)										जम्मा लागत (रु हजारमा)	स्थानगत तथा कार्यक्रम बिवरण	जिम्मेबारी (स्थानिय तह आफै, प्रदेशसँग समन्वयमा गर्ने, नेपाल सरकारको समन्वयमा गर्ने)
							२०८०/०८१		२०८१/०८२		२०८२/०८३		२०८३/०८४		२०८४/०८५				
							परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
५.८	**स्थानीय तहको सन्तुलित विकास**							९०		९०		९०		९०		९०	४५०		
५.८.१	स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.८.२	व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन	संख्या	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.८.३	सार्वजनिक निजी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	०	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९	**योजना तर्जुमा तथा आयोजना बैंक निर्माण**							८३५०		८०३०		७६३०		७६३०		७६३०	३९२७०		
५.९.१	आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण	एकमुष्ट	-	१	१	२००	०	४०	०	४०	०	४०	०	४०	०	४०	२००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.२	आयोजना बैंक निर्माणकालागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तर्जुमा	संख्या	-	१	१	५०	१	५०	०	०	०	०	०	०	०	०	५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.३	योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्डको व्यवस्था	संख्या	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.४	राजस्व सुधार कार्य योजना अद्यावधिक	एकमुष्ट	-	१	१	५००	१	५००	०	०	०	०	०	०	०	०	५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.५	सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक तर्जुमा	संख्या	-	१	१	२००	०	०	१	२००	०	०	०	०	०	०	२००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.६	गाउँपलिकाको प्रस्तावित आयोजनाको वृस्तित प्रतिवेदन निर्माण	संख्या	-	५०	५०	७५०	१०	७५००	१०	७५००	१०	७५००	१०	७५००	१०	७५००	३७५००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.७	आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि	एकमुष्ट	-	१	१	५०	०	१०	०	१०	०	१०	०	१०	०	१०	५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.८	छनौटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था	संख्या	-	४	४	३०	०	०	१	३०	१	३०	१	३०	१	३०	१२०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.९.९	राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र निजी संघ–संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्यक्रम	संख्या	-	२	२	२००	१	२००	१	२००	०	०	०	०	०	०	४००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१०	**योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय**							७६		७६		७६		७६		७६	३८०		
५.१०.१	आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१०.२	ठुला आयोजनाहरूको कार्यन्वयन समन्वय सहजिकरण	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१०.३	योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूको प्राविधिक सहयोग	एकमुष्ट	-	१	१	१००	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	०.२	२०	१००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.१०.४	देश विदेशका पालिकाहरू सँग भगिनी सम्बन्ध कायम गर्ने	एकमुष्ट	-	१	१	८०	०.२	१६	०.२	१६	०.२	१६	०.२	१६	०.२	१६	८०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.११	**अनुगमन तथा मूल्याङ्कन**							२००		१५०		१००		८०		७०	६००		
५.११.१	अनुगमत तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धि कार्यविधि निर्माण	संख्या	-	२०	२०	१०	५	५०	५	५०	५	५०	३	३०	२	२०	२००	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.११.२	अनुगमनको निर्देशिका निर्माण	संख्या	-	३	३	५०	२	१००	१	५०		०	०		०		१५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै
५.११.३	तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कनकोलागि आफै वा तेस्रो पक्षलाई समावेश गरी मूल्याङ्कन	पटक	-	५	५	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	१	५०	२५०	सबै वडा	स्थानिय तह आफै

तालिका ५३: योजना तर्जुमाका लागि दर रेटको विवरण

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
कृषि वन तथा भुमि सुधार			अन्तराष्ट्रिय मुल्य, र विनिमय दर ओभरहेड खर्चको आधारमा औषत लागत
रासायनिक मल			
युरिया	मे.टन	४२	
डी.ए.पी.	मे.टन	५८.१२	
पोटास	मे.टन	४१.३५	
प्राङगारिक मल	क्विन्टल		
कम्पोष्ट (धुलो)	क्विन्टल	१.५ देखी २	औषतको मूल्यको आधारमा
कम्पोष्ट (दानादर)	क्विन्टल	२ देखि २.५	
भर्मी कम्पोस्ट	क्विन्टल	२.५ देखि ३	
बीउ	क्विन्टल		विभिन्न खाद्यन्न बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
धान	क्विन्टल	२.१	
गहँ	क्विन्टल	३.१	
मकै		२.४	
तरकारीको उन्नत बीउ	के.जी.	२.८६	विभिन्न तरकारीको बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
तरकारीको मुल बीउ	के.जी.	१.९७	
दलहन बीउ	क्विन्टल	८.१	
तेलहन बीउ	क्विन्टल	९	
फलफुल तथा तरकारी बिरुवा			
कलमी बिरुवा गोटा	गोटा	०.४०४१	विभिन्न फलफुल बिरुवाहरुको सरकारी मूल्यको औषतको आधारमा
बिजु विरुवा	गोटा	०.०२२	
फलफुल कटिग विरुवा	गोटा	०.०१९	
जमिनको तरकारी विरुवा	गोटा	०.००१	
साना कृषि यन्त्रहरु			
मिनि लिटर	गोटा	४० देखि १५०	
पावर लिटर	गोटा	१५० देखि १८०	
रिपर	गोटा	१५० देखि माथि	
पशुपन्छी			
चिलिंग भ्याट ३००० लिटर	संख्या	४००	
चिलिंग भ्याट २००० लिटर	संख्या	३००	
चिलिंग भ्याट १००० लिटर	संख्या	२००	
बाखाको वितरण	संख्या	७	
बाखाको खोर निर्माण	संख्या	६	
ड्युल प्रपोजका कुखुराका चल्ला	संख्या	०.०६	
कुखुराको खोर निर्माण	संख्या	६	
बंगुरको पाठा पाठी वितरण	संख्या	५	
बंगुरका खोर निर्माण	संख्या	१०	
गाई भैसीलाई सुत्केरी भत्ता	संख्या	२.५	
सहकारी तथा गरिबी निवारण			
सहकरी शिक्षा र प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी प्रशिक्षक प्रशिक्षण	वटा	७५००	

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
सहकारी संघ संस्थाको रणनीतिक योजना तर्जुमा (१५ दिने)	वटा	७५००	
कृषि वन तथा भुमि सुधार			
सहकारी व्यवसाय प्रवर्द्धन तालिम (१५ दिने)	वटा	७५००	
सहकारी नेतृत्व तथा व्यवस्थापन विकास तालिम (१५ दिने	वटा	७५००	
शिक्षा तथा बिज्ञान प्रबिधि			
कक्षा कोठा निर्माण	वटा	८००	
कक्षा कोठाको सवलीकरण	प्रति ब्लक	१५००	
पाठयपुस्तक विकास	प्रति बिषाय	३००	
कार्यशाला (३ देखि ५ दिने)	प्रति सहभागी	१५	
शिक्षक तालिम (१० दिने)	प्रति सहभागी	२०	
छोटा अवधिको तालिम (३९० घन्टे)	प्रति सहभागी	२१	
सन्दर्भ सामाग्री विकास	प्रति विषय	२५०	
सेवाकालिन तालिम (३० दिने)	प्रति सहभागी	५५	
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या			
१५ शैया अस्पताल	वटा	१५००००	
जिल्ला अस्पताल	वटा	३०००००	
एक्सरे मेशन (साधारण)	वटा	५००	
एक्सरे मेशिन (डिजिटल)	वटा	२०००-१०००	
सिटी स्क्यान मेशन	वटा	३०००	
एम आर आई मेशिन	वटा	५०००	
खानेपानी			
प्रति आयोजना (विकास चरण)		१०००	
प्रति आयोजना (कार्यान्वयन चरण)		५५००	
खानेपानी उत्पादन वृद्धि	प्रति यमयलडि	३२६००	
ढल प्रशोधन केन्द्रको लागि जग्गा अधिग्रहण	रोपनी	६१००	
युवा तथा खेलकुद			
युवा प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्वरोजगार व्यवसायको विमा	वटा	३.२५	
खेलकुदका प्रदेश प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्काउट र विपद्व्यवस्थापन तालिम संचालन	जना	१२.५	
प्रदेशमा रंगशाला निर्माण	वटा	२०००००००	
पौडी पोखरी निर्माण	वटा	२३००००	
महिला बालवालिका र जेष्ठ नागरिक			
वृद्धबृद्धालाई आश्रय प्रदान	जना	१९	
लैगिक सम्पर्क व्यक्तिहरुलाई तालिम	पटक	१००	
प्रदेशस्तरीय अपाङ्ग स्याहार केन्द्र स्थापना	जिल्ला	३००	
जेष्ठ नागरीक मैत्री आश्रम	जना	२७७	

प्रतिफल	**एकाई**	**प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)**	**कैफियत**
सिमान्तकृत महिला उद्यमशिलता कार्यक्रम	जना	४६.६६	
श्रम तथा रोजगार व्यवसायीक तथा सीप विकास तालिम	पटक	६००	
वालश्रम उन्मुलन चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	१२००	
भौतिक पुर्बाधार तथा यातायत			
पिच सडक	कि.मि.	३००००-५००००	डबल लेन
ग्रावेल सडक	कि.मि.	१००००-२००००	डबल लेन
पुल	प्रति मि.	१०००-२०००	डबल लेन
उर्जा जलश्रोत तथा सिंचाई			
मुल नहर तथा संरचना निर्माण कार्य	कि.मि.	१७२५	
सर्भिस सडक निर्माण	कि.मि.	२०००	
मुल नहर निर्माण कार्य	कि.मि.	४२०००	
नहर प्रणाली रिमोडलिंग गर्ने कार्य	कि.मि.	८२५००	
उपशाखा नहर निमाण कार्य	कि.मि.	२०००	
सिंचित क्षेत्र वचावट कार्य	कि.मि.	४००००	
नहर संचालन तथा मर्मत	प्र.स.	३००	
सार्भिस रोद मर्मत तथा बचावट कार्य अन्वेषण डिप टयुवेल निर्माण तथा पम्प टेस्ट	कि.मिं	१५००	
ग्राउन्ड वाटर मनिटरिङ्ग	संख्या	५००	
वाटर क्वालिटी अध्ययन	वटा	०.९७	
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन	वटा	३००	
तटवन्ध निर्माण	कि.मि.	३००	

(यस अनुसुचीमा भएको विवरण नेपाल सरकारले प्रकाशित गरेको मध्यमकालिन खर्च संरचना (आ.व.२०७७/७८-२०७९/८० बाट साभार गरिएको हो ।)-

अनुसूची -२ मिटिङ्ग माईन्युटहरु

आज मिति २०८०।०२।३० गते का दिन यस नगराइन गाउँपालिका का आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिला मा वडा नं. ०१ का वडा अध्यक्ष श्री नविन कुमार यादव ज्यु को अध्यक्षता मा श्री लालपुर इन्जिनियरिङ्ग कन्सट्रक्सन एन्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाडौं को प्राविधिक सहयोग र तपसील का सरोकारवाला हरुको उपस्थिति मा गाउँपालिका का आवधिक योजना निर्माण का लागी वडागत तथ्यांक व स्वरुपित संकलन तथा वडस्तरीय सवलता तथा दुर्बलता पहिचान योजना का लागी विवरण संकलन तथा लिनिहरुको प्राथमिकता गर्ने कार्य गरियो।

उपस्थिति

१. श्री नविन कुमार यादव (वडा अध्यक्ष) [signature]
२ " भुवनेश्वर शर्मा (ठाकुर) सि०अ०हेव०अ० [signature]
३) " निलम देवी दास (वडा सदस्य) [signature]
४) " सिकल देवी मुखिया (वडा सदस्य) [signature]
५) " सुर्य० ना० ठाकुर — (वडा सदस्य) [signature]
६) राम किसुन मुखिया — (स्थानिय) [thumbprint]
७) दशरथ दास — (स्थानिय) [signature]
८) सुर्य० नारायण यादव — (स्थानिय) [signature]
९) धनेश्वर यादव — स्थानिय [signature]
१०) दुर्योधिप राम — स्थानिय [signature]
११) किसुन देव दास — स्थानिय [signature]
१२) राम पुकार मंडल (वडा सचिव)
१३) मनोज कुमार राम (प्राविधिक) P. E. (इ. [signature]

Scanned with CamScanner

आज मिति २०८०/०२/२८ गतेका दिन यस नरसिंहपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा वडा नं. २ का अध्यक्ष श्री सुरेश कुमार यादव ज्यु को अध्यक्षता मा मिं प्लाटफर्म इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा. लि. काठमाडौं प्राविधिक सहयोग र तपसिल का सरोकारवाला हरुको उपस्थिति मा गाउँपालिका आवधिक योजना निर्माण का लागि वडा गत तथ्याँक वस्तुस्थिति संकलन तथा नक्सांकन, सबलता तथा दुर्बलता पहिचान योजना लगत विवरण संकलन तथा निर्णयको प्राथमीकरण गर्ने कार्य गरियो।

उपस्थिति

१) श्री सुरेश कुमार यादव (वडा अध्यक्ष) [signature]
२) श्री शान्तिलाल कामत (वडा सदस्य) [signature]
३) श्री विनोद कुमार महतो (वडा सदस्य) — विनोद
४) कुमारी देवी मंडल (दलित म. वडा सदस्य) — कुमारी
(५) उर्मिला कुमारी मुखिया (म. वडा सदस्य) — Urmila
(६) हृदय नाथ कार्की [signature]
(७) विनोद कुमार ठाकुर — (शिक्षक) [signature]
(८) दुर्गानन्द यादव — [signature]
(९) वसन्त मण्डल — (कार्यालय सहयोगी) [signature]
(१०) सम्झना कार्की — (स्थानिय) [signature]
११. [illegible] (स्थानिय) [signature]
१२. श्यामदेव यादव ('') [signature]
१३. हिरा लाल यादव '' हिरालाल
१४. मञ्जु चौधरी '' [signature]
१५. मनोज कुमार यादव '' [signature]
१६) शिव शंकर कुमार यादव '' [signature]
१७) रोशन कुमार कामत '' [signature]
१८) सन्तोष कुमार राय (प्राविधिक प्लाटफर्म इ. प्रा. लि.) [signature]

Scanned with CamScanner

आज मिति २०८०-०[illegible]-०३ गते का दिन यस नवराजपुर गाउँपालिका को आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिला मा वडा नं० ०३ का वडा अध्यक्ष श्री बंशीलाल यादव ज्यू को अध्यक्षतामा श्री ल्यान्डमार्क इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाडौं को प्राविधिक सहयोग र तपसिल का सरोकारवाला हरुको उपस्थिति मा गाउँपालिका को आवधिक योजना निर्माण का लागी वडागत तथ्यांक वस्तुस्थिति संकलन तथा नक्साङ्कन सम्भावना र दुर्बलता पहिचान योजना का लागी विवरण संकलन तथा तिनिहरुको प्राथमिकरण गर्ने कार्य गरियो।

<u>उपस्थिति</u>

१. बंशीलाल यादव (वडा अध्यक्ष)
२. राम पुकार मण्डल (वडा सदस्य)
३. विश्वनाथ यादव (वडा सदस्य)
४. योगेन्द्र प्रसाद यादव (वडा सदस्य प्रतिनिधि)
५. संजय कुमार यादव (वडा सचिव)
६. वैजनाथ पाण्डे (कि. सि.)
७. रामचन्द्र यादव (अध्यक्ष)
८. गया नाथ यादव (सदस्य)
९. नागेश्वर यादव (स्थानीय)
१०. धिरेन्द्र कुमार यादव (स्थानीय)
११. सरोज कुमार राम (प्राविधिक LECPL)

आज मिति २०८०।०२।२३ गतेका दिन यस नवराजपुर गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा वडा नं ४ का अध्यक्ष श्री मदन यादव ज्यू को अध्यक्षतामा, श्री प्लाटफर्म इन्जिनियरिङ कन्सट्रक्सन एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाण्डौंको प्राविधिक सहयोग र तपसिलका सरोकारवाला हरुको उपस्थितिमा गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माणको लागि वडागत तथ्यांकको वस्तुस्थिति संकलन तथा नक्साङ्कन, सबलता तथा दुर्बलताको पहिचान, योजनाहरुको लागत विवरण संकलन तथा तिनिहरुको प्राथमिकीकरण गर्ने कार्य गरियो।

उपस्थिति.

१) श्री मदन यादव (वडा अध्यक्ष)

२) श्री मनोज कुमार यादव (वडा सचिव)

३) श्री भोगेन्द्र ठाकुर (स्थानिय)

४) श्री दिलिप कुमार यादव (कार्यलय सहयोगी)

५) श्री मोहन चौधरी

६) श्री अनिल चौधरी.

७) सरोज कुमार राम (प्राविधिक PECC)

८) अभिनन्दन पौडेल (प्राविधिक, परामर्शदाता)

Scanned with CamScanner

आज मिति २०८०।०२।२४ गते का दिन यस नगराइन गाउँपालिका आवासिय योजना तर्जुमा गर्ने सिलसिलामा वडा नं० ५ का अध्यक्ष श्री जय प्रकाश यादव ज्यु को अध्यक्षतामा श्री लार्ड्स इन्जिनियरिङ्ग कन्सल्टेन्सी एण्ड कन्सल्टेन्सी प्रा.लि. काठमाडौं को प्राविधिक सहयोग तपसिल का सरोकारवाला हरुको उपस्थिति मा गाउँपालिका को आवासिय योजना निर्माण का लागि वास्तविक तथ्याँक वस्तुस्थिति संकलन तथा नक्साङ्कन, सबलता तथा दुर्बलता पहिचान योजना लागि विवरण संकलन तथा विधिको प्रमाणिकरण गर्ने कार्य गरियो।

उपस्थिति

1. श्री जय प्रकाश यादव (वडा अध्यक्ष) [signature]
2. श्री हरि नारायण साफी - (~~का सदस्य~~ स्थानिय) [signature]
(3) दिलिप मुखिया - (स्थानिय) [signature]
(4) सुनै यादव - (वडा सचिव) [signature]
(5) विनोद यादव - (स्थानिय) [signature]
(6) अजय कुमार यादव - (स्थानिय) [signature]
(7) अनिल कुमार यादव — का.सहायक — [signature]
(8) रामवृक्ष कुमार यादव — [illegible] — [signature]
(9) मनिष कुमार राय — (स्थानिय) — [signature]
(10) मनोज कुमार राय — प्राविधिक (FECC) [signature]

Scanned with CamScanner

अनुसूची -३ फोटोग्राफहरु

Photo: Ward Level Workshop Ward-1

Photo: Ward Level Workshop Ward-2

Photo: Ward Level Workshop Ward-5

Photo: Ward Level Workshop Ward-4

Photo: Municipal Level Workshop

Photo: Municipal Level Workshop

Photo: Municipal Level Workshop

Photo: Municipal Level Workshop

Photo: Municipal Level Workshop

Photo: Municipal Level Workshop